T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KENT OLGUSU, TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜM VE KENTSEL DÖNÜŞÜMDE BİLGİ MERKEZLERİ

Fatma Nur KÖSE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA

Çankırı – 2021

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KENT OLGUSU, TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜM VE KENTSEL DÖNÜŞÜMDE BİLGİ MERKEZLERİ

Fatma Nur KÖSE

ORCID: 0000-0001-5985-1836

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA

Çankırı – 2021

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iii

TEZ KABUL VE ONAY iv

ÖNSÖZ v

ÖZET vi

ABSTRACT vii

KISALTMALAR viii

TABLO LİSTESİ ix

1. BÖLÜM: GİRİŞ 1

1.1. Araştırmanın Önemi 1

1.2. Araştırmanın Amacı ve Sorun 3

1.3. Araştırmanın Varsayımları 4

1.4. Araştırmanın Yöntemi 5

1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 6

1.6. Literatür Özeti 6

1.7. Araştırmanın Düzeni 12

2. BÖLÜM: TOPLUMSAL YAŞAM ALANI OLARAK KENT, KENTLEŞME, KENTLİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜM 14

2.1. Toplumsal Yaşam Alanı Olarak Kent Olgusu 15

2.2. Kent Yaşamının Evrimi ve Tarihsel Gelişimde Değişen Dinamikleri 20

2.3. Kentleşme ve Kentlileşme 22

2.4. Kentleşmenin Bir Aracı Olarak Kentsel Dönüşüm 24

2.4.1. Kentsel Dönüşümün Ortaya Çıkışı ve Evrimi 25

2.4.2. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm 33

2.5. Kentsel Dönüşümün Kent Kültürel Hayatına Etkisi 36

3. BÖLÜM: KAMU HİZMETİ VEREN KURUMLAR OLARAK HALK KÜTÜPHANELERİ VE KÜLTÜREL ÖNEMİ 39

3.1. Bilgi Merkezleri ve Toplumsal Rolü 40

3.2. Kültür Kurumu Olarak Kütüphaneler 43

3.2.1. Kütüphanelerin Evrensel Kısa Tarihi 45

3.2.2. Türkiye'de Kütüphaneler 50
3.3. Kent Yaşamında Toplumsal Kurum Olarak Kütüphaneler 54
3.4. Kent Yaşamında Kütüphanelerin Önemi ve Değişen Rolleri 56
3.5. Değişen Kent Anlayışı ve Sosyal Yaşamın Kütüphanelere Yansıması 59
3.6. Kentsel Dönüşümde Sosyal Donatı Alanları 62
3.7. Sosyal Donatı Alanı Olarak Kütüphaneler ve Önemi 67

4. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARINDA BİLGİ MERKEZLERİ 73
4.1. Bulgular 74
4.1.1. Akdeniz Bölgesi 74
4.1.2. Marmara Bölgesi 75
4.1.3. İç Anadolu Bölgesi 76
4.1.4. Ege Bölgesi 78
4.1.5. Karadeniz Bölgesi 79
4.1.6. Doğu Anadolu Bölgesi 81
4.1.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesi 83

5. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 85

KAYNAKÇA 96

ÖZGEÇMİŞ 107

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "*Kent Olgusu, Türkiye'de Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Dönüşümde Bilgi Merkezleri*" adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

05/08/2021

İmza

Fatma Nur KÖSE

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Fatma Nur KÖSE tarafından hazırlanan *Kent Olgusu, Türkiye'de Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Dönüşümde Bilgi Merkezleri* başlıklı bu çalışma, *05.08.2021* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Bilgi ve Belge Yönetimi* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Gülten ALIR DERBENT	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 08/07/2021 tarih ve 2021/24-09-A sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Günümüz kentleri hızlı kentleşme hareketlerinin sonucu olarak karmaşık sistemlere ve heterojen toplum yapısına sahip mekânlar haline gelmiştir. Kentleşmenin kentler üzerinde yarattığı olumsuzlukları çözüme ulaştırmak, kentlerdeki yaşam kalitesini arttırmak amacı ile uygulanan kentsel dönüşüm projeleri Türkiye'de son 50 yıldır üzerinde en çok durulan kavramlardan biridir. Son yıllarda kentsel dönüşüm projelerinde öne çıkan konulardan biri ise değişen kent anlayışının kentlerde oluşturduğu kültürel ve toplumsal yozlaşmanın kent kimliği ve kent kültürü üzerinde ki olumsuz etkileridir. Kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanlarından biri olan kütüphaneler, bilgi merkezlerinin en yaygın kullanılan ve en çok tanınan türleri arasında olup, özellikle halk kütüphaneleri bulunduğu kentin belleği olma özelliği ile kent içerisindeki insanların sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayarak, birbirleri ile iletişim kurdukları kültürel etkileşime zemin hazırlayan kurumlardır. Bu bağlamda *Kent Olgusu, Türkiye'de Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Dönüşümde Bilgi Merkezleri* konulu tez çalışmasında Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanı olarak kütüphanelere ne ölçüde önem verildiğini ortaya koymak ve uygulanan projelerde kütüphanelerin yerini tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmada bu amaç doğrultusunda Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerini uygulama, yürütme ve denetleme görevini üstlenen Toplu Konut İdaresi (TOKİ)'nin web sitesinde yer alan kentsel dönüşüm projeleri incelenmiş ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen, bilgi birikim ve tecrübesi ile takıldığım her noktada çalışmama yön veren danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA'ya ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan canım aileme özellikle anneme, sevgili eşime ve kıymetli arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

05/08/2021

Fatma Nur KÖSE

ÖZET

Tezin Başlığı : Kent Olgusu, Türkiye de Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Dönüşümde Bilgi Merkezleri

Tezin Yazarı : Fatma Nur KÖSE

Danışman : Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA

Anabilim Dalı : Bilgi ve Belge Yönetimi

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi :

Toplumsal ve sosyal yaşamın bir parçası olan kentler, oluştukları andan itibaren toplumsal süreç ve değişkenlerini etkileyen ve onlardan en çok etkilenen unsurlardan biri olarak günümüzdeki formlarına ulaşmışlardır. Özellikle Sanayi Devrimi, kentlerde sosyal, kültürel ve toplumsal birçok değişikliğin çıkış noktasını oluşturmuş, kent ve insan ilişkisi ilerleme kaydetmiş, kentleşme ve kentli olmak önem kazanmış, genel yönelime dönüşmüştür. Türkiye özelinde 1950'li yıllardan itibaren iç göç hareketleri ile birlikte nüfus kentlerde yoğunlaşmaya başlamış kentleşme hız kazanmış, kentler yaşamın her yönü üzerinde doğrudan etkili karmaşık ve dinamik sistemler haline dönüşmüşlerdir. Kentleşmenin hız kazanması ve kentlerde artan konut, alt yapı, ulaşım gibi teknik ve sosyo/kültürel problemler, kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkmasına ve önem kazanmasına neden olmuştur. Kentsel dönüşüm uygulamalarında gereken önemi bulamamış olmasına rağmen, kentlerin kültürel ve sosyal sorunlarını çözüme kavuşturacak en önemli unsur sosyal donatı alanlarıdır. Bilgi merkezlerinin en yaygın ve toplumsal anlamda en bilinen türü olan kütüphaneler, sosyal donatı alanlarının içerisinde yer almaktadır. Kent yaşamında, toplumsal ve kültürel uyum probleminin önüne geçerek ortak bir kent kültürünün benimsenmesini, sundukları hizmetlerle kentli olmayı ve kente uyum sağlamayı kolaylaştıran kütüphaneler kentsel dönüşüm projelerinde yeterince dikkate alınmamaktadır. Aynı zamanda çalışmanın varsayımını da oluşturan bu tablo, araştırmanın da çıkış noktasıdır.

Bu çalışmada, Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanı olarak kütüphanelerin uygulama içerisindeki payının ortaya konması amaçlanmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda, ülkemizde kentsel dönüşüm projelerinin planlayıcısı ve yürütücü konumunda olan TOKİ'nin kamuoyu ile paylaştığı resmi bilgiler dikkate alınmış ve kentsel dönüşüm projeleri incelenmiştir. Elde edilen verilere göre, Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarında (toplam 3.387 uygulama) sosyal donatı alanlarına yer verilse dâhi (%42,60), sosyal donatı unsuru olarak kütüphanelerin kentsel dönüşüm projeleri içerisindeki payı (%1,09) kabul edilebilir değildir. Dünyada en yoğun kentsel dönüşüm uygulamasının yürütüldüğü ülkelerden biri olmamıza karşın, araştırma kapsamında elde edilen rakamlar ve ayrıntıları, dönüşüm uygulamalarında sosyal donatı alanlarının, özellikle de kütüphanelerin çok akla getirilmediği gerçeğine somutluk kazandıran çalışma, bu soruna dikkat çektiği ve sorunun çözümünde dikkate alındığı ölçüde başarılı olmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kent Kültürü, Kütüphane, Kentsel Dönüşüm, Sosyal Donatı, TOKİ

ABSTRACT

Thesis Title : Urban Phenomenon, Urban Transformation and Information Centers in Urban Transformation in Turkey

Author : Fatma Nur KÖSE

Supervisor : Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA

Department : Information and Document Management

Thesis Type : Master's Thesis

Date :

Cities are a part of communal and social life. Since they were formed, they have reached their present forms by being influenced by social processes and variables. Especially the Industrial Revolution has happened the starting point of many social, cultural, and societal changes in cities. After the industrial revolution, the relationship between the city and people has made progress. In addition, urbanization and being urban have gained importance. In Turkey, since the 1950s, with the internal migration movements, the population started to concentrate in the cities, and urbanization accelerated. Cities have turned into complex and dynamic systems that directly affect every aspect of life. As a result of urbanization, the increase in technical and socio-cultural problems such as housing, infrastructure, and transportation in cities has revealed urban transformation. In this sense, the concept of urban transformation has gained importance day by day. Social reinforcement areas, which are the most important elements to solve cities' cultural and social problems, have not critical importance in urban transformation applications. Libraries, the most common socially known information center, are located within the social reinforcement areas. Libraries prevent social and cultural harmony in urban life and ensure the adoption of a distinct urban culture. Libraries, which make it easier to be an urbanite and adapt to the city with their services, are not considered in urban transformation projects. This situation, which also shapes the study's hypothesis, is the starting point of the research.

This study, it is aimed to reveal the share of libraries as a social reinforcement area in urban transformation projects in Turkey. In line with this, the official information shared with the public by TOKİ, the planner and executive of urban transformation projects in the country, was taken into account, and urban transformation projects were examined. According to the data obtained, there are applications for urban transformation applications (in total, 3,387) in Turkey, including social reinforcement areas (42.60%). The share of libraries in these projects as a social reinforcement element (1.09%) is not at an acceptable level. Turkey is one of the countries where the most intensive urban transformation application is carried out globally. However, the figures and details obtained within the scope of the research show that social reinforcement areas, especially libraries, are not given much importance in urban transformation applications. The study will be successful when it draws attention to this problem and is considered in its solution.

Keywords: City, Urban Culture, Library, Urban Transformation, Social Equipment, TOKİ

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
COMUS	Community-led Urban Strategies in Historic Towns (Tarihi Kentlerde Toplum Önderliğindeki Kentsel Stratejiler)
Çev.	Çeviren
DAP	Doğu Anadolu Projesi
Der.	Derleyen
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions (Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu)
KYGM	Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
M.S.	Milattan Sonra
M.Ö.	Milattan Önce
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	ve benzeri
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 2. 1 : Türkiye'de Kır - Kent Nüfus Oranları 34
Tablo 3. 1 : Mekansal Alt Yapı Yönetmeliği Ek- 2 65
Tablo 4. 1 : Akdeniz Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri 75
Tablo 4. 2 : Marmara Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri 76
Tablo 4. 3 : İç Anadolu Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri 77
Tablo 4. 4 : Ege Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri 78
Tablo 4. 5 : Karadeniz Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri 80
Tablo 4. 6 : Doğu Anadolu Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri 82
Tablo 4. 7 : Güneydoğu Anadolu Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri 83

1. BÖLÜM:

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Önemi

Kentler insanların bir arada yaşama istekleri doğrultusunda kurulan ve kuruldukları andan itibaren uygarlığın ve gelişmişliğin göstergesi konumunda olan sosyal ve toplumsal yerleşim birimleridir. Kentler tarihsel süreçte, içinde bulunan toplumun tarihi, siyasal, yönetsel, ekonomik ve kültürel faaliyetlerinden etkilenerek günün koşullarına uyum sağlamış ve değişim göstermişlerdir. Özellikle Sanayi Devrimi kentlerde ekonomik, toplumsal ve kültürel birçok değişikliğin kaynağını oluşturmuştur. Sanayi Devrimi sadece üretim faaliyetlerini değiştirmekle kalmamış, kentlerde artan iş gücü ihtiyacı ve istihdam koşulları nüfusun kentlere yoğunlaşmasını sağlayarak hızlı kentleşme sürecini başlatmış ve kent-insan ilişkisinin yapısı değişerek bugünkü boyutlara ulaşmıştır. Değişen kent anlayışı ve hızlı kentleşmenin kentlerde yarattığı teknik sorunlar kentsel dönüşüm faaliyetlerinin çıkış noktasını oluşturmuştur.

Kentler ilk oluşmaya başladıkları andan itibaren yenilenmeye ve dönüşüme ihtiyaç duymuşlardır. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren deprem, yangın, sel, işgal vb. siyasal ve doğal sebepler kentlerin büyük yıkımlara uğramasına yol açmıştır. Fakat o yerde ekonomik nedenler var ise kent tekrar yenilenmiş, dönüşüme uğramış ve varlığını devam ettirmiştir (Tekeli, 20211 s. 308). Fakat kavramsal olarak kentsel dönüşümün ortaya çıkışı 2. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. İlk olarak Avrupa ülkelerinde 2. Dünya Savaşının kentlerde yarattığı tahribatı ve yıkımı onarmak amacı ile ortaya çıkan kentsel dönüşüm faaliyetleri daha sonraları Sanayi Devrimi ile önem kazanmıştır. Sanayi Devrimi ile hız kazanan kentleşmenin kentlerde yarattığı teknik ve sosyal sorunları çözmek için kentsel dönüşüm projeleri uygulamaya geçirilmiştir. Türkiye'de ise kentsel dönüşüm kavramının önem kazanması tarımda makineleşmenin kentler üzerindeki etkilerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye kentleşme politikaları gereğince 1950'den önce tarımsal faaliyetlere önem vermiş ve kırsal nüfus desteklenmiştir. Fakat 1950'li yıllarda değişen politikalar sonucu sanayinin önem kazanması ve tarımda makineleşmeye geçilmesi Türkiye'de kentleşme hareketlerine

hız kazandırmıştır. Hızlı ve plansız kentleşmenin sonucu olarak kentlerde oluşan konut yetersizliği, gecekondulaşmayı ve kalitesiz üretilen konutları beraberinde getirerek kentleri alt yapı, ulaşım gibi teknik ve sosyal birçok sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Bu sorunların yanı sıra 1999 Marmara depreminde çok sayıda insanın kalitesiz üretilen konutlar nedeniyle enkaz altında kalarak hayatını kaybetmesi kentlerdeki sorunları göz önüne sermiş ve kentsel dönüşüm kavramı yasal dayanaklarla ülke politikalarının arasına girmiştir. Günümüzde hala Türkiye için oldukça önem arz eden kentsel dönüşüm projelerinin ülke genelinde yasal uygulayıcısı ve yürütücüsü TOKİ'dir.

TOKİ kapsamında uygulamaya konan kentsel dönüşüm projelerinde kentlerin sadece insanların barınma ve güvenlik ihtiyaçlarının ötesinde sosyal kültürel faaliyetlerini de gerçekleştirebilecekleri kamusal alanlara yer veren toplum odaklı kentsel dönüşüm projeleri son yıllarda önem kazanmış, sosyal donatı alanları kentsel dönüşüm projelerinde yer almaya başlamıştır. Kentte yaşayan insanların birbirleri ile iletişim kurdukları mekânlar olan kamusal mekânlar kentsel dönüşüm projelerine sosyal donatı alanları olarak eklenmiştir.

Kentlerde yaşayanlar ve kente daha sonradan dâhil olanların kent içerisindeki kamusal alanlarda karşılaşarak etkileşim kurmaları, kentlerde ortak yaşam kuralları ve organizasyonu bozmayacak şekilde kentlileşmeleri, ortak bir kent kültürü etrafında bir araya gelmeleri kentlerdeki sosyal donatı alanları ile mümkündür. Sosyal donatı alanlarından biri olarak kent kültürel ve sosyal hayatında önemli rol oynayan kütüphaneler, bilgi merkezlerinin bir türü olarak kentin tarihsel süreçte edindiği kendine özgü kültürel ögelerini barındıran önemli sosyal kültürel kurumlardır.

Hizmet standartları, amaçları ve topluma karşı edindikleri görevleri açısından bilgi merkezleri; kentli olma bilincine yardımcı olarak kent hayatını düzenleyen, kentlerin sorunlarına çözüm üreten, kent kültürel hayatına katkıda bulunan geliştiren, tanıtan, koruyan ve tarihi kültürel mirasın toplum içerisinde yaşamasını sağlayan, kentin kültürel değerlerine sahip çıkan kurumlardır (Odabaş, Akkaya ve Polat, 2020, s.31). "Kent kültürü bir kentin kimliğini belirleyen unsurlardan biridir. Kent kültürünün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında kentlilik bilinci ve kente aidiyet duygusu kadar önemli olan diğer bir faktör de kentsel bellektir" (Akkaya ve Polat,

2020, s.122). Sosyal ve kültürel donatı alanlarından biri olan kütüphaneler özellikle halk kütüphaneleri bulunduğu kentin belleği olma özelliği ile kentin dünü-bugünü-yarını arasında köprü kuran ve kentleşmenin toplumda yarattığı kırılmanın önüne geçerek ortak bir kent kültürü oluşturma ve kentli olma bilincine yardımcı kurumlardır. Bu nedenle kütüphaneler kentler için oldukça önem arz eden kurumlar olarak kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanlarının arasında yer almalı ve gereken önem gösterilmelidir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Sorun

Kentlerde hızlı, çarpık, plansız kentleşme hareketleri sonucunda ortaya çıkan sorunları çözüme kavuşturmak için geliştirilen proje ve uygulamalar kentsel dönüşüm adı altında toplanmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları sadece kentlerde yeni binalar ve yaşam alanları oluşturmanın ötesinde toplumsal ihtiyaçlara da yanıt verecek şekilde planlanmalı, kentlerde yaşam kalitesi ve standardını yükseltmeyi amaçlayarak kentleşmenin kentler üzerinde yarattığı toplumsal sorunlara çözüm olmalıdır. Kentleşmenin kent kimliği üzerinde, kent kültürel ve sosyal hayatında yarattığı toplumsal sorunlar kentsel dönüşüm uygulamalarında yer alması gereken sosyal donatı alanları ile çözüme kavuşturulabilir. Sosyal donatı alanları içerisinde bir kültürel tesis alanı olarak yer bulan kütüphaneler bilgi merkezlerinin bir uzantısı olarak, toplumsal gelişmeler ve ilerlemeler sonucu toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan kurumlardır. Aynı zamanda yerleşik hayatın bir ürünü olan kütüphaneler kent kimliği ve kent kültürel sosyal hayatında önemli rol oynayan kurumlar olması sebebi ile kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanına girmeleri, kentsel dönüşüm uygulamalarında dikkate alınmaları ve uygulamaların aktif bir parçası haline getirilmeleri gerekmektedir. Bu sebeple araştırmanın amacı: "sosyal donatı alanları ve kütüphanelerin, kentli olma ve kent kültürünü benimsemedeki toplumsal rolleri ve önemini vurgulayarak Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanı olarak kütüphanelerin uygulama içerisindeki payını ortaya koymak" tır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen araştırma soruları şunlardır:

- Uygulamaya konan kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanlarına yer verilmekte midir?

- Sosyal donatı alanları kentsel dönüşüm projelerinde ne ölçüde yer almaktadır?
- Sosyal donatı alanlarının içerisinde yer alan kütüphanelerin kent kültürel hayatında ki önemi kentsel dönüşüm projelerinde gözetilmekte midir?
- Sosyal donatı alanına yer veren kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanlarında kütüphaneler yer almakta mıdır?
- Uygulamaya konan kentsel dönüşüm projelerinde kütüphaneler ne ölçüde yer almaktadır?

1.3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın amaç ve sorunları doğrultusunda belirlenen varsayımı: "Kent yaşamında, toplumsal ve kültürel uyum probleminin önüne geçerek ortak bir kent kültürünün benimsenmesini, sundukları hizmetlerle kentli olmayı ve kente uyum sağlamayı kolaylaştıran kütüphaneler kentsel dönüşüm projelerinde dikkate alınmamaktadır" şeklinde belirlenmiştir.

Söz konusu varsayım kapsamında geliştirilen diğer alt varsayımlar ise şunlardır;

- Kentsel dönüşüm uygulamaları günümüzde hala Türkiye'nin önemli ve yaygın etkiye sahip toplumsal değişimlerinden biridir.
- Kentsel dönüşüm projelerinde kente daha sonradan gelenler ile kentte yaşayanların buluşma noktasını oluşturan kamusal mekânlar, kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanları olarak yer edinseler dâhi sosyal donatı alanları kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanları içerisinde yeterince dikkate alınmamaktadır.
- Kentsel dönüşümde sosyal donatı alanlarının planlanması ve önemsenmesi konusunda gerekli özenin sergilenmemesi, kütüphaneleri bu uygulamalardan uzaklaştıran en önemli nedenlerden biridir.
- Kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanları yer alsa dahi, sosyal donatı alanları nüfus esas alınarak planlanmamakta ve kent nüfusuna oranla sosyal donatı alanları yetersiz kalmaktadır.

- Kentleşmenin yoğun olduğu ve iç göç dinamiğinde önemli role sahip kentlerde oldukça önem arz eden bir unsur olmasına rağmen sosyal donatı alanları ve kütüphaneler kentsel dönüşüm projelerinde yeterince önemsenmemektedir.
- Türkiye'nin az gelişmiş ve kalkınma projeleri ile desteklenen bölgelerinde, dışarıya göçü engellemek ve kent kültürel hayatını canlandırmada önemli rol oynayacak olan sosyal donatı alanları ve kütüphaneler bu bölgelerde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin odağında yer almamaktadır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, kent olgusu ve Türkiye'de kentsel dönüşüm ve kentsel dönüşümde bilgi merkezlerinin mevcut durumunu kavrayabilmek adına betimleme (durum saptama) yönteminden yararlanılmış ve çalışmanın konusu ve önemi doğrultusunda literatür (yazın) taraması yapılmıştır. Ayrıca web içerik analizi uygulanan araştırmada TOKİ'nin web sitesinde yer alan illere ve proje tipine göre sınıflandırılmış kentsel dönüşüm projeleri incelenmiştir. TOKİ web sitesinde yer alan kentsel dönüşüm projeleri, proje tiplerine göre;

- Afet konutu,
- Alt gelir gurubu,
- Altyapı ve/veya sosyal donatı,
- Bakım ve onarım,
- Hizmet alımı,
- İdare konut uygulaması,
- İkmal ihalesi,
- Kamu hizmet binası,
- Gelir paylaşımlı proje,
- Kentsel dönüşüm ve gelişim projesi,
- Konut + sosyal donatı,
- Danışmanlık hizmetleri,
- Restorasyon,
- Tarımköy
- Stadyum,

- Talep organizasyon,
- Protokol & Milli Eğitim Bakanlığı (MEB),
- Millet bahçesi
- Diğer olarak sınıflandırılmıştır.

Araştırma kapsamında sosyal donatı alanları içerisinde yer alan kütüphanelerin uygulama içerisindeki payını ortaya koymak amacı ile altyapı ve/veya sosyal donatı ve konut + sosyal donatı alanı olarak sınıflandırılan projelere ait veriler toplanmıştır. 81 il için, il bazında sosyal donatı alanlarına yer veren (altyapı ve/veya sosyal donatı ve konut + sosyal donatı alanı) kentsel dönüşüm projeleri incelenmiş, tamamlanan ve halen inşaat aşamasında olan kentsel dönüşüm projelerine ait veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler bölge bazında sınıflandırılmış ve Türkiye genelinde uygulanan kentsel dönüşüm uygulamalarında bilgi merkezlerinin bir türü olan kütüphanelere ne ölçüde yer verildiğine dair genel bir sonuca ulaşılmıştır.

1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye'de TOKİ bünyesinde planlanan ve hayata geçirilen kentsel dönüşüm projeleri oluşturmaktadır. Bu noktada kentsel dönüşüm projelerinin takibi açısından Türkiye'de üst kurum olarak hizmet veren TOKİ kayıtları esas alınmış ve bunun için İdarenin resmi web adresi üzerinden kamu ile paylaşılan verilerden yararlanılmıştır. 15.01.2021-31.02.2021 tarihleri arasında TOKİ'nin web sitesinde yer alan kentsel dönüşüm projeleri, proje tiplerine göre; altyapı ve/veya sosyal donatı ve konut + sosyal donatı alanı olmak üzere 81 il için incelenmiş, uygulamada yer alan projelerde sosyal donatı alanları ve Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinde bilgi merkezi olarak kütüphanelerin yeri saptanmıştır.

1.6. Literatür Özeti

Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarında bilgi merkezlerinin önemine dikkat çeken pek fazla araştırma bulunmamaktadır. Akkaya'nın, *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Bilgi Merkezleri: Yeni Bir Fırsat Mı Yoksa Tehdit Mi?* adlı çalışması kentsel dönüşümde bilgi merkezlerinin önemi ve yerine dikkat çekmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda bilgi merkezlerini bekleyen olası fırsat ve riskleri ortaya

koymuştur. Çalışma Türkiye'de bu konuya dikkat çeken ve öncülük eden tek çalışmadır. Ancak tez kapsamında, kent olgusuna, kentsel dönüşümün tarihsel süreçlerine, kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyal donatı alanlarına ve bilgi merkezlerinin toplumsal ve kültürel açıdan kentlerde ki önemlerine yer veren çalışmalar ulusal ve uluslararası literatürde incelenmiştir. İncelenen çalışmalar şu şekildedir:

Tatlıgil (1992), *Kent Sosyolojisi Kuramlar ve Kavramlar*, adlı çalışmasında sosyolojinin kent olgusuna bakışını tarihsel süreç içerisinde incelenmiş ve çalışma kapsamında kent-ekonomi, kent-kültür ve kent-sosyal yapı ilişkileri anlatılmıştır.

Harris ve Ullman (2002), *Kentin Doğası*, adlı çalışmalarında kentleri geçim kaynakları ve içyapıları yönüyle incelemişlerdir. Çalışmada kentlileşmenin yaygınlaşması, kentleşme, kent kültürü ile kentsel nüfusun toplumsal ve ekonomik yönlerine değinilmiştir.

Yavaş (2002), *Kent Planlamada Sosyal Donatı Alanı Kavramı ve Kütüphanelerin Tasarım İlkeleri,* adlı çalışmasında Türkiye'de kentlerde sosyal donatı alanlarının yetersizliğine değinerek, bir kültür, eğitim ve öğretim kurumu olarak kütüphanelerin sosyal donatı alanları içerisindeki önemleri belirtmiş ve kütüphanelerin tasarım ilkelerini inceleyerek öneriler sunmuştur. Çalışma kapsamında kavramsal olarak sosyal donatı alanı ve kütüphaneler anlatılmış ve İzmir Atatürk İl Halk Kütüphanesi örnek olarak incelenmiştir.

Akkar (2006), *Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye*, adlı çalışmasında Kentsel dönüşüm projelerinin amaçları ve dünyada farklı uygulama biçimlerini tanımlamayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında kentsel dönüşümün amacı, kapsamı, değişen politikaları ve müdahale biçimleri ile batıda başarılı kentsel dönüşüm uygulamalarının özellikleri anlatılarak, Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinde ele alınabilecek öncelikli konular, ilkeler ve süreçler irdelenmiştir.

Anameriç (2008), *Türkiye'de Çağdaşlaşma Sürecinde Bilginin Toplumsallaşması ve Bilgi Merkezleri,* adlı doktora çalışmasında Türkiye'de bilginin toplumsallaşma sürecini Tanzimat'tan yani Çağdaşlaşma Dönemi'nden Cumhuriyet dönemine kadar olan tarihsel süreç içerisinde ele alarak incelemiştir. Sözü edilen dönemlerde bilginin toplumsallaşma sürecinde bilgi merkezlerinin aldıkları rol ve hizmet anlayışlarında ki değişim de ortaya konmuştur.

Görgülü (2009), *Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz*, adlı çalışmasında kentlerin tarihsel süreçte ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik ve yönetimsel birçok faktörden etkilenerek mekânsal olarak değiştiklerini fakat hiç birinin sanayi ile birlikte küresel kente geçiş süreci kadar etkili olmadıklarını söyleyerek, kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkış sürecini batı toplumlarından başlayarak anlatmaktadır. Türkiye'de kentsel dönüşüm kavramın ortaya çıkışı ve yasal dayanaklarına değinen çalışma, kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal yapıya uygun olarak düşünülmeksizin, plansız bir şekilde sadece 'yıkıp yeniden yapma' üzerine kurulu olduğunu eleştirmekte ve bu doğrultuda değerlendirme ve öneriler sunmaktadır.

Koçak (2011), *Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Değişen ve Dönüşen Kentler,* adlı çalışmasında kent ve insan ilişkisine değinerek, kenti oluşturan unsurun sadece ev olmadığını kentlerin toplumsal hayata yön veren kültürel etkinliklerin yürütüldüğü mekânlar olduğunu vurgulamaktadır. Çalışmada kent ve kültür ilişkisi incelenerek, küreselleşmenin kent kültür hayatında yarattığı dönüşümler irdelenmiştir. Çalışma, kentlerde insan gereksinimlerini karşılayarak, toplumsal ve kültürel hayatı destekleyecek, sürdürülebilir bir yaşam ortamı sağlanmasına yardımcı olacak şekilde planlanan kentsel dönüşüm projelerine ihtiyaç duyulduğu ve kentlerin toplumsal ayrışma ve kutuplaşmayı sağlayan politikalardan uzak, gelir dağılımının olabildiğince eşit, çeşitli iş alanları ve kültür sanat etkinliklerinin canlı tutulduğu mekânlar haline dönüştürülmeleri gerektiği, sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz ve Çitçi (2011), *Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açıdan Türkiye'de Kentleşme Dönemleri,* adlı çalışmalarında kentleri tarihsel süreç içerisinde ve sosyo-ekonomik gelişmeler doğrultusunda incelemişlerdir. Sosyo-ekonomik gelişmeler kentlerin içeriğinde değişmelere neden olmuş ve sonuç olarak kentleşme kavramı

ortaya çıkmış olmasına rağmen kentleşme kavramı son biçimini Sanayi Devrimi ile almıştır. Kentleşmenin sosyal, ekonomik, siyasal ve toplumsal yapı ile etkileşim halinde olduğunu vurgulayan çalışma Türkiye'nin kentleşme serüvenini, Düşük Kentleşme Dönemi (1923-1950), Kırsal Çözülme Kaynaklı Kentleşme Dönemi (1950-1960), Kentsel Gelişme Dönemi (1960-1980), Kentsel Dönüşüm Dönemi (1980 ve Sonrası) olacak şekilde dört dönemde sınıflayarak incelemiştir.

Skot-Hansen, Hvenegaard Rasmussen, ve Jochumsen (2013), *The Role Of Public Libraries in Culture-Led Urban Regeneration,* adlı çalışmalarında kentsel dönüşümde kütüphane kavramının gelişimi arasındaki ilişkiye odaklanarak kütüphanelerin toplumsal canlanma ve kültüre dayalı kentsel dönüşüme nasıl katkı sağladıklarını incelemişlerdir. Avrupa ve Kuzey Amerika'daki yenilikçi kütüphaneler çalışma kapsamında incelenmiş ve yenilikçi halk kütüphanelerinin kültür odaklı kentsel dönüşüm stratejilerine bir yanıt olarak tasarımlarını ve işlevlerini yenileyerek kentlerin imaj ve kimliğini değiştirdikleri ve kentsel çeşitliğe katkıda bulundukları sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz (2015), *Kentsel Dönüşüm Projelerinin Yaşam Kalitesine Etkisi: İstanbul Karaköy Salıpazarı Örneği,* adlı çalışmasında kentsel dönüşüm projelerinin temel amacının kentleri daha nitelikli alanlar haline getirerek kentsel yaşam kalitesini arttırmak olduğunu söylemektedir. Bu doğrultuda çalışmada kentsel dönüşüm ve yaşam kalitesi kavramlarının gelişimi ulusal ve uluslararası düzeyde incelenerek saha çalışma alanı olan Karaköy Salıpazarı Liman bölgesi ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmada İstanbul'un nitelikli bir kent planlamasına sahip olmadığı, kamusal ve sosyal donatı alanlarının nüfus talebi karşısında yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılarak, yaşam kalitesini arttırmak amacı ile çalışma süresince tespit edilen bir takım öneriler sunulmuştur.

Yazar (2015), *Kent Kültürü ve Kimliğine Tarihsel ve Kuramsal Bakış*, adlı çalışmasında kent kültür ilişkisini tarihsel süreç içerisinde incelemiştir. Kent kültürü ortak yaşam-mekân-zaman pratikleri ve sembollerinin içerisinde barındırarak kuşaklar arası aktarılabilen yapısı ile kent bilinci aidiyeti yerellik kentlilik gibi unsurlar ile

sürekli bir dönüşüm yaşadığını söyleyerek bu unsurları ve kentin kültürel dönüşümünü detaylı bir şekilde incelemiştir.

Alparslan ve Tüter (2016), *Kentsel Dönüşüm Sürecinde TOKİ Uygulamaları ve Halkın Algılarına Göre Değerlendirilmesi*, adlı çalışmalarında kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal yönü üzerinde durarak, kentsel dönüşüm projelerinde kentlerin sadece fiziksel özelliklerinin değil bunun yanı sıra ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik boyutlarının da kentsel dönüşüm projelerine eklenmeleri gerektiğini söylemektedir. Bireylerin ev alırken göz önünde bulundurduğu unsurları, konutun merkeze yakınlığı, alışveriş merkezlerinin varlığı, hastane ve okul hizmetleri gibi sosyal donatı alanlarına uzaklıkları olarak sıralayarak, şehir merkezlerine uzak olarak inşa edilen toplu konut projelerinde bu unsurların olmaması sebebi ile yaşayan insanların her türlü ihtiyaçlarının karşılamada yetersiz kaldıklarını ve memnuniyet durumlarının önemli ölçüde etkilendiğini savunmaktadır.

Hayta (2016), *Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı*, adlı çalışmasında günümüzde kentlerin, küreselleşmeyle birlikte yaşadığı değişimleri konu almış. Sanayileşme sonucu olarak kentlerde artan nüfusun ve kentleşmenin kentler üzerindeki olumsuz etkilerine değinerek, kent içerisindeki sorunların çözüme kavuşturulamadığı gibi kentlerin bu sorunlar ile şekillendiklerini ve küreselleştiklerini söylemektedir. Küreselleşmenin sonucu olarak kentlerin mevcut kültürel birikimlerini koruyamadıklarını, küresel kültürün dünya üzerindeki tüm kentleri tekdüze hale getirdiğini savunmaktadır.

Tekkanat ve Türkmen (2018), *Tarih Boyunca Kent Formlarının Biçimlenişi Üzerine Bir İnceleme*, adlı çalışmalarında kentlerin oluştukları andan itibaren fiziksel, toplumsal, ekonomik, politik ve idari faktörler ile şekillenerek tarihsel süreç içerisinde gelişme kaydettiklerini, daha sonra kenti şekillenen unsurlara teknolojik ve bilimsel gelişmelerin eklendiğini ve kent olgusunun zaman içerisinde taşıdığı anlam ve boyutunun değiştiğini söylemektedirler. Aynı zamanda çalışmada kentleri etkileyen bir başka unsurunda içerisinde yaşayan toplumların değişen kent algısı ve kentlere bakış açısı ve taleplerinin değişmesi olduğu, bunun sonucu olarak bireylerin talep ve isteklerinin kentlere yansımasının, kentsel mekânların değişmesine yol açtığı, kentleri

etkileyen ana unsurun toplumların değişen kent algıları ve talepleri ile değişen yaşam tarzları ve tüketim alışkanlıklarının sonucu olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada kent formlarının etkileyen unsurlar üzerine bilimsel yazın incelenmiş, farklı teoriler değerlendirilerek bu argümanların birbirleri ile çatışan noktaları ortaya konmuş, gelecekte kentlerin alacağı formlara ilişkin çıkarımlar yapılmıştır.

Nılă Stratone (2019), *The Urbanization Of Rural Communıtıes, Between The Social Need And The Urban Culture Invasion*, adlı çalışmada kırsal-kentsel farklılıklar ve kır-kent arasında ki göç hareketlerini incelemiştir. Göçlerin olumlu sonucu olarak kırsal alanların teknoloji ve bilgi birikiminin artması ve kırsal alanların yaşam kalitesi eğitim düzeyinin arttığı belirtilmiştir. Göç hareketlerinin olumsuz sonuçları ise, kır-kent ayrımının bulanıklaşarak kırsal alanlardaki kültürel ve folklorik özelliklerin, geleneksel unsurların ortadan kaybolduğu şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca göç hareketlerinin aile yapısı üzerinde ki sonuçlarına değinilerek, aile yapısının kültürel olarak değişime uğradığı kırsal ve kentsel aileler arasındaki farklılıkların ortadan kalkarak kültürel değerlerin iç içe geçtiği ve bu belirli bir tek tipleşmenin, gelecekte ülkenin tüm nüfusu için geçerli olan yeni bir aile matrisine yol açacağı belirtilmiştir.

Akkaya ve Polat (2020), *Kent Kültür ve Geleneği İle Değerlerinin Oluşumu ve Aktarımında Halk Kütüphanelerinin Yeri ve Önemi: Niceliksel Verilerle İzmir Örneği,* adlı çalışmalarında yoğun kentleşme sonucunda kentlerde artan kültür çeşitliliği ve kültürel uyumsuzluk problemlerinin üzerinde durarak toplumsal kültür kurumu olarak halk kütüphanelerinin kent kültürel hayatına, kentsel aidiyetin oluşturulmasına ve kentli olma bilinci kazanmadaki rollerine değinmişlerdir. Bu bağlamda çalışma kapsamında Türkiye'nin yoğun göç alan kentlerinden biri olan İzmir'de halk kütüphanelerinin kent kültürü üzerindeki etkisi nitel veriler doğrultusunda incelenmiş, sonuç ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Odabaş, Akkaya ve Polat (2020), *Kent Kültürü ve Yaşamında Yenilikçi Kütüphaneler ve Kütüphane Hizmetleri,* adlı çalışmalarında kent-kültür ilişkisi üzerinde durarak, artan kentleşme ve küreselleşmenin kent kültür hayatında yarattığı değişim ve dönüşümlere değinmişlerdir. Bu bağlamda kütüphanelerin kent kültürü içerisinde önemine vurgu yapılarak kent-kütüphane ilişkisi incelenmiştir. Kütüphanelerin kent,

kültür ve kent kültürü üzerine yeni sorumluluklar ve görevler üstlenmeleri gerektiğine değinilerek Dünya'da ve Türkiye'de hizmete giren bazı kütüphanelerin kent kültürü ve kentlileşme üzerindeki rolleri incelenmiş bazı saptamalarda bulunulmuştur.

Gün, Pak ve Demir (2021), *Responding to the Urban Transformation Challenges in Turkey: A Participatory Design Model For Istanbul,* adlı çalışmalarında Türkiye'nin doğal afetlere karşı savunmasız olduğunu ve bu neden ile 15 yıl içerisinde milyonlarca konutun yıkılıp yeniden yapılması planlandığını fakat mevcut yasal çerçeve ve uygulamaların katılımcı olmadığını belirtmektedirler. Bu kapsamda çalışmada Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları İstanbul odaklı eleştirel bir bakış açısı ile ele alınmış ve kentsel dönüşüm süreçleri için Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) tabanlı katılımcı bir tasarım modeli geliştirilmiştir.

1.7. Araştırmanın Düzeni

Araştırma 5 bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin sıralaması ve içeriğine ait kısa bilgiler aşağıda verilmiştir:

Birinci bölüm olan giriş bölümünde, araştırmanın önemi, amacı ve sorunu, varsayımları, yöntemi, evreni ve örneklemine ait bilgiler yer almakta ayrıca literatür özeti ve araştırmanın düzeni bu bölümde bulunmaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, toplumsal yaşam alanı olarak kent kavramı ve kent yaşamının evrimi ve tarihsel gelişimi, kentleşme ve kentlileşme ile kentsel dönüşüm kavramının tarihsel süreci ve Türkiye'de ki gelişim süreci detaylı olarak anlatılmış, kentsel dönüşüm kavramının kent kültürel hayatına etkisine de bu bölümde değinilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise, kamu hizmeti veren bilgi merkezlerinin kent kültürel hayatındaki önemini vurgulamak amacı ile bilgi merkezlerinin türleri incelenerek toplumsal rolü anlatılmıştır. Bilgi merkezi türü olarak kütüphanelerin üzerinde durularak kütüphanelerin tarihsel süreçlerine yer verilmiş ve Türkiye'de kütüphane kavramının gelişimi detaylandırılmış, kütüphanelerin kent yaşamındaki

önemi ve değişen kent anlayışının kütüphanelere yansıması incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde; kentsel dönüşüm projelerinde yer alan sosyal donatı alanları incelenerek, sosyal donatı alanı olarak kütüphanelerin kent kültürel hayatı içerisindeki önemi anlatılmış ve kentsel dönüşüm projelerinde kütüphanelere yer verildiği takdirde elde edilebilecek avantajlar örneklendirilmiştir

Araştırmanın dördüncü bölümünde ise, Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanları ve kütüphanelerin konumu TOKİ'nin web sitesinden alınan veriler ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Ardından, bu bağlamda elde edilip Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesine göre sınıflandırılan veriler analiz edilmiştir.

Araştırmanın beşinci bölümünde ise, çalışma kapsamında elde edilen veriler değerlendirilerek ulaşılan sonuca yer verilmiştir. Sonuçtan sonra Türkiye'de kentsel dönüşüm faaliyetlerinde kütüphanelere yer verildiği takdirde oluşabilecek kazanımlar öneri olarak sıralanmıştır.

2. BÖLÜM:
TOPLUMSAL YAŞAM ALANI OLARAK KENT, KENTLEŞME, KENTLİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kent, en kısa ve basit tabiri ile insanların bir arada ve birbirleri ile işbirliği içerisinde yaşadığı toplumsal yerleşim birimlerine verilen genel addır. İnsanlar sosyal ve birbirlerine ihtiyaç duyan varlıklardır ve bu özellikleri tarihte ilk kentlerin ortaya çıkışının temel nedenlerinden birini oluşturmuştur. İnsanların birbirlerine olan ihtiyaçları ve birlikte yaşama isteklerinin sonucunda ilk olarak küçük yerleşim birimleri daha sonra köyler ve son olarak kentler oluşmuştur. Bugün içinde yaşadığımız kentlerin temeli ise Sanayi Devrimi ile atılmıştır. Sanayi Devrimi'nden önce tarım ve insan gücüne dayanan üretim yerini makinelere ve seri üretime bırakmıştır. Tarımda makineleşme ve sanayinin gelişmesi insan emeğine ve gücüne duyulan ihtiyacın azalmasına ve bunun sonucunda insanların ihtiyaç sektörüne ve dolayısıyla kent yaşamına yönelmesine neden olmuştur. Akkaya kentler için şu çarpıcı yaklaşımı dile getirir (2020, s. 121);

> *"Zaman içinde kentli olmanın medeni, kültürlü ve hemen pek çok açıdan gelişmiş olmakla, yani uygarlaşmakla eşdeğer kabul edilmesini sağlayan evrensel algının gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla kent olgusu günümüze kadar neredeyse kesintisiz ve –20.yüzyılın son çeyreği ile birlikte kent ve yoğun kentleşme eğiliminin insanı doğasından uzaklaştırdığını, kalabalıklarının içinde yalnızlaştırdığını dile getirenler olsa da–gelişerek devam etmiştir. Bugün geldiğimiz noktada ise kent sözcüğü ve ifade ettikleri, önüne sıfat olarak eklendiği kelimelere/disiplinlere kattığı zenginlikle (kent sosyolojisi, kent planlaması, kent tarihi, kent kültürü vb.), disiplinlerarası bir alan ve kimliğe dönüşmüştür".*

Nüfus kentlerde yoğunlaşmaya başladıkça kentler ve kentli olmak önem kazanmıştır. Kentte yaşamak, bulunulan kentin doğasına uyum sağlamayı kent kültürünü benimsemeyi ve kentli olmayı da beraberinde getirmektedir. Kentli olmak uygar, gelişmiş olmakla birlikte ortak bir kültürü/kent kültürünü benimseyerek, işbirliğine ve

toplumsal yaşama yatkın olmayı gerektirmektedir. Hızlı kentleşme hareketleri ile birlikte kentlerde yoğunlaşan nüfus ve bir takım sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar; çarpık kentleşme, alt yapı eksiklikleri, doğal afetlere dayanıksız inşa edilen binalar, gecekondulaşma, kent nüfusunun artması ile birlikte kentte yeni yaşam alanlarına duyulan ihtiyaç… olarak sıralanabilir. Bu olumsuzlukları gidermek veya minimuma indirmek amacı ile yapılan projeler ve yenileme çalışmaları kentsel dönüşüm olarak adlandırılmaktadır. Son yıllarda kentsel dönüşüm projeleri ve uygulamaları son derece önem kazanmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri ile hedeflenen; var olan sorunları çözmek ve sosyal-kültürel donatı alanları ile birlikte kentlerde ki yaşam kalitesini arttırmaktır.

2.1. Toplumsal Yaşam Alanı Olarak Kent Olgusu

Toplumsal bir yerleşim birimi olan kent kavramının oluşum ve gelişim süreçleri incelendiğinde, insanların bir arada yaşama istekleri ve birbirlerine olan ihtiyaçlarının yoğunluk kazandığı ve bu sebeple kentlerin oluştuğu, devamlılığının sağlandığını söylemek mümkündür. Toplumlar tarafından inşa edilen kentler oluştukları ilk andan itibaren uygarlığın ve gelişmiş kültürel değerlerin simgesi olarak görülen yerleşim birimleri olmuşlardır.

Kent kavramının gelişmişliğin ve uygarlığın göstergesi olarak kabul edilmesi ve önemi batı edebiyatında önemli bir yeri olan ve eserleri ile Antik Yunan kültürünün aktarılmasında rol oynayan Homeros'un *Odysseia* destanına da konu olmuştur. Troya savaşından sonra yurduna dönmeye çalışan Odysseus'un anılarının anlatıldığı destanda, dönüş yolunda Odysseus töre bilmez olarak adlandırdığı Tepegözlerin iline varır ve onlardan bahsederken; "Yoktur onların dernekleri, yasaları falan. Otururlar yüksek dağ tepelerinde, oyuk mağaralarda, herkes kendi evini yönetir, kendi karısını, çocuğunu" cümlesi ile Tepegözleri eleştirirken, yasalar ile korunma altına alınan insan ilişkilerinin olduğu bir kentte yaşamanın önemini vurgular (Homeros, 2008 s. 166).

Tarihin babası olarak anılan Herodotos ise Pers İmparatorluğu ve Antik Yunan Kent devletleri arasındaki savaşları konu alan *Heredot Tarihi* adlı eserinde, Perslerin Atina'yı işgali sonrasında Yunanistan'ı korumak üzere toplanan konseyde

Korinthos'lu Adeimantos, Atinalı Themistokles'e 'sitesi[*] olmayan bir kimsenin dilini tutması" gerektiğini söyleyerek hakaret etmesi, kent ve kentli olmanın önemini vurgular niteliktedir (Herodotos, 1973, ss. 343-344).

Kent sözcüğünün etimolojik kökeni de uygarlık ve medeniyet anlamlarını içermektedir. Arapça medeniyet anlamına gelen 'medine' sözcüğü, Yunanca siyaset anlamına gelen poliate sözcüğünden türemiş 'polis' sözcüğü, (Keleş, 2005, s.10) Fransızca 'civilisation' ve İngilizce 'civilization' yine İngilizce 'city' sözcükleri yurttaşların oluşturduğu birlik anlamına gelen 'civitas' sözcüğünden türemiş ve bu sözcükler kentleri tabir etmek için kullanılmıştır (Kaya, 2017, s. 37). "Bu açıdan kent sözcüğü kalkınma, medenileşme ve gelişmeyi, özellikle de toplumsal gelişmeyi yansıtır. Kentlerin medeniyetlerin dinamosu olduğuna ilişkin evrensel kabulün gerekçesi de kavram-anlam ilişkisidir" (Akkaya, 2020, s. 122).

Eski çağlardan itibaren kentlerin uygarlığın göstergesi olarak kabul edilmesi, kentin "barbarlık ve kaosla karşıt uygarlık ile eşanlamlı" olarak tanımlanmasını olanaklı kılmıştır. Yunanlar kentleri olan polisi tanımlarken; "ortak siyasal, dinsel, toplumsal gelenekleri paylaşan yurttaşlar topluluğu" olarak ifade etmelerine karşın Alceus'dan aktaran Owens ise "bir kenti oluşturan şeyin çatısı iyi örülmüş evler, iyi yapılmış duvarlar, rıhtımlar ve limanlar değil kendi olanaklarından yararlanmayı bilen insanlar" olduğunu söylemektedir (2000, s. 1). Kenti oluşturan ana unsurun nüfus yani halk olmasına karşın bu topluluğun ortak bir değerler kültürünü benimsemiş olmaları ve kenti sunduğu olanaklar dâhilinde kullanmaları söz konusudur.

Kenti oluşturan en temel dinamik nüfus olmasına karşın zaman içinde ekonomik ve diğer sosyal unsurlar kent dinamiğini etkileyen unsurlar haline gelmiştir. İlk olarak küçük toplulukların bir arada yaşadığı köyler olarak var olmaya başlayan kentler bugün mega kent, metropol, dünya kenti gibi kavramlarla anılmaktadırlar. Kentler içerisinde birçok değişkeni barındıran karmaşık yapılardır. Bugünün kentlerini anlamak ve anlamlandırmak için kentin temel değişkenleri olan "ekonomik, yönetsel,

[*] Antik Yunan kent devletlerine verilen isim.

sosyolojik ve nüfus yoğunluğuna" (Niray, 2002, s. 2) dayalı olarak sınıflandırılmış tanımları incelenmiştir.

Bu doğrultuda kent ekonomik olarak; "tarım dışı üretimin yapıldığı, üretimin denetlenip dağıtımın koordine edildiği belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojendik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşimlerdir" (Tekeli, 2011, s. 20). Tarım dışı ekonomik faaliyetler, sanayiye dayalı üretim, üretilen ürünü pazarlama ihtiyacı, ticari faaliyetlerin gelişmiş olması kenti ekonomik olarak tanımlayan unsurlardır.

Resmi veriler ve sayım sonuçlarına göre belirli bir nüfus yoğunluğuna sahip yerleşim yerlerinde yönetim fonksiyonunun oluşturulması kentin yönetsel boyutunu oluşturmaktadır. Yönetimsel ölçüte göre kent: il ve ilçe merkezi konumunda yerleşmelerdir (Özer, 2004, s. 4). Türkiye'de 2005 tarihli 5393 sayılı *Belediye Kanunu*'na göre nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim yerlerinde belediye kurulabilir (Belediye Kanunu, 2005, madde 4). Nüfusu 5.000'in altında kalan yerleşim birimler köy statüsündedir.

Kenti oluşturan ana unsurun nüfus ve toplum olduğu varsayımına dayanarak kent kavramının daha çok sosyolojik tanımlarına değinilmiştir. Kent sosyolojisi kuramlarında sosyologlar genel olarak kenti, köy hayatının karşıtı olarak ele almışlardır. Sosyolojik olarak kent tanımları ilk olarak kent-köy karşıtlığı üzerine kurulmuştur (Topal, 2004, s. 278). Sosyolojik olarak kent ve kır ayrımını ilk kez Tönnies, topluluk ve toplum ayrımı ile vurgulamıştır. Daha sonraları klasik kent kuramcılarından (Durkheim, Marx ve Weber) olan Durkheim ise organik ve mekanik işbölümü olarak kenti sınıflandırmış ve tanımlamıştır. Sosyolojik olarak Tönnies, Drukheim, Marx ve Weber'in kent tanımları şu şekildedir;

> **Tönnies**, Cemaat ve Cemiyet adlı kitabında insanlar arası ilişkileri topluluk ve toplum olarak ayırarak karşılaştırmalı bir şekilde inceler. Tönnies'e göre topluluk: köy ve küçük şehir hayatı içerisinde insanların aile bağları ile birbirine bağlandıkları, üretimin tarıma dayalı olduğu, zanaat, sanat gibi mesleki lonca örgütlerinin bulunduğu, dini açıdan ortak bir inancı benimseyen insanlardan

oluşur. Toplum ise; büyükşehir hayatı içerisinde, ulusal yaşam biçimini benimseyen gerçek öznesi devlet olan, kozmopolit ve ticaret, sanayi ve bilimin gelişme gösterdiği yaşam alanlarıdır (2019, ss. 447-448).

Durheim toplumları bir arada tutan şeyin işbölümü olduğunu savunur ve mekanik işbölümü, organik iş bölümü olarak ikiye ayırır. Mekanik iş bölümüne dayalı toplumlar; iş bölümü basit seviyede ve bireyler özelleştirilmiş görevlere sahip değillerdir. Genel olarak yaş ve cinsiyet yapılması gerekenler işlerde belirleyici unsur olmakta ve iş bölümü bu kriterler temel alınarak gerçekleşmektedir. Bu dayanışma daha çok sanayi tipi toplumlarda ve kırsal alanlarda görülmektedir. Organik dayanışmaya dayalı toplumlar, yoğun iş bölümüne dayalıdır, uzmanlaşma artmıştır ve iş bölümü küçük parçalara bölünmüştür. Bireysel uzmanlaşmanın yanı sıra gruplar, kuruluşlar da ön plandadır. Organik iş bölümü sanayi sonrası modern toplumlarda ve kentlerde görülmektedir (Yükselbaba, 2017, ss. 200-204).

Marx, sanayi toplumunun üretim biçimini belirlediğini ve üretim biçimini toplumların evrimi olarak görür. Marx'a göre kent: sanayi ile birlikte üretimin gerçekleştiği ve sınıf bilincinin oluştuğu mekânlardır (Okan, 2010, s. 51).

Weber'e göre kent: pazar yeridir. Pazar yerinde satışa sunulan mallar için kentin tüketiciye ihtiyaç vardır. Kazanılan malların mülki haklarını korumak için bir idari yapıya ihtiyaç vardır ki bu kentte bulunan politik-siyasi unsurlar tarafından yönetilir. Pazar yeri, tüketici bir toplumu, mülkiyet haklarının belirlendiği bir yönetimi olan kenti koruma görevi ise kale ve garnizonlara aittir (2010, ss. 95-104).

Bugünün kentlerinin temelinin Sanayi Devrimi sonrasında atıldığı kabul edilmektedir. Sjoberg de kenti Sanayi öncesi ve sonrası olarak ele alıp, karşılaştırmalı bir şekilde incelemiştir. Sanayi öncesinde kentleri; ticaret, liman ve dini merkezler temel alınarak kurulmuş, üretimin insan ve hayvan gücüne dayalı olduğu, mesleki örgütlenmenin bir loca sistemine tabi olduğu, toplumsal olarak katı bir sınıf ayrımı ve sınırlı bir eğitim sistemine sahip yerleşmeler olarak tanımlamıştır (2002, ss. 38-39). Sanayileşme ile

gelişen endüstriyel üretim kent dinamiklerini etkileyerek kamusal alanları, konut alanı kavramlarının karmaşıklaşmasına neden olmuş kentler daha karmaşık alanlar haline gelmiştir.

Ünlü İslam düşünürü İbni Haldun ise, *Mukaddime*'de kent olgusunu açıklarken sosyal kontrol mekanizması olarak dini (İslam) konumlandırmış ve insanların yardımlaşma ve dayanışma ihtiyaçlarından ötürü bir arada yaşayan topluluklar oluşturduklarını söyleyerek bu toplulukları yarı göçebe (köy) ve yerleşik (kent) olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Geçimini hayvancılıkla sağlayan insanlar yarı göçebe yaşam tarzını idame ettirirken tarım ve/veya ticaret ile uğraşan insanlar ise yerleşik (kentsel) yaşam tarzını sürdürmektedir. İbni Haldun kenti, göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçişin bir sonucu olarak görerek yerleşik yaşamı örgütleyen toplumsal düzeni sağlayan olgu olarak da dini temellendirmiştir (Ökmen ve Görmez, 2010, ss. 495- 499).

Kentleri bireylerin oluşturduğu varsayımı ile paralel olarak kent kültürünün aynı zamanda kentli kültürü demek olduğu çıkarımında bulunulabilir. Bireylerin birbiri ile etkileşim içerisinde geliştirdikleri kente bakış açıları kent kimliğini oluşturur. Kent kimliği: "kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen; sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan; geçmişten geleceğe uzanan uzun bir sürecin ortaya çıkardığı anlamlı bütünlüktür" (Akkaya, 2020, s. 123). Kent kimliğini belirleyen en önemli etkenler ise kültür ve tarihtir.

Kent olgusunun üzerinde fikir birliğine sağlanan bir tanımı yoktur. İçinde barındırdığı ekonomik, siyasal, sosyolojik, tarihi, coğrafik ve mimari özelikleri ile kent birçok disiplinin konu alanına girerek her disiplin kendi açısından kenti tanımlamıştır. Ancak kenti kısaca tanımlayacak olursak, kent: insanların birlikte yaşama isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan, bir arada işbirliği içerisinde yaşayan farklı özelliklere sahip insanların oluşturduğu genellikle tarım dışı üretimin gerçekleştirildiği görece yoğun nüfuslu mekânlardır. Kentte bulunması gereken özellikler ise; nüfus yoğunluğu, tarım dışı faaliyetlerin (sanayi ve hizmet sektörü) gelişmiş olması, geleneksel aile yapısının yerini çekirdek aile yapısına bırakması, yerel değerlerin yerini ulusal ve/veya evrensel değerlerin almış olması, bireysel ilişkilerin ön plana çıkmış olması, örgütlenme ve iş

bölümün de uzmanlaşılmış olması, eğitim düzeyinin yüksek olması, statülerin aileden değil bireyin kendi çabaları ile kazanılmış olması, sosyal normların yerini denetleme kurumlarının almış olması olarak sıralanabilir (Kaya, 2017, ss. 14-15).

2.2. Kent Yaşamının Evrimi ve Tarihsel Gelişimde Değişen Dinamikleri

Medeniyet, uygarlık ve gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul gören kent olgusunu meydana getiren ana unsur nüfustur. Nüfusa ek olarak zaman içerisinde ekonomik ve diğer sosyal belirteçlerde kent kavramına eklenen unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. İnsanların sosyal bir varlık olarak birbirlerine ihtiyaç duymaları ve bir arada işbirliği içerisinde yaşama istekleri tarihin hemen her döneminde kent yaşamını şekillendirmiştir. "Bu açıdan bakıldığında kent, insanın yaşamını düzene koymak için inşa ettiği en önemli mekândır. Söz konusu mekân aynı zamanda toplumsal yaşamın evrimine de yön vermiştir" (Akkaya, 2020, s. 122).

İlk kentsel yerleşimlerin oluşum süreçleri incelenirken yerleşik yaşama geçişin temel nedeni olarak Tarım Devrimi göze çarpmaktadır. Tarım Devriminin sonucu olarak insanoğlunun değişen ihtiyaçları ve bu doğrultuda yerleşik yaşamına geçmesi kentlerin oluşumunun nedeni olarak bilinen ve genel anlamda kabul gören bir kanı olmakla birlikte tarihte insanlar ilk kentsel yerleşimler kurulmadan evvelde küçük topluluklar halinde yaşamaktaydılar. "Kentten önce mezralar, kutsal yerler ve köyler vardı; köyden önce de obalar, ilkel sığınaklar, mağaralar ve işaret taşları. Bütün bu oluşumlardan daha öncesinde ise insanın diğer birçok hayvan türü ile açıkça paylaştığı toplumsal yaşam eğilimi vardı" (Mumford, 2007, s. 15). İnsanların toplumsal yaşam eğilimlerinin yanı sıra beslenme, barınma, korunma gibi temel ihtiyaçları sonucu insanlar birbirlerine ihtiyaç duyan varlıklardır. Kentsel yerleşmeler insanların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan toplumsal bir kavramdır.

Dini inanışlar (tapınak), tarım devrimi, değişen iklim koşulları ve insanların birbirlerine olan ihtiyaçları ile sosyalleşme istekleri tarihte kentlerin oluşumuna zemin hazırlayan faktörler olarak görülmektedir. Tam olarak bilinmemekle birlikte tarihte ilk kentlerin "Milattan Önce (M.Ö.) 6.000 yıllarında oluşmaya başladığı M.Ö. 4.000'li yıllarda ise tam olarak kendisini göstermeye başladığı söylenebilir" (Hatt ve Reiss,

2002, s. 28). Kentlerde tıpkı insanlar, toplumlar gibi tarihi seyir içinde gelişme göstermiş ve bugünkü hallerini almışlardır.

Tarım devrimi yerleşik hayata geçişte önemli rol oynamıştır. İnsanoğlu buğday, patates yulaf gibi tahılların tohumunu evcilleştirmesi tarıma geçişin ilk aşamasıdır. Tarıma geçişin ilk aşamasında insanların sadece hasat zamanı kamp alanlarında toplandıkları daha sonra yine hayatlarını göçebe olarak idame ettirdikleri tahmin edilmektedir. Fakat tarımsal üretimin yaygınlaşması ve iklim koşullarının üretimi desteklemesi ile birlikte hasat sürelerinin uzamaya, alınan verimin artmaya başlaması ilk yerleşim yerlerinin belirginleşmesine ortam hazırlamıştır. Yerleşim birimlerinin varlığına dair kanıtlara M.Ö. Ortadoğu'da ve özellikle Levant bölgesinde rastlanılmıştır. Bu bölgedeki insanların sürekli olarak yerleşik yaşadıkları, gıda deposu ve tahıl işleme ambarlarına sahip oldukları bilinmektedir (Harari, 2017, s. 96).

İlk kentlerin ortaya çıkışında tarım devriminden ziyade Metal Çağının etkili olduğunu iddia eden hipotezler de vardır. Metal Çağı ile birlikte geliştirilen silahlar, Taş Çağından kalma silahlara göre daha avantajlıydılar ve yeni bir savaşçı sınıf yarattılar. Bu sınıf hâkimiyet altına aldıkları çiftçiler ile geçimini sağlıyorlardı. Bu hipoteze göre ilk kentler hâkimiyet altına alınan topluluklar etrafında kurulmuş bir ordu karargâhıydılar (Begel, 1996, s. 8). Yerleşik yaşama geçiş farklı toplumlarda, farklı zamanlarda farklı nedenlerle gerçekleşmiş olsa da yerleşik hayat toplumlar üzerinde benzer etkiler yaratmıştır.

Yerleşik yaşama geçiş insanların birbirlerine olan ihtiyacını ve nüfus yoğunluğunu arttırdı. Beslenme ve barınma sorununu çözen insanlar daha çok üremeye başladılar yerleşim yerinde çoğalan nüfus tarımsal üretimi daha çok arttırdı fakat artan üretim depolama ihtiyacını ve korunma güvenlik ihtiyacını da birlikte getirdi. Avcı ve toplayıcı atalarımız bir tehlike karşısında yer değiştirmek durumunda kalsa dahi gittiği yerde hayatına devam edebilirdi ama yerleşik toplumda herhangi bir tehlike karşısında yer değiştirmek beraberinde var olan gıdaları bırakmak ve açlıkla baş etmek anlamına geliyordu (Harari, 2017, ss. 89-97). Artan ihtiyaçlar örgütlenmeyi beraberinde getirdi, yönetim, güvenlik, ticaret ilk yerleşim birimlerinin gelişmeye başlamasına neden oldu ve bugünün kentlerinin ilk temelleri atıldı.

Kentler oluşmaya başladıkları ilk andan şu ana kadar sürekli bir değişim ve gelişim içinde olmuşlardır. İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda ve yaşanan teknik gelişmelerin ışığında kentlerde değişen düzene ayak uydurmuşlardır. Kentlerin değişmeyen tek özellikleri sürekli değişim halinde olmalarıdır.

2.3. Kentleşme ve Kentlileşme

Nasıl ki kentlerin ilk çıkış noktasının tarım devrimi olduğu görüşü yaygın bir kanı ise bugünkü kent ve kentleşmenin en büyük etkileyicisi ve yön vericisi de Sanayi Devrimi olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte iş gücüne olan ihtiyacın azalması toplumları şehir hayatına yönlendirmiş kentlerde yoğunlaşan nüfus hızlı bir kentleşme sürecini başlatmıştır. Tarım devriminde dağınık olan yerleşmeler Sanayi Devrimi ile kent merkezlerinde toplanmıştır.

Kentlerin ve kentleşmenin bugünkü formlarına ulaşmalarının en önemli aktörü olarak görülen Sanayi Devrimi'nin temelleri İngiltere'de atıldı. İngiltere'de Thomas Savery (1650-1713), 1698'de ilk buhar makinasını (buhar pompası) icat etti. Bunu Newcomen'in 1712'de atmosferik buhar makinasının imali izledi 1765'te J. Wat buhar makinesini geliştirerek daha verimli bir hale getirmesi ile İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin felsefi, teknik ve bilimsel gelişmeleri tanımlanarak modern sanayinin temelleri atıldı (Günay, 2002, s. 12). Sanayi Devrimi toplumsal birçok değişikliğin ve gelişmenin önünü açmıştır.

Sanayi Devrimi öncesi kas gücüne dayanan üretim yerini makinelere bırakmaya başladı. Çok daha kısa bir zamanda daha az insan gücü kullanılarak daha seri üretim gerçekleşmeye başladı. İnsanın kas gücüne olan ihtiyacın azalması hizmet sektörünün gelişimine yol açarak insanları kent yaşamına yönlendirmiş ve kentleşme süreci hız kazanmıştır.

Kent bilim terimleri sözlüğünde kentleşme; "ekonomik gelişmeler ile birlikte kentlerin büyümesi ve sayılarının artması sonucu, toplumda örgütlenme, uzmanlaşma ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikim süreci

olarak tanımlanır (Keleş, 1998, s. 80). Kentleşme ekonomi ile doğrudan bağıntılı bir süreci ifade eder. Ekonomik faaliyetlerin değişmesi kentleşmeyi hızlandıran ve kentlerin örgütlenme işleyiş ve nüfus bakımından bugünkü konumuna ulaşmasını sağlayan en temel faktördür.

Her ne kadar kentleşmenin bugünkü formuna ulaşmasının temelinde Sanayi Devrimi ve değişen ekonomik faaliyetler olsa da kentleşmeyi etkileyen başka unsurlar da bulunmaktadır. Bunlar; kırsal yaşamın iticiliğine karşıt kent yaşamının çekiciliği ve kentteki olumlu yaşam koşulları, teknolojinin gelişmesi, siyasal sebepler* ve güvenlik arayışı olarak sıralanabilir (Kaya, 2017, ss. 73-80).

Kentsel yerleşmelerin artması, kırsal nüfusun kentlerde yoğunlaşması ve hatta kırsal kesimlerin kentleşmesi toplumda kentsel nüfusun artmasını ve kentli olmanın önem kazanmasını sağladı. Kentleşme sadece tarım ve sanayideki gelişmelerin sonucu olarak kalmayarak "toplumsal değişme sürecini de" etkiledi ve kentli olmanın önem kazandığı yeni bir toplumsal düzen ortaya çıkardı (E. Yılmaz ve Çitçi, 2011, s. 253). Karpat, kentleşmeyi ekonomik faaliyetlerin ötesinde, kente daha sonradan dâhil olanların kent hayatına fiziksel ve kültürel olarak uyum sağlaması, kent kültürünün bazı unsurlarını benimsemesi olarak tanımlamaktadır (2016, s. 185). Kentleşme içerisinde yaşayan insanlarında kentlileşmesi ile tamamlanabilecek birbirleri ile iç içe geçmiş bir süreci ifade etmektedir.

Kentsel yerleşmelerin artması kent kavramının önem kazanması sürecine kentleşme, kentleşmenin insanlar üzerinde oluşturduğu etki ve süreçlere ise kentlileşme denmektedir. Kent içerisindeki insanların kentleşmeye uyum sağlayarak kentlileşmesi kentleşmenin sosyolojik yönünü ifade eder.

Kentlileşme: kentleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal değişmenin insanların davranışlarında, ilişkilerinde, değer yargılarında ve yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratmasıdır (Keleş, 1998, s. 80). Kentlileşme bir süreci ifade eder, bu süreç "her bireyin yaşam tecrübesi, yaşı, kentte bulunma süresi, etkileşim halinde

* Merkezi yönetim kimi durumlarda kentleşmeyi etkimektedir. Kentleşmede siyaset, toprak mülkiyeti, tarım ve sanayi politikaları, uluslararası anlaşmalar da etkin olmaktadır.

olduğu sosyal çevreler, yaptığı iş, aldığı eğitim, vb." birçok değişkenle ilgilidir (Özen ve Aydemir, 2007, s. 226).

Kentleşme olgusu, ülkelerin geçmiş zamanlarda yaşamış oldukları tecrübelerle yakından ilgilidir. Buna bağlı olarak da kentleşmeyi yaratan bir dizi neden söz konusudur. Literatüre bakıldığında bu nedenlerin; ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyal nedenler olarak gruplandırıldığı görülmektedir. Bu yanı ile çok yönlü bir olgu olan kentleşmenin ön plana çıkan iki temel özelliği şunlardır (Doğaner, 2019, s. 43);

- Kentleşme bir sonuçtur, tarımda ve sanayide yaşanan değişimler nedeniyle ortaya çıkmıştır.
- Kentleşme, toplumsal değişme sürecini önemli derecede etkilemektedir.

Bu iki temel özelliği şekillendiren, kentle birlikte kentliyi de yeni yaşam formuna uyumlu hale getiren en önemli araçlardan biri ise şüphesiz kültürdür.

2.4. Kentleşmenin Bir Aracı Olarak Kentsel Dönüşüm

Dünya genelinde yaşanan hızlı kentleşme hareketleri, yalnız birey ve toplumun değerlerini değil kent yaşamını ve kentin kendisini de etkilemiştir. Hızlı kentleşme ve yaşanan hızlı tüketim alışkanlıkları kent özelinde birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Yaşanan değişimler kentin doğal oluşum, gelişim ve yenilenerek değişim süreçlerine de etki ederek kentin yaşam döngüsünü olumsuz etkilemiştir. Hızlı kentleşmenin kent ve kent yaşamında yarattığı olumsuzluklar; "yaşam alanlarının azalması, yıpratılması, kalitesinin düşmesi, bireysel ve toplumsal rekabetin artması ve buna bağlı olarak her düzlemde yeniye gereksinim duyma aralığının kısalması" olarak sıralanabilir. "Ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel boyutları ile kente yönelik kapsamlı bir yenilenmeyi ifade eden kentsel dönüşüm, kentin ve kentlinin günün koşullarına uygun hale gelmesini sağlama yollarından biridir" (Akkaya, 2020, s. 124).

Kentsel dönüşüm kavramı tarihte ilk kez 2. Dünya Savaşı sonucu Avrupa'da tahrip olan kent merkezlerini yenilemek, restore etmek amacı ile ortaya çıkmıştır. Fakat daha sonraları artan kentleşme nüfusun kentlerde yoğunlaşması kent merkezlerinde ki konut ihtiyacı ve insanların daha sağlıklı koşullarda yaşama hakları ile kentsel dönüşüm var olan kentsel alanları iyileştirmek, sağlıklaştırmak, şehrin tarihi alanlarını

soylulaştırmak ve kentte yeni alanlar yaratmak içinde kullanılan bir terim olmuştur. Kentlerde yoğunlaşan nüfus ve artan konut ihtiyacı, alt yapı yetersizlikleri, yaşanan doğal afetlerin yarattığı tahribatlar kentsel dönüşümü kaçınılmaz kılmaktadır.

Yoğun kentleşme kentte toplumsal olarak heterojen bir yapı yaratmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinin sosyal amacı ise sosyal-kültürel donatı alanları ile insanların kente uyum sağlamasını sağlamaktır. Kentsel dönüşüm, yaşam şartları ve standartlarını artırmayı, aynı zamanda insanların sosyal ve kültürel olarak birlikte ortak bir kent yaşamı oluşturabilmelerini konu alır. Farklı kültürlerden gelen insanların ortak bir kent kültürü içerisinde yaşamaları için farklı sosyal-kültürel donatı alanları içinde birbirlerine uyumlanmaları gerekmektedir. Kent içerisindeki teknik (ulaşım, altyapı sorunları gibi) problemlere ve sosyo-kültürel (kamu hizmet binaları, sosyal donatı alanları, yeşil alanlar gibi) sorunlara çözüm üretmek amacı ile yapılan kentsel dönüşüm çalışmaları kent yaşamı içerisinde günümüzde kaçınılmaz olan ve gün geçtikçe önemi sürekli vurgulanan bir kavram haline gelmiştir.

2.4.1. Kentsel Dönüşümün Ortaya Çıkışı ve Evrimi

Kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkmasında rol oynayan tarihi iki kırılma noktası vardır. Bunlar; Sanayi Devrimi ile hızlanan yoğun kentleşme hareketlerinin tetiklediği yönelim ve 2. Dünya Savaşının kentlerde yarattığı tahribat ve olumsuzluklardır. Kentsel dönüşüm kavramı ilk kez 19. yüzyılda Avrupa'da 2. Dünya Savaşının kentler üzerinde yarattığı yıkımı onarmak amacı ile ortaya atılmıştır. 2. Dünya Savaşının (1939-1945) kentlerde yarattığı tahribat da "dönüşüm" kavramını gündeme getirmiş savaşın yarattığı yıkım ve yok olan konut stoku yenilenerek yeniden kullanılmaya başlanmıştır (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 2017, s. 15). 2. Dünya Savaşı sonucu zarar gören kentlerin yeniden inşası ve yenilenmesi kentsel dönüşümün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kentleri harabe haline gelmiş, konutlar, hastaneler, okullar, tarihi kalıntılar ve kentsel alt yapılar kullanılamaz olmuştur. Savaş öncesi hızlı sanayileşme ile birlikte düzensiz kentleşme sonucu tehlike arz eden evlerin yapıldığı kenar mahalleler ile fabrikalarla birbirine karışmış ve kamu alanları ve basit sağlık

hizmetlerinin yokluğu nedeniyle oturulmaz hale gelmiştir (Benevolo, 1995, s. 195). Kentlerdeki tahribatı da gidermek amacı ile Avrupa kentlerini yeniden yapılandırmak ve yenilemek için kentsel dönüşüm faaliyetleri başlamıştır. 1950'li yıllarda önem kazanmaya başlayan kentsel dönüşüm, 1980'lerden itibaren ilkesel olarak yerleşmiş ve yasalarda yerinin bulan kentsel dönüşüm faaliyetlerinin örgütsel ve kurumsal formülleri oluşturularak uygulamada yaşanabilecek sorunların önüne geçilmiştir (Özden, 2001, s. 258-259).

Kentsel dönüşüm kavramı, gelişmiş ülkelerde sanayileşme ile kent merkezlerinde yaşanan olumsuzlukları gidermek ve 2. Dünya Savaşı sonrası yıkılan kent merkezlerini onarmak, tekrar canlandırmak ve eski haline dönüştürmek amacı ile ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi sonucu üretim yapısının değişmesi, tarımda makineleşme insanlık tarihinde büyük değişimlere yol açtı. Sanayileşme ve sanayileşme sonucu oluşan modern dünya beraberinde kentleşmeyi de hızlandırdı. Sanayi Devrimi; "teknolojik-ekonomik; diğer yandan, politik- ideolojik temele dayalı olarak toplumsal ve kültürel yapıyı yeniden şekillendirerek" (Kaypak, 2013, ss. 80-81) kentleşmiş bir sanayi toplumu yarattı.

"19. yüzyılda Avrupa'da yaşanan kentsel büyüme hareketlerinin bir yansıması olarak, şehirde bazı bölgelerin yıkılıp yeniden yapılması (kentsel yenilenme) şeklinde ilk örnekleri ortaya çıkan kentsel dönüşüm, Endüstri Devrimi sonrasında önce Avrupa kıtası genelinde, ardından da Amerika'da yaşanan hızlı kentleşmeye paralel olarak önem ve süreklilik kazanmıştır. Günümüzde ise çok yönlü olarak gelişmeye devam eden kentleşmenin gereği olarak yerkürenin hemen her coğrafyasında toplumsal hayatı şekillendiren dinamiklerden biri haline gelmiştir. 19. yüzyıldan bugüne değişen birey, toplum ve kent algısı kentsel dönüşümün uygulama biçimlerini de farklılaştırmıştır" (Akkaya, 2020, s. 124).

Kentleşmenin hız kazanması kentlerde bir takım olumsuzluklara, alt yapı yetersizliklerine, sanayi alanları ile kentsel yaşam alanlarının belirsizleşmesine ve çarpık kentleşmeye yol açtı. Aynı zamanda yoğun kentleşme kentsel yapılaşmaların artması iklim üzerinde olumsuz bir etki yaratmakta ve küresel ısınmaya sebebiyet veren unsurlardan biri olmaktadır. Hava kirliliği ve su kaynaklarının kirlenmesi de

kentleşmenin eksilerindendir. Plansız bir şekilde kentte yoğunlaşan nüfus çarpık kentleşmeye, gecekondulaşmaya zemin hazırlamaktadır (Kaya, 2017, ss. 82-83). Kentleşmenin yarattığı tüm bu olumsuzlukları giderebilmek için kentsel dönüşüm uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının ortaya çıkış süreci farklı toplumlarda farklı zaman dilimlerinde farklı süreçler sonucu gerçekleşmiştir. Sanayi toplumlarında sanayinin getirdiği sonuçlar üzerine kentsel dönüşüm uygulamaları başlatılırken farklı toplumlarda doğal afetler, nüfusun artması, gecekondulaşma, savaş tahribatlarının giderilmesi gibi nedenlerle kentsel dönüşüm uygulamalarına başvurulmuştur (Özden, 2008, s. 66).

Tarihsel süreç içerisinde insanoğlu ile birlikte insanın yarattığı bir unsur olan kentler, sürekli bir değişim, gelişim ve dönüşüm içerisinde olmuşlardır. Sürekli değişim içinde olan teknolojik, ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel koşullar ile birlikte ülkelerin ekonomik ve sistem seçimleri de kentsel dönüşümde belirleyici rol alan unsurlardır (Görgülü, 2005, s. 44). Dünya genelinde dönemsel olarak değişen ekonomik ve politik koşullar kentsel dönüşüm uygulamalarına yön vermiştir (Üstün, 2008, s. 10). 1950'lerde Avrupa'da sefalet yuvası olarak adlandırılan 'slum'ların temizlenmesi ilk kentsel yenileme (dönüştürme) faaliyeti olarak bilinmektedir. Tümden yıkıp yeniden inşa etmek şeklinde uygulanan bu politika kent dokusunun yeniden inşa edilerek, cadde, bulvarlar ve trafiği yeniden organize etmek şeklinde ilerlemiştir. 1960'larda ise tarihi yapıların korunmasına önem verilerek bu politika terkedilmiştir (Özden, 2008, s.10).

Zamanla gelişen kentsel dönüşüm planları ve uygulamaları şu şekilde özetlenebilir (Sakaklı, 2012, s. 24);

- 1960lı yıllara kadar, Devlet eliyle yenileme, değiştirme.
- 1960 yıllarının ortasından itibaren 1970'lere kadar yeniden geliştirme ve sağlıklaştırma.
- 1970'li yıllardan 1990'a kadar, gayrimenkul esaslı kamu-özel işbirliği ile dönüştürme.

- 1990'ların ortalarından itibaren ise ortak modellerini çeşitlenerek devam ettiği toplum odaklı dönüşüm çalışmaları.

1980li yıllarda kentsel dönüşüm projelerinin temelinde, kentin bozulan çöküntü alanlarını yenilemek ve yeniden yapılandırarak ekonomik olarak canlandırma vardır.1990'lı yıllardan günümüze kadar ise çok yönlü işbirliklerine dayalı (kamu, özel sektör, toplumsal örgütler) kentin yeniden canlandırma, yenileme ve ekonomik, sosyal, örgütsel, çevresel, fiziki etmenleri ele alan bütüncül bir yaklaşım benimsenmeye başlamıştır (Akkar, 2006, ss. 31-33).

Kentsel dönüşüm; değişen ihtiyaçlar ve günün koşullarına göre kenti mevcut halinden daha iyi bir hale getirme ve kentin eskimeye yüz tutmuş veya eskiyen yanlarını tekrardan kullanıma elverişli bir hale getirmek amacıyla yenilemek, değiştirmektir. Artan nüfus sonucu yetersiz konut miktarı, yetersiz altyapı, depreme dayanıklı olmayan binaların yenilenmesi ile değişen ihtiyaçlar kentsel yenilemeye (dönüşüme) zemin hazırlayan nedenlerdendir.

Kentsel yenileme olarak da ifade edilebilen kentsel dönüşüm; kentin eskimiş, yıpranmış ve/veya terkedilmiş noktalarını günün sosyal-ekonomik şartlarına uygun olarak eski tarihsel dokusunda koruyarak yenilemek tekrardan kullanıma açmak anlamına gelmektedir (Özden, 2001, s.257).

Kentlerin sorunlu alanlarının çözümlenip, yeniden planlanarak yapılandırılması ve kent sakinleri için sosyal-kültürel donatı alanları ile birlikte daha yaşanabilir bir çevre oluşturma çabası kentsel dönüşümün amaçlarındandır. Kentsel dönüşüm; kentin eskiyen bozulan çöküntü alanlarını ekonomik, sosyal, fiziksel koşullarda iyileştirme amacı ile yapılan strateji ve eylemlerin geneline verilen isimdir (Kanlı ve diğerleri, 2017, ss. 145-146).

Kentsel dönüşüm, kentsel mekânın bozulan çevresel, ekonomik, fiziki ve çevresel koşullarını kapsamlı bir şekilde planlayarak iyileştirmeye yönelik çalışmalardır. Kentsel dönüşüm yeni kentsel alanların oluşturulmasından daha çok var olan yıpranmış kentsel alanlarda uygulanan yenileme süreçleridir (Akkar, 2006, s. 29).

Kentsel dönüşüm uygulama türleri; yeniden canlandırma, yenileme, yeniden oluşum, soylulaştırma, eski haline geri dönüştürmedir.

- Yeniden canlandırma (Revival - Revitalization): sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan çöküntüye uğramış kentsel alanların çöküntüye sebebiyet veren etkilerinin değiştirilerek veya yenilenerek kentsel alanın yeniden canlandırılmasıdır.
- Yenileme (Reneval - Renovation): Kentin yenilenmesi anlamına geldiği gibi içerisinde yıkıp yeniden yapma anlamını da taşımaktadır.
- Yeniden oluşum (Regeneration): Tamamen bozulmuş çöküntüye uğramış kentsel alanın yenilenerek ya da mevcut halinin yeniden düzenlenmesi ile tekrardan kentsel alana kazandırılmasıdır.
- Soylulaştırma (Gentrification): Sosyal ve kültürel olarak bozulmuş ve dolayısı ile fiziksel olarak da çöküntüye uğramış kentsel alanların özellikle tarihi kentsel alanlarda sosyal yapıların ıslah ederek kentsel alana kazandırılmasıdır.
- Eski haline getirme (Rehabilitation): Deforme olmaya bozulmaya başlamış kentsel alanların henüz özgün kimliğini kaybetmeden eski hallerine kavuşturulmasıdır (Özden, 2001, ss. 257-258).

Akkaya, günümüzde kentsel dönüşüm projelerinde yer verilen uygulama biçimlerini şu şekilde sıralamıştır (Roberts, 2008, Şişman ve Kibaroğlu, 2009, Dirikoç, 2016 ve Amado ve Ramalhete, 2017, Akkaya, 2020, s. 124);

- Yenilenme (renewal)
- Sağlıklaştırma (rehabilitation)
- Koruma (conservation)
- Seçkinleştirme (gentrification)
- Yeniden canlandırma (revitalization)
- Yeniden geliştirme (redevelopment)
- Düzenleme (improvement)
- Temizleme (clearance)
- Boşluk doldurarak geliştirme (infill development)

- Tazeleme (refurbishment)

Kentsel dönüşüm önceden kentteki sorunlu alanları belirleyerek stratejik bir planlama ile yapılacağı gibi kimi durumlarda bir plan doğrultusunda olmadan plansız bir şekilde de gerçekleşebilir. Herhangi bir sorun ortaya çıktığında sorunu gidermek amacı ile kendiliğinden yapılan yenilemeler istenen bir durum değildir. Plansız dönüşümlerin kente yarattığı maliyetler yüksektir. Yerel yönetimler sık sık yolların genişletilmesi, kaldırımların daraltılması, elektrik, su, kanalizasyon ve telefon tesisatları ile ilgili boru ve kabloların yenilenmesi gibi beklenmeyen iş yükü ile karşılaşmaktadırlar. Bu ise kentin gelişmesini aksatır. Planlı bir şekilde kenti geliştirmeyi amaçlayarak yapılan uygulamalar kentsel dönüşüme karşılık gelir (Kaypak, 2010, s. 87).

Kentsel dönüşümün amacı; fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi yapıların korunmasını sağlamak, ekonomiyi canlı tutmak, mimari ve kentsel yaşam kalitesinin arttırarak kentin kültürel yapısını hareketlendirmek, kentsel dönüşüm projelerine ilgili aktörlerin katılımını sağlamaktır (Polat ve Dostoğlu, 2007, s. 62). Sakaklı bu aktörleri kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları olarak kategorize eder (2012, s. 23).

Kentsel dönüşümün amaçları, sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel olarak nitelendirilebilir;

- Kentsel dönüşümün sosyal amacı; toplum açısından sorun yaratan noktaların ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Kentte sosyal ilişkileri geliştirecek ve kente kentli olmaya adaptasyon sürecini kolaylaştıracak planlamalar ve uygulamalardır.
- Kentsel dönüşümün ekonomik amaçları; kentte istihdam alanları yaratarak işsizliği önlemek ve kente daha sonra dâhil olan insanların meslek edinmelerini sağlamak amacı ile yapılan uygulamalardır.
- Kentsel dönüşümün kültürel amacı; kentin kültürel kimliğini, tarihsel yapılarını ve o kente özgün olan özelliklerini koruma ve geleceğe aktarma uygulamalarıdır.
- Kentsel dönüşümün fiziksel amacı; kentte altyapı sorunlarını çözmek daha kaliteli konforlu binalar oluşturmak ve sosyal donatı alanları ile birlikte

çevresel koşulları iyileştirerek daha yaşanabilir bir kent için gerçekleştirilen uygulamalardır (Arslan ve Tüter, 2016, s. 14).

Kentsel dönüşüm projelerinde son yıllarda önem kazanan ve yer verilen sosyal donatı alanları; eğitim, sağlık, kültürel, dini ve spor alanları olarak sıralanabilir. Sosyal donatı alanları aynı zamanda kent içerisinde ki kamusal alanları ifade eder. Kent içerisindeki meydan, cadde, park ve açık alanları kapsayan kamusal sosyal donatı alanları insanların ihtiyaçlarını karşılayan alanları olmasının ötesinde birbirleri ile iletişim kurdukları boş zamanlarını değerlendirebilecekleri alanlardır.

Kent yaşamında sosyal, kültürel ve ekonomik dengeyi korumayı gözeten *Avrupa Kentsel Şartı*, kentsel dönüşüm projelerine rol model olacak şekilde ilkeler belirlemiştir. Avrupa'da kentsel dönüşüm projelerinin temeli sayılabilecek Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi'nin kentsel politikalar üzerine çalışması üzerine inşa edilmiştir. Bu çalışma, Avrupa Konseyi tarafından 1980'den 1982'ye kadar düzenlenen "For Urban Renaissance" kampanyasından esinlenerek hazırlanmıştır. Kampanya toplum da yaşamın iyileştirilmesine yönelik bazı temel yaklaşımlar hakkında dört ana maddeye odaklanmıştır:

- Fiziksel kentsel çevrenin iyileştirilmesi,
- Mevcut konut stokunun iyileştirilmesi,
- Kasabalarda sosyal ve kültürel fırsatların yaratılması,
- Toplumsal gelişim ve halkın katılımı (Manifesto for a new Urbantiy: European Urban Charter II, 2008, s.41).

1992 tarihli Avrupa Kentsel Şartı ise; dil, din, ırk, yaş ve cinsiyet gözetmeksizin tüm şehir sakinlerinin eşit kentsel şartlarda yaşam haklarından faydalanması gerektiğini söyleyerek bu hakları:

- Saldırganlıktan, kirlilikten ve zor ve rahatsız edici bir kentsel çevreden korunma hakkı,
- Yerel toplulukları üzerinde demokratik kontrol uygulama hakkı,
- İnsana yakışır konut, sağlık, kültürel fırsat ve hareketlilik hakkı olarak sıralar.

Şart, uygun stratejiler geliştirerek bu hakları korumakla sorumlu yerel ve bölgesel yetkililere hitap eder. Kentsel gelişim ve yeni zorluklarla birlikte toplumlarda, ekonomilerde ve kültürlerde meydana gelen geniş kapsamlı değişiklikler Kentsel Şartın yeniden formüle edilmesi ve güncellenmesini gerektirmiştir. Bu nedenle "Avrupa Kentsel Şartı II: Yeni Kentlilik için Manifesto", Mayıs 2008'de Strazburg'da (Fransa) düzenlenen genel kurulda Kongre tarafından kabul edilmiştir. Manifesto, vatandaş odaklı, uyumlu, sürdürülebilir, modern ve bilimsel bilgi ve kültürel gelişim tarafından yönlendirilen yeni bir kentsel yaşam ve yönetim modeli önermektedir. Yeni model, ekoloji, biyolojik çeşitlilik, kentsel planlama ve kalkınma, sürdürülebilir tüketim, kamusal alanlar, ekonomiye erişim, kültür, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi yaşamın çeşitli yönlerini içermektedir. Şart;

- Gerçekleşen çeşitli sektörleri ve faaliyetleri (trafik, yaşama, çalışma ve boş zaman gereksinimleri) uzlaştırarak,
- Yurttaşlık haklarını koruyarak,
- Mümkün olan en iyi yaşam koşullarını sağlayarak,
- Sakinlerinin yaşam tarzlarını ve tutumlarını yansıtır ve bunlara duyarlıdır.

Avrupa Kentsel Şartı; kenti kullanan, orada çalışan ya da ticaret yapanları, kenti ziyaret eden, eğlence, kültür, bilgi, bilgi arayan ve orada okuyanların tümünü kapsar. Şehrin ayrıca sürdürülebilir kalkınma ilkesini destekleyerek tarihi mirasın modern gelişimi ve korunması arasında bir denge tutması hedeflenmektedir (A. G. Yıldız, 2013, s. 1104-1107).

Çok boyutlu bir içeriğe sahip olan kentsel dönüşüm, kentlerin gelişmesinin önünde engel olabilecek iç (endüstrileşme vb.) ve dış (küreselleşme vb.) dinamikleri dengelemek ve dengede olmadığı koşullarda ortaya çıkabilecek düzensizlikleri gidermenin yanı sıra farklı kültürel ve sosyal çevrelerin bir araya gelerek oluşturduğu kent kimliğini uyumlaştırma ve ortak bir kent kimliği oluşturmanın unsurlarından biridir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının birçok ortak noktası olduğu gibi uygulama alanlarına göre farklılık gösteren yanları da vardır. Bu farklılıklar, ülkenin, şehrin veya uygulama alanına giren bölgenin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, tarihi ve kültürel yapısından kaynaklanır. Kentlerin ve kentsel dönüşüm projelerinin süreçleri ve gelişmesinde bu faktörler önemli rol oynar. Bilgi merkezleri bağlamında bu faktörlerin

kentsel dönüşüm uygulamalarında yer alacağı ve gelişme göstereceği, aynı zamanda kentsel dönüşüm projeleri için önem arz eden sosyal ve kültürel donatı alanlarıdır (Akkaya, 2020, s. 125) .

2.4.2. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm

Kentleşmenin bugün ki formuna ulaşmasında Sanayi Devrimi'nin belirleyici etkisinin yanı sıra Türkiye'nin kentleşme serüveninde Cumhuriyetin kuruluşundan sonra uygulanan politikalar da etkili olmuştur. Türkiye'nin ilk imar politikaları başkent Ankara'yı çağdaş ve modern bir kent kimliğine ulaştırmak üzere kurulmuştur. Ankara planlı kentleşme hareketleri ile 2. Dünya Savaşına kadar tüm ülkeye örnek olmuştur (Kaypak, 2014, s. 358).

2. Dünya Savaşından sonra artan yoğun sanayileşme Türkiye'de 1950'lerden sonra etkisini göstermiştir. Artan sanayileşme ve tarımda makineleşmenin sonucu olarak kırdan kente göç hareketi hız kazanmıştır. Bu da beraberinde kısa bir sürede hızlı ve çarpık kentleşmeye zemin hazırlayarak kentlerdeki boş ve kamu arazilerinin imara açılması gecekondulaşmayı getirmiştir.

Kentsel dönüşüm kavramının gelişmekte olan ülkelerde bugünkü boyutlarına ulaşması sanayileşme ile gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan tarımda makineleşme ile birlikte sanayileşmenin hız kazanması sonucu nüfus kentlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Sanayileşme ile artan kentleşme beraberinde bir takım sorunları da getirmiştir. Kentsel nüfusun artması, kentlerde ihtiyaç duyulan yeni yer ihtiyacı, işlevini yitirmiş kentsel mekânların yeniden canlandırılması ve kentlerde yaşanan alt yapı sorunlarının çözümü bugün kentsel dönüşüm faaliyetlerinin odak noktasıdır. Kentte çöküntüye uğrayan bozulan ve işlevini yitiren alanları yenileyerek ekonomik, fiziksel, çevresel, sosyal ve kültürel açılardan tekrardan canlandırma faaliyetleri kentsel dönüşüm projelerinin amacıdır.

Türkiye politikaları gereği 1923-1950 yılları arası tarımsal üretime ağırlık vermiş ve bunun sonucu olarak nüfus yoğunluğu köylerde olurken kent nüfusu azınlıkta

kalmıştır. 1950 sonrası tarımda makineleşme ve sanayileşmeye verilen önem ile birlikte köyden kente göç hareketleri başlamış ve kentsel nüfus artmış, yoğun bir kentleşme dönemi başlamıştır (E. Yılmaz ve Çitçi, 2011, s. 258).

Tablo 2. 1: Türkiye'de Kır - Kent Nüfus Oranları

Yıl	Toplam Nüfus	Kırsal Nüfus Oranı	Kentsel Nüfus Oranı
1950	20 947 188	74,9	25,0
1960	27 754 820	68,0	31,9
1970	35 605 176	61,5	38,4
1980	44 736 957	56,0	43,9
1990	56 473 035	40,9	59,0
2000	67 803 927	35,1	64,9
2010	73 722 988	23,7	76,3
2020	83 614 362	7	93

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre hazırlanan Tablo: 2. 1'de 1950 ve 2020 yılları arasında ülkedeki kırsal-kentsel nüfus oranları 10'ar yıllık periyotlar halinde verilmiştir. Sanayileşmenin hız kazanmaya başladığı 1950 yılında %25 olan kentsel nüfus 2020 yılında %93'e kadar yükselmiştir. Hızlı kentleşmenin kentlerde yarattığı tahribatlar, kentsel alt yapı eksiklikleri, gecekondulaşma, konut sorunu ülkemizde kentsel dönüşüme sebep olan etkenlerdendir.

Türkiye'de kentsel dönüşüm politikaları incelendiğinde değişen ihtiyaçlar bağlamında politikaların değişiklik göstererek 3 farklı aşamada seyrettiği söylenebilir. 1950-1980 yılları arası Türkiye'de tarımda makineleşme ile birlikte gelen sanayileşme ve büyüyen ekonomi göze çarpmaktadır. Tüm bu gelişmeler kırdan kente göçü arttırarak çarpık kentleşmeye ve kentlerin dışında bulunan boş arazilerin ve kamu arazilerinin kentleşmeye açılması gecekondulaşmaya zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla 1950-1980 yılları arasında kentsel dönüşüm uygulamalarının seyri bu alanlara yoğunlaşarak genel olarak yeniden yıkıp apartman tipi konutlarla yerleşim birimini sağlıklaştırmak ve yenilemek üzerine kurulmuştur.

1980-2000'li yıllar arasındaki dönemde Türkiye'de dışa açılma küreselleşme ön plandadır. Bu dönemde kentlerde kent içinde ruhsatlı ruhsatsız yapılanma ile birlikte yerleşim yerleri kentlerin dışına yayılmıştır. Kentsel dönüşümde yaşam kalitesi düşük alanların yenilenmesi, sağlıklaştırılması ve yeniden canlandırılması ile birlikte tarihi alanların korunarak soylulaştırılması ön plandadır. Ayrıca dönüşüm sadece kent içi konut alanlarında değil kent dışı sanayi, merkez ve kıyı alanlarında da gözlemlenmiştir. 2000'li yıllar ise kentsel dönüşüm de kamu (yerel yönetimler) özel işbirlikleri hız kazanarak kentsel dönüşümün ilk defa planlı stratejik olarak uygulamaya geçirildiği dönemdir. Kentsel dönüşüm stratejisi 'yenileme' olarak tanımlanmış, kentin farklı alanlarını farklı amaçlarla kullanıma dönüştürülmesi uygulanarak, apartmanların iyileştirilmesi ve tarihi alanların soylulaştırılarak korunması amaçlanmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007, ss. 58-59).

1984 yılında 2985 sayılı kanun ile kurulan TOKİ, çeşitli sebepler nedeni ile başlangıçta atıl bir durumda kalmış fakat 17 Ağustos 1999 Marmara depremi sonucunda toplu konutların işlev ve eksiklikleri ile birlikte tekrardan gündeme gelmiştir. 58. Hükümetin yürürlüğe koyduğu Acil Durum Eylem Planı çerçevesinde 'Planlı Kentleşme ve Konut Seferberliğinin' başlaması ile TOKİ yeni bir vizyon edinmiştir (Toplu Konut İdaresi, t. y.).

Kentsel dönüşüm kavramı Türkiye pratiğine özellikle 1999 Marmara depreminden sonra girmiştir. 1999 büyük Marmara depreminde, deprem riskine karşı önlem alınmadan üretilen sağlıksız konutlar nedeni ile yaklaşık 17 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Marmara depremi sonrasında birçok yasal yönetmelik ile doğal afetler sonucu oluşabilecek zararlar en aza indirgenmeye çalışılmıştır. 2012 yılında 6306 sayılı *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun* ile belirlenen kentsel dönüşümün çerçevesi de bunlardan biridir (Daşkıran ve Ak, 2015, ss. 264-266). Fakat tüm bu yönetmelikler ve mevzuat düzenlemelerine karşın 2020 yılı içerisinde meydana gelen "Erzincan depreminde 41, İzmir depreminde ise 116 kişinin" (Wikipedia, 2020) yıkılan ve/veya zarar gören binalar sonucu yaşamını kaybetmesi, yeniden kentsel dönüşümün önemine dikkatleri çekmiştir. Türkiye'de kentsel dönüşüm sürecinin temel sorunu kaçak yapılaşmış ve ıslah imar planları ile daha da

sağlıksız hale gelmiş olan kentsel alanlardır. Bu dinamikler Türkiye'deki kentsel dönüşüm sürecinin sadece fiziksel dokunun yıkılıp yeniden inşa edilmesi olarak algılanmasını getirmiştir (Görgülü, 2009, s. 771).

Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinin önemli bir aktörü olan TOKİ'nin Kentsel dönüşümde temel hedefi; "kentsel projelerde yaşam kalitesini artırmak, artan ekonomik dengesizlikleri ve küresel baskıları dengelemek, sosyal eşitsizliği ve konut sıkıntısını ortadan kaldırmak gibi birçok sorunun çözüme kavuşturulması ile değerlere öncelik tanıyan mahalleler kurmaktır". "TOKİ, *10. Kalkınma Planı*'nda yer alan; afet riski taşıyan alanlar başta olmak üzere mekân ve yaşam kalitesini yaygın şekilde artıran projelere öncelik verilmesi, farklı gelir gruplarının yaşam alanlarını kaynaştırarak sosyal bütünleşmeyi destekleyen bir yaklaşımın esas alınması, ideal alan büyüklüğü ve bütünlüğünün gözetilmesi, önceliklendirme, hazırlama, uygulama, izleme ve yönetişim süreçlerini tanımlayan usul ve esasların geliştirilmesi, uygulamaların finansmanında kamu harcamalarını asgariye indiren model ve yöntemlerin kullanılması hususlarını dikkate almak suretiyle kentsel dönüşüm faaliyetlerine devam etmektedir" (TOKİ, t. y.).

1950'lili yıllardan sonra Türkiye'de gündem olmaya başlayan kentsel dönüşüm kavramı, yaşanan teknik (sanayileşme) ve toplumsal (hızlı kentleşmenin toplumlar üzerinde yarattığı olumsuz etki) değişimlerin kentler üzerinde yarattığı tahribatı onarmak amacı ile günümüzde oldukça önem arz eder konuma gelmiştir. 1999 Marmara depremi ile yeni bir vizyon edinen TOKİ ise bugün Türkiye'de uygulamaya konan çoğu kentsel dönüşüm projelerinin uygulayıcısı ve denetleyicisi konumundadır.

2.5. Kentsel Dönüşümün Kent Kültürel Hayatına Etkisi

İlk kentler oluştuğu andan itibaren çeşitli tarihi olaylar, doğal afetler, sanayi ve teknolojinin gelişmesi gibi nedenlerle sürekli bir şekilde günün koşullarına uyum sağlayarak gelişme göstermişlerdir. Kentleşme ve kentsel yoğunluğun artması vb. kentlerde yaşanan olumsuz durumlardan dolayı kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkmıştır.

Küçük insan topluluklarının yaşadığı yerleşim birimleri ve köyler ilk kentlerin oluşması ve gelişmesine zemin hazırlayan yerleşmelerdir. Dolayısıyla kentin teknik açıdan köye borçlu olduğu şeyler; tahıl ambarları, banka, tersane, kütüphane ve dükkân köyde ortaya çıkan doğrudan doğruya geliştirilerek kente aktarılan şeylerdir (Mumford, 2007, s. 29). Kenti meydana getiren her unsur ilk olarak kent onları teslim almadan önce kentin dışında ortaya çıkmıştır (Mumford, 2007, s. 43). Kentte oluşturulan ve daha sonraki kuşaklara aktarılarak günümüze kadar gelen teknik unsurları ve soyut kavramları, kültürel ögeleri korumak kentsel dönüşüm projelerinin odağında olmalıdır.

2000'li yıllardan sonra kentsel dönüşümümde toplumsal yaşam odaklı projeler geliştirilmeye başlamıştır. Kentsel dönüşümün toplum odaklı çalışmaları arasında kentin kimliğini kültürünü korumak, gelece aktarılmasını sağlamakta vardır. Kentsel dönüşümde kültürel faaliyetleri korumak son derece önemlidir. Bektaş'tan aktaran Keleşin dediği gibi "bir kez kültür kirlendi mi ondan sonra her şey birbirini izliyor. Kültür kirlendiği için sular kirleniyor, hava kirleniyor, toprak kirleniyor…" (Keleş, 2005, s. 12).

Kente yaşamak kentli olmayı kent yaşamına uyum sağlayarak kent kültürünü benimsemiş ve gerektirdiği gibi yaşamayı gerektirmektedir. Kentli; medeni, kültür seviyesi yüksek, sofistike, iş birliği ve örgütlenmeye uyumlu, insan demektir (Şen, 2012, ss. 104-105). Kente daha sonradan gelen topluluklar için kente uyum sağlama, kentli olma ve ortak bir kent kültürü benimsemelerini kentte bulunan sosyo-kültürel mekânlar aracılığı ile olmaktadır. Kentin sunduğu sosyo-kültürel olanaklar kentleri kırsal yerleşimlerden ayıran en önemli unsurlardan biridir.

Birleşmiş Milletlere göre 2030 yılında dünya nüfusunun % 60'ı kentsel alanlarda yaşayacaktır ve bu artışın temel nedenlerinden biri ise hızlı kentleşme olarak görülmektedir. Kontrolsüz kentleşme nedeniyle şehirlerdeki nüfus artışı, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında erozyona neden olmaktadır. Yerel yönetimler, göçü kontrol etmeye yönelik yeni stratejiler geliştirmeli ve sosyal diyaloğu, bütünleştirici politikaları ve ortak kent kültürünü güçlendirerek kentsel entegrasyonu sağlamalıdır (Yıldız, 2013, ss. 1110-1111).

Kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür (Güncel Türkçe Sözlük, 2021). Kent kültürü ise o bölgede kentte yaşayan insanların oluşturduğu bir ortak değerler bütünüdür.

Her toplumda insan ilişkilerini düzenleyen "kurallar, gelenekler, fikirler ve kişisel düşünceler bulunmaktadır" (Köse ve diğerleri, 2001, s. 220). Bu olguların genel adına ise kültür demekteyiz. Her toplum kendi kültürünü yaratmıştır. Bir yerleşim birimi olarak kentlerde yaşayan insanlar kente ait olan ortak kültürel değerler ölçütünde belirli toplumsal kurallar çerçevesinde yaşamaktadırlar ve bu kurallar kent kültürü olarak adlandırılmaktadır. Kent kültürü kent ve kentli olarak toplumun bir parçası olmanın bir koşutu olarak kentte yaşayan insanların ortaklaşa edindikleri kültürdür (Akkaya, 2020, s. 122).

Kültürü yayma ve geleceğe aktarma araçları olarak; müzeler, kütüphaneler, kent arşivleri örnek olarak gösterilebilir. Kent; kültürel ögeleri de içinde bulunduran bir yerleşim birimi olmasının yanı sıra kültürü koruma ve yayma aracı olan kütüphaneler de kentlerin ve uygarlığın ayrılmaz bir parçasıdırlar.

Kentsel dönüşüm projelerinin genel amacı, kentin ve kentlinin yaşam standardını yükseltmektir. Bu amaca ulaşabilmesi için ise fiziksel, ekonomik, yasal ve sosyal boyutların aynı anda yürütülmesi ve kentsel dönüşüm uygulama alanlarında kullanılması gerekmektedir. Söz konusu boyutların "yönetişim, ulaşım ve bağlantı, hizmetler, sosyal ve kültürel bağlam, çevresel faktörler, konut ve yapılı çevre, ekonomi ve eşitlik" olarak detaylandırılması ve kapsamlı bir şekilde ele alınması kentsel dönüşümden beklenen başarıyı arttıran unsurdur. "Kentsel dönüşümünün kültürel yaşam alanlarını da kapsayan sosyal boyutu ön plana çıkaran yanı ise kentsel dönüşümün toplumsal kabul görmesini sağlayan adımı olmasıdır" (Akkaya, 2020, s. 125).

3. BÖLÜM:
KAMU HİZMETİ VEREN KURUMLAR OLARAK HALK KÜTÜPHANELERİ VE KÜLTÜREL ÖNEMİ

İnsanoğlunun tarihsel süreç içerisinde kendini ve yaşam koşullarını iyileştirmek ve geliştirmek adına yaptığı tüm çaba ve çalışmalar kültürel birikim olarak nitelendirilebilir. En basit aletleri yaratmaktan, en ilkel toplum düzenlerini ve kurallarını oluşturmaktan başlayarak gelişen insan uygarlığının zihinsel verileri genellikle kültür başlığı altında toplanır (Baysal, 1992, s. 16). Yazının icadı ile bilgi ve kültür birikimini kayıt altına alınabilmiştir. Bu gelişme ise insanoğluna neyi, ne kadar bildiğini göstermiş ve yeni gelişmelerin önünü açmıştır. Kayıt altına alınarak çoğalan bilgi ve kültürel değerleri sınıflandırma, saklama ve koruma ihtiyacı ise bilgi merkezlerinin bir kurum olarak var olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bilgi merkezleri ve kütüphaneler bilgi ve kültürel bilgi birikimini yarınlara aktarma işlevini de üzerlerinde barındırmışlardır.

Bilgi merkezleri, arşivler, müzeler ve kütüphaneler kültürü koruma ve kültürel değerleri aktarma işlevini yüzyıllardır gerçekleştiren kurumlardandır. Yüzyıllardır bilgi merkezleri ve kütüphaneler uygarlığın ve gelişmişliğin göstergesi olarak kabul edilmişlerdir. İlkçağ toplumlarının kentler arası, ekonomik siyasi ve kültürel rekabetinin sonucunda, kültürel rekabet aracı olarak kütüphanelerin kullanılması, kütüphanelerin yaygınlaşması, gelişmesi ve varlığını korumasına neden olmuştur (B. Yılmaz, 2008, s. 351). Yaşadığımız bilgi çağında kütüphaneler ve bilgi merkezleri hala bilgi birikimi ve kültürün korunarak gelecek kuşaklara aktarılması görevini üzerlerinde barındırmaktadırlar.

Bilgi merkezleri, insanları gereksinim duydukları bilgiye sistemli bir biçimde eriştiren kurumlar olarak tanımlanır. Bu basit tanım aynı zamanda bilgi merkezlerinin önemini ve toplumsal rolünü de en yalın biçimde ortaya koymaktadır (Akkaya ve Polat, 2020, s. 119). Yani, bilgi merkezlerinin sermayesi bilgi, bilgi de insanlığın en eski ve sürekli gereksinimlerinden biri olmaya devam ettiği sürece, bilgi merkezleri de toplum tarafından hizmet talep edilen toplumsal kurumlar olmaya devam edecektir.

“Kültür, dünyada her an her yerde üretilen ve bir kez üretildiğinde insanileşerek evrenselleşen ürünler bütünüdür.” Kültür insanlığın evrensel ürünü olmakla birlikte üretildiği topluma/bölgeye has yerel özelikleri ile aynı zamanda toplumsaldır (B. Yılmaz, 2008, s. 354). Kültür etkileşimsel bir olgu olması sebebi ile üretildiği andan itibaren en yakın toplumlardan başlayarak etkileşim içerisinde bulunarak etki alanını genişletmekte ve evrensel nitelik kazanmaktadır.

Sosyal bir canlı olan ve birbirlerine ihtiyaç duyan insanların, hayatın gerektirdiklerine karşı işbölümü ve dayanışma içinde belli bir toplulukla bir arada yaşama isteği kentlerin oluşmasına zemin hazırlamış, küçük topluluklar halinde yaşayan insanlar bir araya gelerek kentsel yerleşimleri oluşturmuşlardır. Aynı zamanda kentte bir arada yaşayan ve belki de farklı yerleşim yerlerinden bir araya gelerek aynı mekânı paylaşan farklı kültürden insanlar kente uyum sağlamak birlikte yaşamak için ortak bir kültür oluşturarak onu benimsemiş, kentte yaşamak kentli olmak kent kültürünü de beraberinde getirmiştir.

Kentte bir uyum içinde yaşamak ortak bir kent kültürünü benimsemeyi gerektirmekte ve özünde kültürel bir kurum olan kütüphaneler bu noktada görev almaktadır (Akkaya ve Polat, 2020, s. 110). Kütüphaneler bugüne kadar derlediği bilgi ve kültür birikimini, kentin hafızası olarak bulunduğu bölgede ki insanların kullanımına sunarak insanların kentle ilgili bilgi sahibi olmasını ve bulundukları kente aidiyet sağlayıp beraberce yaşamaları için gerekli olan kent kültürünü benimsemelerini sağlamaktadır.

3.1. Bilgi Merkezleri ve Toplumsal Rolü

Bilgi merkezleri, içerisinde bulunduğu toplumun bilgi gereksinimini karşılayan toplumsal kurumlardır. Derme özellikleri ve verdikleri hizmetler bağlamında çeşitli türlere ayrılan “bilgi merkezleri, üretilen her türlü bilginin toplumsallaştırıldığı bilgi üretim ve aktarım sistemi içerisinde” görev alan sosyal ve kültürel kurumlardır (Anameriç 2008, s.1). Bilgi merkezleri yerine getirdiği iş ve işlevler doğrultusunda, kütüphane, arşiv, müze olarak türlere ayrılmakta ve verdikleri hizmetler doğrultusunda sınıflandırılmaktadır. Bilgi merkezleri olarak adlandırılan bu kurumların ortak amacı

“kültürel belgelerin korunması ve kayıtlarının erişimi yoluyla ‘kolektif bilinci’, bir kuşaktan diğerine aktarabilmektir” (Köklü, 2009, s. 8).

“Bilgi merkezleri dünyasının toplum tarafından en çok bilinen ve kullanılan türü şüphesiz kütüphanelerdir. Kütüphaneler parçası oldukları ve hizmet verdikleri toplumun bellek merkezleri, toplumun bilgi ve bilgi kaynakları temelli gereksinimlerinin giderilmesinin profesyonel aracılarıdır. Hizmet felsefesi, hedef kitle önceliği, hizmet verdiği yer vb. unsurların yanı sıra, özellikle bilgi dünyasında yaşanan üssel artış ve içerik çeşitlenmesine bağlı olarak 5 bin yılı aşan evrim sürecinde farklı türleri ortaya çıkan kütüphane dünyasının en yaygın hizmet ağına sahip olan ve en çok kullanılan üyesi ise halk kütüphaneleridir” (Akkaya ve Polat, 2021).

Yunanca “arkheion” ve latince “archivum” kelimelerinden türemiş arşiv terimi, resmi daire, belediye sarayı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla resmi dairelerde üretilmiş ve işlemi bitmiş evrakları ihtiva eden kurumlar arşiv olarak adlandırılmaktadır (Alikılıç, 1998, s. 163). “Özel ve/veya tüzel kişiler tarafından üretilen veya alınan arşivsel değere sahip belgeleri belirli standart dâhilinde seçme, koruma ve kullanıma sunmaktan sorumlu kurum ve bunların saklandığı yer” (Karakaş ve diğerleri, 2009, s. 4) olarak tanımlanan arşiv kurumlarının kamu veya özel (kişi- şahıs veya tüzel) olmak üzere iki türü vardır. Arşiv malzemesi olan belgenin üretildiği ve saklandığı yer bu iki arşiv türü arasında ayrıştırıcı unsurdur. Kamu arşivleri içerisinde yer alan kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde üretilen belgeleri ihtiva eden arşivler arasında toplumum hafızası konumunda olarak bulunduğu bölge ve halkı hakkında bilgiler vermesi sebebi ile toplumsal öneme sahip arşivler ulusal arşivler ve kent arşivleri olmaktadır.

Ulusal arşivler bulundukları toplumun milli hafızası niteliğindedir. Ulusal arşivler ortak bir geçmişe, tarihe ve kültürel değerlere sahip olan bir toplum hakkında bilgiler veren önemli kurumlardır. Temelde bulundukları ulusun tarihsel ve yönetsel anlamda bilgilerini içeren malzemeleri yönetmekten sorumludurlar (B. Şentürk, 2019, s. 510). Kent arşivleri ise yerel olarak bulundukları kentte ait bilgiler içeren “haritalar, fotoğraflar, kent rehberler, efemera (gündelik yaşama ait) belgeler, araştırmalar, yerel gazeteler” (Akkaya, 2019, ss. 467-468) gibi kent için önem arz eden belge ve materyalleri bünyesinde barındıran kuruluşlardır. Kentli olma bilinci geliştirmek ve

ortak bir kent kültürünü benimseyerek aynı kentte bir arada uyum içerisinde yaşayabilmek için kent arşivleri önemli bir görev ve toplumsal öneme sahiptir.

Bir diğer bilgi merkezi olan müzeler ise toplumsal öneme sahip materyalleri toplamak ve sergilemekle görevli kuruluşlardır. Müze sözcüğü Antik Yunanda kullanılan "Mouseion" kelimesinden türemiştir. Kelimenin Yunan mitolojisinde *Musa* (İlham Perileri) adı verilen tanrıçalara adanan tapınak ve Atina'da *Musa*'lara ayrılan tepe anlamında da kullanıldığı görülür (Gayret, 2016, s. 355). Müzeler geleneksel hizmet ve görevleri ile "kültürel, dini ve tarihi öneme sahip nesne ve materyalleri toplamak, korumak ve bilgi edinme, araştırma ve eğlence amacı ile halka sunmak" ile görevli kurumlardır (Özel, 2019, s. 432). Müzeler:

- Koleksiyonlarına göre; Genel, arkeoloji, tarih, sanat, oyuncak vb.
- Bağlı oldukları yönetim birimlerine göre; devlet, yerel yönetim, üniversite, askeri vb.
- Hizmet ettikleri bölgeye göre; ulusal, bölgesel, yerel,
- Hitap ettikleri kitleye göre; eğitici, uzmanlaşmış ve genel toplum,
- Koleksiyonlarını sergiledikleri mekâna göre; açık hava, gelenekler ve anıt müzeleri olarak sınıflandırılırlar (Özel, 2019, s. 441-442).

Birçok tür ve sınıfa ayrılan müzeler toplumda eğitici, kültürel öneme sahiptir. İçerdikleri koleksiyonların türüne göre toplumun bilgi, kültür ve eğitim açısından ihtiyaçlarını karşılarlar.

Kütüphane kelimesi, Eski Yunanca 'da "bibliotheke" olarak kullanılmıştır. "Biblion" yazı malzemesi olan "papirüs tomarı" anlamına gelmekte, "theke" ise saklamak, korumak, depolamak anlamına gelmektedir. Batı dillerinde kullanılan "bibliotheke" papirüs tomarlarının saklandığı korunduğu depolandığı yer anlamına gelmektedir (Bıtri, 2019, s. 116). Bugün dilimizde kullandığımız Kütüphane sözcüğü ise Arapça ve Farsça kitabın çoğulu olarak kullanılan "kütüp" kelimesi ile yine Arapça ve Farsçada ev anlamına gelen "hane" kelimelerinin birleşmesi ile oluşur. Kelime kökenlerinden de anlaşılacağı üzere en basit anlamı ile kütüphaneler "kitapların evi" ve kitapların saklanıp, korunup ve depolandığı kurumlardır. Her kütüphane amaçları

doğrultusunda kaynakları toplar, düzenler ve kullanıcıları/okuyucuları için sınıflandırarak erişim uçları hazırlar ve kullanıma sunar (Keseroğlu, 2019, s. 18).

Kütüphaneler, bulunduğu toplumların bilgi ve kültürel ihtiyaçlarını karşılama, bilimsel araştırmalara destek olma ve okuma alışkanlığı ve kültürünün gelişmesine katkı sağlayarak bilgi kaynaklarını koruma ve gelecek nesillere aktarma görevini üstlenen sosyal/toplumsal kurumlardır. Hizmet ve görevleri açısından değerlendirildiğinde kütüphaneler bilginin toplumsallaşması rolünü de yerine getirirler. " Derme ve kuruluş amaçlarına göre 4 temel kütüphane türü vardır; milli kütüphane, araştırma-ihtisas kütüphaneleri, halk kütüphaneleri ve çocuk kütüphaneleri" (Anameriç, 2008, s. 194).

Bilgi merkezleri olarak adlandırılan bu kurumlar verdikleri hizmet bağlamında birbirlerinden ayrılsalar dahi ortak amaçları ve işlevleri bulunmaktadır. Bilgi merkezleri var oldukları toplumun tarihsel süreçlerinden bugüne gelen kültürel bilgi ve birikimlerini bugüne aktarmak ve korumakla görevli kurum ve kuruşlardır, bir nevi toplumların hafızasını oluştururlar.

3.2. Kültür Kurumu Olarak Kütüphaneler

Kütüphaneleri bilgi ve kültür kurumu olarak nitelendirdiğimiz noktada kütüphanelerin kültürel işlevlerinden önce kültürü anlamak anlamlandırmak amacı ile kısaca kültür kavramının ortaya çıkışı ve tanımları incelenmiştir. Kültür sözcüğü köken olarak "cultura" kelimesinden türemiştir ve Latincede, sürmek, ekip-biçmek anlamında kullanılmaktadır. Sözcük 17. yüzyıla kadar aynı anlamda kullanılmıştır. "*Cultura*" sözcüğü ilk kez Voltaire tarafından "insan zekâsının oluşumu, gelişimi ve geliştirilmesi" anlamı ile kabul edilmiş, Alman dil sözlüğünde ise *cultur* sözcüğü uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullanılmıştır (Güvenç, 2010, s. 95). Kültür sözcüğü başlangıçta insanın tarımsal faaliyetleri ile ilgili bir terimken daha sonra gelişmişliği ve uygarlığı niteleyen bir anlam yüklenmiştir. Bugün halen kültür kelimesinin zihinlerde bıraktığı algı bu yöndedir.

Kültür insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan, insanın gelişmesi uygarlık düzeyine çıkmasının ana yolu olarak görünen ve kabul gören bilgi birikim ve faaliyetlerin

toplamıdır. Kültür bu yönü ile tarihseldir, insanın tarihsel serüveni ile başlayarak onunla birlikte gelişme göstermektedir (Yılmaz, 2000, s. 115). İnsanlık tarihine yön veren ana gelişmelerden olan yazının icadı, tarım devrimi, Sanayi Devrimi gibi büyük gelişmeler nasıl ki sadece var olduğu ortaya çıktığı toplumlarda kalmayarak bugün tüm insanlığı ilgilendiriyor ise kültürde aynı şekilde sadece ortaya çıktığı toplumlarda kalmayarak etkileşim içinde tüm insanlığa mal olan bir olgudur. Bu sebeple kültür, etkileşim içerisinde yayılan evrenselleşerek insanlığa mal olan bir olgudur.

Evrensel kültürel değerler olduğu gibi her ulusun her milletin kendi "tarihi, dili, yazısı" (Oktay, 2001, s. 317) ve oluştuğu coğrafi özellikleri ile şekillenen benimsediği kültürel değerleri vardır. Ulusal kültür o toplumun, bölgenin şartları ve insanları tarafından benimsenerek oraya ait milli bir özellik göstermektedir. Kültürel değerleri korumak, yaymak ve gelecek nesillere aktarmak için kullanılan en yaygın araç yazı ve yazınsal ürünler olmakla birlikte bu bilgi ve belgeleri depolama, koruma ve kullanıma sunma görevini bilgi merkezleri ve kütüphaneler üstlenmektedir.

Kütüphaneler geniş anlamda modern iletişim araçlarının en önemlisi olarak kabul edilirler. Gerek araştırma ve üniversite gerek de halk ve okul kütüphaneleri olsun bu kurumların ortak özelliği; insanoğlunun nesiller boyunca hemcinslerinin ürettiği fikir mahsulleri ile temasını sağlayan en temel kurumlar olmasıdır (Yazıcı, 1969, s. 2). Kütüphaneler dün ile bugün arasında köprü işlevi gören kültür ve bilgi birikimini yarınlara aktaran en önemli kurumlardandır.

Cournot'tan aktaran Tuncel ise kütüphanelerin temel materyallerinden olan kitapların anlam ve önemini şu sözlerle dile getirmiştir:

> *Kitaba anlam veren, sanki dokusunu yaratan yazının icadı, insanlık tarihinin çok önemli bir ânıdır. Hafızasını yitirmiş, ya da bir gün önce yaptığını şöyle böyle, hayal meyal hatırlayabilen bir insana benzerdik hepimiz, yazı olmasaydı; yazının değişmez biçimini aldığı, depolandığı kitap olmasaydı... O halde, kitap için, insanlığın çok sağlam, hiç aldatmayan "hafızası" diyebiliriz. ...; kitap için, bir benzetme ile "tarihin sismografı", bir çeşit yer sarsımını ölçen araç da dersek yanlış olmaz belki* (1977, s. 136).

Kitapsız ve kütüphanesiz kültür ve uygarlık olmaz. Okumayan topluluklar manen aç oldukları gibi maddeten de aç kalmaya mahkûmdur (Turan, 2010, s. 99). Kütüphanelerin toplumsal rolü bu noktada önem kazanmaktadır. Basılı, elektronik ve diğer formlarda üretilmiş bilgiyi konularına göre tasnif ederek, okuyucuya sunan kütüphaneler bu işlevleri ile hem bilgiyi ve kültürü koruma hem de aktarma görevini yerine getirirler.

3.2.1. Kütüphanelerin Evrensel Kısa Tarihi

Kütüphanelerin tarihi serüveni insanoğlunun yazıyı icat etmesi ile başlamıştır. Bilgi ve kültür birikiminin bugünlere aktarılmasın da sözlü olarak kalmayarak yazı aracılığı ile kâğıda aktarılıp korunmasının büyük bir önemi vardır. Yazının bulunması, mağara duvarlarından kâğıtlara gelene kadar yazı aracı olarak kullanılan; kil tabletler, papirüsler, parşömenler ve kâğıt, kütüphanelerin tarihi gelişimine ışık tutmaktadır.

Yazının bulunması ile olanaklı duruma gelen "bilginin kayıt altına alınması ve kullandırılması" kütüphane kurumunun uygarlık sürecinin başlangıcından itibaren tarih sahnesinde yer almasını sağlayan temel neden olmuştur. Çünkü "her yazılı kültür kendi arşiv ve kütüphanesini oluşturmuştur" (Baysal, 1992, s. 16). Geçerliliğini günümüze değin sürdüren ve kütüphane kurumunun "temel işlevi" niteliğine dönüşmüş olan bu işlevi sözü edilen kurumların aynı zamanda varlık koşulunu da oluştura gelmiştir (B. Yılmaz, 2008, s. 364).

Uygarlığın "mekânsal/coğrafik etkileşim" olarak adlandırılabilecek diğer bir niteliği de arşiv/kütüphane kurumunun varlık nedenlerinden bir başkasını oluşturmaktadır. Toplumların uygarlıkları üretebilmeleri için çevrelerindeki coğrafyalarda yaşayan toplumların birikimlerinden yararlandıkları bilinmektedir. Yazının bulunmasıyla birlikte birikimin büyük ölçüde kayıt altına alınmaya başladığı ve uygarlık süreci açısından "etkileşimin" kayıt altına alınmış bilgiye erişmek/ondan yararlanmak anlamına geldiği söylenebilir. Dolayısıyla, arşiv/ kütüphane kurumu, özellikle sahip olduğu bilgi kaynakları aracılığıyla kayıt altına alınan birikimi saklayarak,

düzenleyerek ve kullandırarak sözü edilen "etkileşimin" gerçekleşmesine anlamlı katkılar sağlamıştır (B. Yılmaz, 2008, s. 365).

Mezopotamya'ya yerleşmiş yetenekli bir insan topluluğu olan Sümerlerin arkeolojik kalıntıları arasında M.Ö. 3.000'den kısa bir süre öncesine tarihlenen yazıtlı kil tabletler keşfedilmiştir (Casson, 2001, s.1). Çivi yazısı Sümerliler tarafından geliştirilmiş ve Akatlar, Babiller, Asurlular, Hititler ve son olarak M.Ö. 500 yıllarında Persler tarafından kullanılmıştır. Eski Mısırda en eski örneklerine M.Ö. 3.000 yıllarında rastlanan, bir diğer yazı türü olan *hiyeroglif* kullanılmıştır. Hiyeroglif daha çok mezarlar ve tapınaklarda kullanıldığı için "Kutsal yazı Hiyeroglif" ismini almıştır. Eski Mısırda rahipler ise hiyeroglifin daha akıcı ve sadeleştirilmiş hali olan "hiyeratik" yazıyı geliştirmişlerdir. Bu yazı ise sadeleşerek M.Ö. 5. yüzyılda "demotik" yazı biçimine ulaşmış ve halkın günlük işleri için kullanılmıştır (Baysal, 1992, ss. 22-25).

Yazı zaman içinde gelişme göstererek icadından 150 yıl kadar sonra "fonetizm" (sesleşme) ile seslerin yerini tutmuştur. Artık yazı şekiller yerine, konuşulan sesleri karşılayan işaretler haline dönüşmüştür. Sadece nesneler ve düşünceleri değil dili karşılayan yazı ile insanoğlu sadece bildiklerini yazıya dönüştürmekle kalmamış bilmediklerini de öğrenme konusunda müthiş bir araç kazanmıştır. Yazı insanın hakikati kavrayıp başkalarına ve geleceğe aktarmasını sağlayan araçtır (Kılıç, 2009, s.128). Yazıyı saklama aracı olarak ise kâğıdın öncesinde kil tabletler, papirüsler, parşömenler ve kumaşlar kullanılmıştır.

Kil tabletler: Fırınlanarak sertleştirilmiş kil tabakaları yazı aracı olarak kullanılmıştır.
Papirüs: Nil deltasında yetişen "papyros" adlı bitkinin sapından elde edilen, rulo şeklinde katlanabilir formda yazı aracıdır. Esnek formu ve dayanıklı olması sebebi ile uzun yıllar yazı aracı olarak kullanılmıştır.
Parşömenler: Kuzu derisinin iç kısmının tabaklanarak üzerine yazı yazılacak duruma getirilmesi ile oluşan yazı aracıdır.
Kumaşlar: Çin'de ipek kozasından elde edilen kumaşlar yazı aracı olarak kullanılmıştır. Epey maliyetli olduğu içi yaygınlaşma olanağı bulamamıştır.

Çin'de Milattan Sonra (M.S.) 105 yılında Ts'ai Lun, bitki parçaları, kenevir, pamuk parçaları ve paçavraları kullanarak kâğıdı icat etmiştir. Kâğıt kervan yolları aracılığı ile Orta Asya ve İran'a da ulaşmıştır. Talas Meydan savaşı (751) sonucunda Semerkant'ta esir alınan Çinliler tarafından kâğıt yapılmaya başlandı ve ilk kez kâğıt üretimi Çin dışına çıkmıştır. İlk kâğıt fabrikası 794 yılında Bağdat'ta kurulmuştur ve onu Trablusgarp, Şam, Hama, Yemen ve Mısırdaki kâğıt fabrikaları izlemiştir. Böylece kâğıt Doğu dünyasında yayıldı. Kâğıdın bulunarak yayılması kitabın bugünkü formuna ulaşmasını sağladı ve aynı zamanda mâl oluş fiyatının düşük olması kitapların sayısını arttırdı. Kitaplar daha geniş bir kitlenin okuma aracı oldu ve bilgi ve kültür akışındaki hız ivme kazandı (Öcal, 1971, s. 77).

İlk kütüphanelere ilişkin bilgileri bugün arkeolojik kazılar sonucu elde edilen bulgulardan anlamaktayız. Arkeolojik bulgular ışığında ilk kütüphane örneklerinin eski Mısır ve Mezopotamya bölgesinde bulunduklarını söyleyebiliriz. Mısırdaki kütüphaneler hakkındaki en eski bilgi M.Ö. 3.000 yıllarına, Gızeh kralı Sepseskaf'a aittir. Burada bulunan bir belgede "kitaplar evinin kâtibi" olarak adlandırılan bir şahıstan söz edilmekte ve bu bir kitaplar evinin yani bir kütüphanenin varlığına işaret etmektedir (Baysal, 1992, s. 30).

Kütüphane olduğu kesinlikle kanıtlanabilen bilinen en eski kütüphane ise 1852 yılında Musul yakınlarında ki kazılarda bulanan M.Ö. 667-626 yıllarında Asurlara ait *Nineve Kütüphanesi*dir. Asur kralı Asurbanibal tarafından yaptırılan kütüphanenin içeriğinde mitoloji, astronomi, din, büyücülük, inşaat ve edebiyat hakkında bilgiler veren 30.000 kadar dermesinin olduğu tahmin edilmektedir. Kütüphane ciddi bir düzen vardır, tabletler sistematik bir şekilde gruplara ayrılarak dizilmişlerdir. Kitaplar konularına göre sınıflandırılarak numaralandırılmış ve konu numaraları taşımışlardır (N. Yıldız, 2003, s. 15). M.Ö. 626 yılında şehrin işgaline kadar varlığını sürdüren kütüphane şehir işgal edilirken tahrip edilmiştir. Yapılan kazılar sonucu kütüphane kalıntılarında koleksiyona dair ulaşılabilen 24.000 tuğla levha British Museuma götürülmüştür (Alar, 2001, s. 299).

Asur Banibal, kütüphanesi ile şöyle övünmektedir; "Tablet yazma sanatının en seçkiniyim. Benden önce krallardan hiçbiri Nabus'un* bilgeliğine erişmedi. Ben olup bitenleri çivi yazısı ile tabletlere yazdım, sıraladım, inceledim ve görülüp okunmaları için sarayımın ortasına koydum" (Baysal, 1992, s. 33). Görülmektedir ki ilk kütüphaneden beri asıl amaçlanmak istenen bilgilerin depolanarak, muhafazası ve düzenli bir şekilde sınıflandırılarak kullanıma açılmasıdır. Çünkü bilinmektedir ki uygarlığın ve gelişerek ilerlemenin yolu bir şekilde bilgiden ve kütüphanelerden geçmektedir. Bir kütüphaneye sahip olmak aynı zamanda bir kültürel gelişmişliğe işaret etmekte ve bir güç unsuru olarak görülmektedir.

Mezopotamya'da kütüphaneler arkeologlarca kamu binaları olarak adlandırılan saraylar ve tapınaklarda bulunuyordu. Fakat bu koleksiyonun tüm halka açık olduğu anlamına gelmemekle birlikte sarayların içinde bulunan kütüphane, kraliyet ailesi ve akademisyenlere hizmet verirken tapınakların içerisindeki kütüphaneler sadece rahiplere hizmet veriyordu (Black, 2004, s. 41). İlk kütüphane örnekleri Mısır ve Mezopotamya'da çıkmış olmasına rağmen, kütüphanecilik tekniğine uygun koleksiyonlara sahip, halka açık ilk kütüphanenin varlığına eski Yunanda rastlanmaktadır (Alar, 2001, s. 299). Edebiyat ürünü olan destanlara Atina'da M.Ö. 700'lü yıllarda yazılar ile rastlanmakla birlikte M.Ö. 650 yılında Tyran Peisistratos tarafından İliyada ve Odessia destanlarının toplanarak kitap haline getirildiği yapılan araştırmalar sonucu bilinmektedir. Homerosun şiirlerinin toplanarak derlenmesi ve destanların toplanması bir kütüphanenin varlığına işaret etmekte ve bu varsayım kabul görmektedir (N. Yıldız, 2003, s. 39). İskenderiye Kütüphanesi, Ninova Kütüphanesi'nin kazıları ile tarihte ilk kütüphane olmak sıfatını kaybetse dahi tarihte büyük görkemli bir kütüphane olarak anılan ve döneminin ünlü âlimleri yetiştiren bir kütüphanedir (Ortaylı, 2006, ss. 86-87). "Antikçağın ilk halk kütüphanesi" (Berti ve Costa, 2009, s. 10) olan İskenderiye Kütüphanesi sadece saray mensupları ve âlimleri dışında kütüphaneden yararlanmak isteyen her sınıftan vatandaşa hizmet veriyordu.

Antikçağın önemli kütüphanelerinden bir diğeri de Bergama Kütüphanesidir. Bergama kütüphanesini önemli yapan ise İskenderiye kütüphanesinin gölgede bırakmasını

* Nabus: Nineve Kütüphanesindeki yazıcıların inandığı tanrılarının ismidir.

engellemek için Bergama'ya papirüs satışının yasaklanması ile parşömenin bulunarak kâğıt olarak kullanılmasıdır. Ayrıca İskenderiye Kütüphanesinden daha ayrıntılı bir kataloglama sınıflama işlemi bu kütüphanede uygulanmıştır. İlk kez kütüphane içerisinde okuma salonu bölümüne bu kütüphanede yer verilmiştir (Gürlek, 2011, ss. 152-153).

Roma döneminde de kültürel kurum olarak kütüphanelerin varlığı ve gelişmiş koleksiyonlara sahip kütüphanelerin bulunduğu arkeolojik kazılar sonucu yapılan çalışmalar neticesinde bilinmektedir. Roma döneminde kitapların bağış yâda miras yolu ile sağlandığı bilinmekte ve buna en güzel örnek Aquıla Celsus'un babasının mirası ile babası onuruna yaptırdığı Celsus Kütüphanesidir. Celsus Kütüphanesi aynı zamanda vakıf kütüphanesi olarak kurulan ilk kütüphane olma özelliğindedir (Keseroğlu ve Demir, 2016, s. 389).

İslam dünyasında ise kitap ve kütüphanenin gelişimi daha geç başlamıştır. Arap alfabesinin yazılı kültüre geçecek kadar gelişmemiş olması ve sözlü kitap tekniği* bunun sebeplerindendir. Sözlü kitap yazıya müellifler tarafından aktarılmıştır. Yazılı kitap dönemine geçiş ile birlikte kitaplardan yararlandırma görevini kütüphaneler üstlenmiştir (Erünsel, 2018, ss. 20-23).

Osmanlı Devleti kurulduğu dönemden itibaren İslam dünyasındaki önemli bilim insanlarını çeşitli olanaklar ve tekliflerde bulunarak ülkeye çekmiş ve böylece Osmanlı'nın başkentleri (İznik, Bursa, Edirne ve İstanbul) bilim ve kültür açısından önemli şehirler haline gelmiştir. Tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Osmanlıda da kütüphane üretilen bilginin kullanıcıya sunulması ve korunarak geleceğe aktarılması konusunda önemli kurumlardandır. Osmanlıda kütüphaneler "cami, mescit, ribat, hankah ve medrese gibi eğitim-ibadet kurumları " içerisinde yâda yakınlarında yer almış ve daha çok eğitim veren kurumlar içerisinde yoğunlaşmıştır. Kurulan bu kütüphaneler vakıf kütüphaneleri olarak kurulmuş ve bütçe, derme, personel bilgileri vakfiyeleri kaydedilmiştir (Anameriç, 2006, s. 55- 57).

* Sözlü kitap; kitapların hafızalarda kaydedilmesi ve sözlü olarak nakledilen bir nesne olarak görülmesidir.

3.2.2. Türkiye'de Kütüphaneler

Türk kültür tarihinde kütüphanenin gelişimi Osmanlı'nın son döneminden başlayarak kütüphanecilik dalında atılan adımlar ile süreklilik kazanarak bugün ki konumuna ulaşmıştır. Osmanlı döneminde kütüphaneler daha çok vakıf kütüphaneleri olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Vakıf kütüphaneleri 4 ana amaca hizmet ediyordu:

1. Cami, medrese, okul içlerinde veya bu kurumlara yakın olan eğitim amacı ile hizmet veren vakıf kütüphaneleri.
2. Cami yanı, hastane, kervansaray gibi kurumların içinde ve yakınında bulunarak toplumun yararına hizmet veren kütüphaneler.
3. Tekke, zaviye ve dergâhlarda bulunan inanca yönelik dini hizmet veren kütüphaneler.
4. Saray, konak gibi özel konutlarda bulunarak şaha özel hizmet veren kütüphaneler (Soysal, 2007, s. 37).

Osmanlı döneminde kütüphane yönetimine ait ilk resmi belge 1881 yılında *Maarif-i Umumiye Nezareti* tarafından yayınlanan *Kütüphanelerin Sureti İdaresi Hakkındaki Talimatname'*dir. Ülkedeki tüm resmi ve özel kütüphanelerin çalışma şekillerinin düzenlendiği 19 maddeden oluşmaktadır. Talimatnamenin yayınlanmasının ardından, 1884 yılında Beyazıt'ta "Kütüphane-i Umum-i Osmani" kurulmuş ve bu kütüphanenin amacı olarak İmparatorluk sınırları içerisinde yayımlanan tüm eserlerin kütüphanede derleneceği bildirilmiştir (Candan, 2013, s. 119). Devlet eli ile kurulan ilk kütüphane olan Kütüphane-i Umum-i Osmani'nin, 1961 yılında 6. Milli Eğitim Şurasında alınan karar ile ismi Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak değiştirilmiştir ve bugün hala aynı isimle hizmet vermektedir (Beyazıt Devlet Kütüphanesi, t. y.). Bu gelişmeler vakıf kütüphanelerinin belli bir kesim ve topluma verdikleri hizmeti geliştirerek artık kütüphanelerin tüm topluma ve halka hizmet vermesinin önünü açması açısından son derece önemlidir. Bu yeni yol şüphesiz en çok halk kütüphanelerini işaret etmektedir. Kütüphanecilik alanında yaşanan bu olumlu gelişmeler Osmanlı Döneminde devamlılık sağlayamamış Cumhuriyetin ilanının ardından 1924 yılında *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ile kütüphaneler Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş ve

yönetimleri Kütüphaneler Müdürlüğü (Hars Dairesi)'ne* bırakılmıştır (Atılgan, 1995, s. 11).

Cumhuriyetin ilk yıllarında kütüphanecilik dalında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Kütüphanecilik ile ilgi sorunları çözebilme ve bu alanda ilerleyebilmek amacı ile yurt dışından çeşitli uzmanlar Türkiye'ye çağrılmış ve raporlar sunmuşlardır. Bu kapsamda 1924 yılında ünlü filozof John Dewey davet edilmiştir. John Dewey Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ye döndükten sonra iki rapor sunar. İlk raporda okuma kültürünün kazandırılması ve okuryazar oranının yükseltilmesi gerektiğini vurgular. İkinci raporda ise gezici kütüphanelerin kurulması ve köy okullarında kütüphanelerin kurulması ve bu kütüphanenin halk hizmetine de açık tutulmasını önerir (Keseroğlu, 2013, s. 373).

Hars Dairesi Başkanlığı görevini yürüten Dr. Hamit Zübeyir Koşay'ın 1925 yılında hazırladığı rapor, o yıllara ait kütüphaneciliğin durumu ile ilgi bilgiler vermektedir. Raporda Türkiye Cumhuriyeti'nin 64 il ve 395 ilçesinden 45 ili ve 366 ilçesinin halk kütüphanesine sahip olmadığına değinilerek, sadece İstanbul'da basılı kitap sayısının tüm Anadolu'dan fazla olduğu vurgulanmıştır. Mevcut kütüphanelerin yetersizliğine değinen Koşay, kütüphaneler hususunda yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu söyleyerek yapılması gerekenleri şöyle sıralamıştır:

- Halk kütüphaneleri bulunmayan il ve ilçelerde kütüphaneler açılmalı ya da gezici kütüphane hizmeti verilmelidir.
- Milli bir kütüphaneye ve okul kütüphanelerine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Kütüphanecilik eğitimi alan personeller yetiştirilmelidir.
- Yabancı kütüphaneler ve koleksiyonları incelenerek, ülkede ki basılı kitap sayısı arttırılmalı, kütüphanelerin koleksiyonları zenginleştirilmelidir.
- Yazma eserlerin yurt dışına kaçırılmaları engellenmelidir (Şenalp, 1974, ss. 40-41).

1928 Harf İnkılabı kütüphanecilik faaliyetlerini de etkilemiş, ülkede geniş çaplı bir okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. Harf İnkılabını takip eden süreçte, 1930

* Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) içinde bir Hars Dairesi oluşturulmuş ve kütüphaneler bu Daireye bağlı olarak hizmet vermeye başlamıştır.

yılında Türk Tarih Kurumu'nun, 1931 yılında Türk Dil Kurumu'nun, kurulması, kütüphaneciliğin önemini vurgulayan diğer gelişmeler olmuştur (Keseroğlu, 2018, s. 21). Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun çalışmaları ve çıkardıkları yayınları halka ulaştırma görevi kütüphaneler ve halkevlerine verilmiştir. Bu sebeple bu kuruluşlar kütüphanelerin önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır.

19 Şubat 1932 de *Halkevleri* açılarak kırsalda ki insanların okuma-yazma ve kültürel olarak ilerlemeleri sağlanmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan ve aynı zamanda halkevlerinin açılmasında büyük emeği geçen Dr. Reşit Galip, halkevlerinin açılış konuşmasında halk evlerinin amaçlarını anlatırken; Ankara, İstanbul, İzmir dışında yaşayan insanların yeteri kadar bilim, kültür ve sanat faaliyetlerine katılamadıklarını ve bu sebeple ulusal bilincin yaygınlaşmadığını belirterek, halkevlerinin bu eksikliği gidermeye yardımcı olacağını aynı zamanda içerisinde bulunan dershaneler ile halkın okuma-yazma oranının artacağını ve halkevlerinde bulunacak olan kitaplık ve okuma salonlarından isteyen herkesin faydalanabileceğini dile getirmiştir (Anameriç ve Rukancı, 2017, s. 50). Halkevleri içerisinde okuma salonları ve kitaplıklar ile bu dönemde halk kütüphanesi işlevini de üstlenmişlerdir.

Harf İnkılabı ile birlikte halka yeni harflerle ilgili kitapları ulaştırma görevini kütüphane kurumu üstlenmiştir. Okuma yazma seferberlikleri kütüphaneler ile desteklenmiş, yeni harflere duyulan merak ile halk kültürü uyandırılarak bilginin toplumsallaştırılması istenmiş ve dönemin kütüphaneleri bu konuda en etkin kurumlardan olmuştur. Halk evleri tarafından basılan yeni kitaplar veya yabancı dillerden çevirisi yapılan kitaplar diğer halkevlerine de dağıtımının yapılarak halkın ülke ve dünya hakkındaki gelişmelerden haberdar olması sağlanmıştır. Bölgede yaşayan insanların okumaya ve kitaba olan ilgileri arttıkça halkevlerinde okuma salonları genişletilmiş, kütüphanelerde ödünç verme işlemleri artmış ve okur-yazar sayısında büyük artış meydana gelmiştir (Anameriç ve Rukancı, 2009, ss. 33-36). İstenen halk kültürünü uyandırmak ve halkın bilgiye olan ihtiyacını karşılamak konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Yeni harflerle basılan kitaplar halka halkevleri aracılığı ile ulaştırılırken Osmanlı'dan kalma Arap alfabesi ile yazılmış kitaplar hükümete bağlı halk kütüphanelerinde

tutulmaktaydı. Çoğu halkevleri kendi süreli yayınlarını da yayınlıyorlardı, bu yayınlar bulundukları bölgedeki halka bölge hakkında bilgiler veren yerel rehberler niteliği taşıyan süreli yayınlardı. Okuma ve kütüphane kültürüne çoğu faydası dokunan halkevleri 1950 yılında çok partili hayata geçiş ile birlikte kapatılmıştır (Keseroğlu, 2018, ss. 24-25).

Mili bir kütüphanenin gerekliliği ise ilk kez 1911 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin IV. Kongresinde "Pay-ı tahtda mükemmel bir kütüp-hane-i milli te'sisi" adı ile önerilmiştir (Soysal, 2007, s. 20). İttihat ve terakki cemiyetinin programlarında zikredilmeye başlanan Milli Kütüphane kurma önerisi o yıllarda isteneni karşılamasa dahi 1912-1918 yılları arasında çeşitli illerde (İzmir, Kayseri, Eskişehir, Konya, Diyarbakır) '*Milli Kütüphane*' adı ile kurulan kütüphaneler bu önerinin mahsulleridir (Soysal, 2007, s. 24).

Milli bir kütüphanenin varlığına duyulan ihtiyaç yer yer dile getirilse dahi, milli bir kütüphane açılması konusunda çalışmalara ilk kez 1946 yılında, 15. Cumhuriyet Hükümeti Programında yer verilmiştir. Milli Kütüphane 15 Nisan 1946 yılında kurulmuş ve 1950 yılında Milli Kütüphanenin kurulmasına dair kanunun yürürlüğe girmesi ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak milli bir kütüphanenin varlığı resmiyet kazanmıştır. Milli Kütüphane, ülke düzeyinde basılan kitap, dergi, gazete gibi basılı ve elektronik yayınları derleme görevini üstlenmektedir. Ayrıca dünya çapında ülke ile ilgili basılan yayınların tercüme ve derlemesi yine Milli Kütüphane'nin görevlerindendir (Milli Kütüphane, t. y.). Bu açıdan Milli Kütüphaneler bir Ulusun hafızası görevini gören son derece önemli kuruluşlardır.

"1946 yılında Türkiye'de bulunan Viyana Milli Kütüphanesi müdürü Dr. Joseph Stumvoll burada iki yıl kadar görev almış bu zaman zarfında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Kütüphanesinin açılmasına vesile olmuş, kütüphanecilik alanında kurslar vererek modern anlamda kütüphanelerin ve mesleki olarak kütüphaneciliğin gelişmesi için çabalar sarf etmiştir" (Ötüken, 1955, s. 4). Kütüphaneciliğin mesleki olarak ele alınması açısından Stuwoll'un çalışmaları son derece önemlidir fakat bu yapılan ilk çalışma değildir. İlk olarak Cumhuriyetin ilanından sonra Adnan Ötüken, Fehmi Ethem Karatay ve Nebil Emirbuharioğlu kütüphanecilik eğitimi almak üzere

Almanya'ya gönderilmiştir. Döndüklerinde, Karatay İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde çalışmaya başlamış ve kütüphanecilik üzerine kurslar vermiştir. Ötüken ise Milli Kütüphaneyi kurmuştur. Ayrıca Türk Kütüphaneciler Derneğini kurarak bültenler çıkarmış ve Ankara'da kütüphanecilik kursları vermiştir. Mesleki anlamda üniversite düzeyine geçişe kadar bu gibi kurslarla kütüphanecilik eğitimi sağlanmıştır (Keseroğlu, 2018, s. 22).

"1950'li yıllara kadar Türk kütüphaneciliği ne kadar önemli adımlar atsa da hizmet bütünlüğü, etkinlikler ve planlama açısından sadece belli kesimlere dönük olarak kalmıştır" (Soysal, 2007, s. 67). 1960 yılında Kütüphaneler Müdürlüğü, Genel Müdürlük haline getirilmiş ve ülke içerisindeki farklı adlarla kurulan (Milli Kütüphane, Şehir Kütüphanesi, Vatan Kütüphanesi… vb.) kütüphaneler, halk kütüphanesi adı altında birleştirilmişlerdir (Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, t. y.).

Kütüphaneler açısından genel bir planlama 1961 yılında yapılmıştır. Soysal bu süreci, Acaroğlundan şu şekilde aktarmıştır: " Bir komisyon Milli Kütüphane, halk ve çocuk kütüphaneleri, derleme işleriyle ilgili 10 yıllık bir plan hazırladı… Onaylandıktan (1962) sonra, planın uygulanmasına geçildi" (2007, s. 70). Bu gelişmeler ile kütüphanelerin görev ve düzenlemeleri (kataloglama, sınıflama kuralları gibi) belirlenerek hizmette birlik sağlanmak istenmiştir.

Bugün halk kütüphaneleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü (KYGM)'ne bağlı olarak hizmet vermektedirler. 2020 verileri ne göre çocuk kütüphaneleri dâhil olmak üzere 1.212 Halk Kütüphanesi bulunmaktadır (KYGM, t. y.). Hizmet standartları ise 11.01.2012 tarih ve 28170 sayılı *Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği*nce belirlenmiştir.

3.3. Kent Yaşamında Toplumsal Kurum Olarak Kütüphaneler

İnsanların bilgiyi kaydetme ihtiyaçları sonrasında yazının, yazılan materyalleri bir arada tutma isteği ise kütüphanelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tarım, yerleşik hayata geçiş ticaretin artması ve ticaret ile birlikte verilerin kaydedilme ihtiyacı, her

şeyden önce resimli yazının mimarı olan insanların birbirleri ile haberleşme istekleri yazının oluşmasına neden olmuştur. Daha sonra insanoğlu yazıyı çeşitli materyaller ile kayıt altına alarak saklama ihtiyacı duymuş ve kütüphane kavramı oluşmuştur. Kütüphanelerin oluşmasının nedeni insanların toplumsal ihtiyaçlarıdır.

Kütüphaneler bünyesinde topladığı ter türlü bilgi kaynağı ile toplumların bilgiye olan ihtiyaç ve gereksinimi karşılamanın yanı sıra bu bilgi ve birikimlerin oluşturduğu materyalleri kullanıma sunma hizmeti bilginin iletilmesinde aldıkları rol ile diğer sosyal kurumlardan ayrılırlar (Çakın, 1986, s.10).

Kütüphaneler toplumsal bir sürecin sonucu niteliğinde oluşan kurumlardır. İnsanoğlu günlük ihtiyaçları doğrultusunda yazıyı keşfetti, önceleri mağara duvarlarında kendine yer edinen yazıyı taşıma ihtiyacı bir takım yazı materyallerinin (kil tabletler, papirüsler, parşömenler gibi) icat edilmesine, yazılı materyalleri saklama depolama ihtiyacı ise kütüphanelerin doğmasına neden oldu. Kütüphanelerin oluşum süreci ve toplumsal yönünü Keseroğlu şu şekilde aktarmıştır;

> *"Kütüphane bize doğanın bir armağanı değil! Kutsal kitaplarda da yeri yok. Onu insan tasarlıyor ve yaratıyor. Kütüphane insanlık tarihinin son beş bin yılıyla birlikte var. Kütüphane kurma girişimi yazının bulgulanmasıyla başlıyor. Çünkü kütüphanenin varoluşunda ya da en ilkel biçiminde "bilgi taşıyan belge" var. Kütüphane belgesi de yazıyla ortaya çıkmış; 'kütüphane' 'tarih' ile var olmuştur"* (2005, s. 298).

Toplumsal ihtiyaçlar ile toplumsal kurumlar arasında organik bir bağ vardır. Toplumsal yaşamın içinde ihtiyaçlar toplumsal kurumları oluştururlar, toplumsal kurumlar ise toplumsal yaşama yön verirler (B. Yılmaz, 2008, s. 353). Kütüphanelerde toplumun yarattığı toplumsal kurumlardandır ve yine kütüphaneler bugün toplumlarım bilgi ihtiyaçlarını karşılayan, kültürel değerlerini koruyan toplumun içinde topluma yön veren kurumlardır.

Kütüphaneler içerisinde bulundukları toplumun politik, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarına göre şekillenir ve içerisinde bulundukları toplumu yansıtırlar. Bu özellikler kütüphanelerin amacını ve görevlerini belirler (E. Yılmaz, 2018, s. 38). Tarihi seyir

içerisinde ilk olarak tapınaklar, dini kurumlar, saraylarda kendini gösteren üst sınıfın bilgi ihtiyacını karşılamak ile sorumlu olan, ülkeler arası rekabette bir gelişmişlik göstergesi olarak kullanılmakta olan kütüphaneler zamanla her yaştan her ırktan her sınıftan ayrım göstermeksizin kullanıma açılan kurumlar olmuşlardır. Kütüphanelerin toplumsal süreç içinde rolleri değişmektedir. Kütüphaneler daha erişilebilir duruma gelmiş ve okuma yazma bilmek belli bir kesimin değil her kesimden insanın bildiği temel öğreti olmuştur. Kütüphanelerin amacı, insanların bilgi ihtiyacını karşılayarak bilgi ile insan arasında köprü görevi kurmaktır. Bu amaç doğrultusunda kütüphanelerin en basit tanımı ile görevi; bilgiyi sınıflandırarak, gruplayarak insanların kullanımına sunmaktır.

Kütüphane kurumu daha çok eğitim, bilim, sanat, edebiyat, kültür, din vb. gibi toplumsal yaşam alanlarının parçası olma özelliği göstermekle (B. Yılmaz, 2008, s. 365) birlikte sundukları hizmet ile içinde toplumun ilerlemesine katkı sağlayan kurumlardır. Bireysel eğitim; eğitim kurumların da geçirilen kısıtlı zamanın dışında hayatın geneline yayılan bir süreçtir. Bugün kütüphaneler toplumsal bir kurum olarak insanlara bilgiyi sunmanın ötesinde gelişen teknoloji ile birlikte hizmet standartlarını genişletmiş kullanıcılarının bireysel olarak tercih, eğilim ve becerilerinin ortaya çıkarıp gelişimine destek sağlayacak projeler, planlamalar ve hizmetler ile günün koşullarına ayak uydurmaktadırlar. Kütüphaneler geleneksel işlevlerinin ötesinde hizmet anlayışları ile çağın gereklilikleri doğrultusunda yeni işlevler yüklenmektedirler (Güneş, 2017, s. 100).

3.4. Kent Yaşamında Kütüphanelerin Önemi ve Değişen Rolleri

Kentler içerisinde bulunan toplumun tarihsel bir ölçütte bugüne kadar biriktirdiği kültürel ögelerini içerisinde bulunduran mekânlardır. Dolayısıyla kentte yaşayan insanlar ortak bir kültürün paydaşlarıdır. Kent kültürü; her kentin kendine özgü özellikleri, fiziksel, kültürel, ekonomik ve tarihsel unsurları ile şekillenen içerisinde ki toplumların yaşam biçimi ile sürekli gelişerek şekillenen, kent kavramının geçmişinde ve geleceğinde yer alan olgudur. Kente daha sonradan katılan farklı kültürlerden, farklı toplumlardan gelen insanların aynı kent içerisinde birbirlerinin bireysel hak ve özgürlüklerine saygılı bir şekilde belli kurallar dâhilinde yaşama şekilleri de kent

kültürünün tanımını oluşturmaktadır (Hayta, 2016, s. 165). Ortak bir kent kültürü ve bilincini oluşturmada önemli rol oynayan kurumlardan biride kütüphanelerdir.

İnsanlığın ürettiği bilgi, kültür ve birikimlerini depoladıkları kurumlar olan kütüphaneler; toplumsal ve kültürel mekânlar olarak günümüze kadar gelmişlerdir. Kütüphaneler toplumların bilgi ve kültür ihtiyacını karşılamakla birlikte toplumsal olarak üretilen manevi kültürel değerleri de koruma ve yarınlara aktarma işlevini gören kuruluşlardır. Kente sonradan gelen insanların kentin kültürüne, yaşayışına bulunduğu kentin tarihi ve kültürel değerlerine ulaşmasının yolu kütüphanelerden geçmektedir.

Kütüphaneler görevleri ve amaçları doğrultusunda toplumsal bir kurum olmakla birlikte topluma karşı hizmetleri olan toplumsal yaşam içerisinde "kent yaşamını düzenleyen, kentliliğin yarattığı sorunlara çözüm üreten, kentli olma bilincine katkı sağlayan, kentin tarihi kültürel değerlerini geliştiren ve tanıtan" kurumlardır (Odabaş ve diğerleri, 2020, s. 31). Kent kültürü, içerisinde o kentin tarihi değerlerini barındıran toplulukların geçmişi ile beslenen soyut bir kavramdır. Kütüphaneler ise kentin bir nevi hafızası olma özelliği ile kent kültürünün benimsenmesi ve aktarılmasına yardımcı olurlar.

Kütüphaneler işlevsel olarak " kültür dokusunun özümsenebilmesi için toplumda belli bir duyusal/düşünsel düzey yaratılmasına çalışmaktadırlar" (Soysal, 2007, s. 203). Kültürel değerler toplum tarafından özümsenmediği takdirde üretilen kültürel ve sanatsal faaliyetlerin toplumsal bazda pekte faydalı olacağı düşünülemez. Bu sebeple evrensel bir kültür birikimine sahip olmak için var olan kültürel birikimin topluma ulaşması sağlanmaktadır.

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren kültürel etkinliklerde bulunmuştur. M.Ö. 1.000'li yıllarda insanoğlunun göçebe hayattan yerleşik hayat düzenine geçerek M.Ö. 3.000'li yıllarda ise yazıyı icat etmesi kültürel olarak daha yaratıcı ve üretken olmasına sebep olmuştur. "*Yerleşik olmak, yani bir köyde ya da kentte güven içinde yaşamak, insanoğluna gıda ve her çeşit mal biriktirme olanağı sunmuştur. Biriken eşyalar ise mal alışverişine, ticarete, ticaret ise yazının icadına yol açmıştır."* İlkyazı çeşidi olan resimli yazı yani hiyeroglifler zamanla gelişti ve insanoğlu alfabeyi yoktan var etti.

Alfabe ise insanın bilgi ve düşüncelerini saptama imkânı sunarak bilgi ve kültür birikimini sağladı (Akurgal, 2008, s. 3).

Kentlerin oluşması kentler arası kültür alışverişi, yazının doğal olarak kitapların ve kütüphanelerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Nitekim kâğıt, Çin'de ortaya çıkmış olmasına rağmen çokta uzun olmayan bir zaman diliminde diğer medeniyetlerce öğrenilerek yaygınlaşmıştır. Bugün hala yazı materyali olarak kullanılan kâğıt, Çin'de bulunan kâğıdın bugünlere ulaşan versiyonları değil midir? "Medeniyetler arası etkileşim ve bilgi transferi kaçınılmazdır" (Erünsel, 2018, s. 3).

İlkyazı materyalleri olan kil tabletler, papirüs, parşömen aynı zamanda kurulan ilk kütüphanelerinde demirbaşlarını oluşturmuştur. Üretilerek kayıt altına alının bilgiyi koruma görevini üstlenen kütüphaneler materyallerinin cinsine göre koruma yöntemleri kullanmışlardır. Kütüphane materyallerini nemden korumak için kütüphanelerin doğuya yönlendirilerek kurulmaları ve çift duvar ile iki duvar arasında hava akışını sağlayarak rutubeti önleme çalışmaları buna örnektir (Balcı, 2018, s. 13). Bugün ise durum çok farklıdır gelişen teknoloji ile birlikte üretilen bilgi ya elektronik ortamda üretilmekte yâda elektronik ortama kaydedilerek orada saklanmaktadır. Eski geleneksel koruma yöntemleri yerini yeni yazılımlara bırakmaktadır. Eski çağlarda kil tabletlere yazılan bir metin bugün dijital ortamlardan erişilebilir durumdadır. Yaşanan değişimler kütüphanelerinde hizmet standardını ve amaçlarını değiştirmektedir.

Bilgi ve kültür birikimini koruma yayma görevini yüzyıllardır kütüphaneler üstlenmişlerdir. Bugün eğer bilgi çağını yaşıyor isek bu bir anda var olan bir gelişme olmamakla birlikte yazının icadından bugüne kadar süregelen bilgilerin katlanarak artırılması ve geliştirilmesinin sonucudur. Bu görevi ise üstlenen ve layığı ile yerine getiren kurumlar kütüphaneler ve bilgi merkezleridir. Kütüphaneler zaman içerisinde hizmet şartları ve rollerini içerisinde bulundukları çağın/zamanın koşullarına göre düzenleyerek çağa ayak uyduran kurumlardır.

3.5. Değişen Kent Anlayışı ve Sosyal Yaşamın Kütüphanelere Yansıması

Toplumsal bir yerleşim birimi olan kentler, toplumsal olaylar ve gelişmelere ayak uydurarak sürekli değişirler. İnsanların bir arada sosyal birliktelikler kurarak yaşama istekleri, kentler kurulmadan evvelde insanların küçük topluluklar halinde yaşamalarını ve hatta ilk kentlerin kurulmasının nedenlerinden birini oluşturmuştur. Fakat bugün kentlerin geldiği noktada aynı kenti paylaşan insanlar birbirine yabancı ve hatta birbirini tehdit unsuru olarak görmektedir. Kentlerde insan ilişkilerinin bugünkü noktaya gelmesinin nedenlerinden biri hızlı kentleşmenin yarattığı göç dalgasının kentler üzerinde oluşturduğu sosyal ve kültürel uyumsuzluk sorunudur.

Kentlerde yaşam kalitesinin daha yüksek, istihdam olanaklarının daha çeşitli olması kentleri insanlar için bir cazibe merkezi haline getirmiş kentlere olan göç hızla artmıştır. Göç toplumsal bir olay olmakla birlikte toplumların yaşadığı ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel değişimlerle birlikte yaşam kalitesi ve standardının etkilenmesi sonucu sürekli olarak devam edecektir (Koyuncu, 2012, s. 392). Bir ülkeden diğer ülkeye göç etmek olan dış göç olgusu, devlet tarafından denetlenip, sınırlandırılabilir ya da teşvik edilebilirken, aynı ülke içerisinde yer değiştirmek olan iç göçte böyle bir imkân bulunmamaktadır. İç göçte asıl önem taşıyan unsur, göç edenlerin göç ettikleri kentin kültürünü nasıl etkiledikleridir (Eco, 2020, ss. 90-91). Kentlere göç aynı zamanda kentler için yeni bir sosyal haraketliliği ve beraberinde yeni sosyal ilişkileri, farklı toplumsal statüleri getirmektedir (Taşçı, 2012, s.157). Kente daha sonradan göç edenler ile kentte yaşayanların kültürel alışveriş içerisinde birlikte kent yaşamına uyum sağlayarak ortak bir kent kültürünü benimsemeleri için kentleşmenin süreç olarak, planlı bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Fakat plansız ve hızlı kentleşme kentlerde teknik (altyapı eksikliği, yetersiz konut stoku, gecekondulaşma, kamusal alanların yetersizliği gibi) ve sosyal (kültürel uyumsuzluk gibi) sorunlara yol açmıştır.

Bookchin kentleşmeyi, kır ve kent hayatını tehdit eden bir unsur olarak ele almakta ve kentleşmeyi, kır yaşamına ait olan tarım ve tarımsal ilişkilerle beslenen değer ve kültür kurumlarını ve kent hayatının yarattığı yurttaşlık kavramı etrafında şekillenen değer ve kültür kurumlarını da yutan bir kavram olarak açıklamaktadır (1999, s. 31)

Kentleşme toplumsal ve kültürel değerler ile birlikte insan ilişkilerini ve toplumsal dayanışmayı da etkilemiştir. Kentleşmenin hız kazandığı ilk zamanlarda toplumsal dayanışma kente yeni gelenler için çok büyük önem teşkil ediyor, toplumsal, iktisadi ve kültürel olarak kente uyum sağlamalarında büyük rol oynuyordu. Kente göç etmenin kararlaştırılması, kente göç zamanın ve sürecinin belirlenmesi aşamasın da hemşerilik, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ilişkileri gibi ortak bir kültürel geçmişten beslenen ilişkiler önemli yer tutuyordu (M. Şentürk, 2012, s. 145). Kente daha sonradan dâhil olan insanlar kente tutunma ve adaptasyon süreçlerini bu şekilde eskiden bildikleri tanıdıkları insanlar aracılığıyla kolayca atlatıyorlardı. Fakat bugün bu olgular anlamını yitirmiş durumdadır.

Kentleşmenin hızlanması sonucunda karşılaşılan göç olgusu kentlerde heterojen bir nüfus yaratmıştır. Kente daha sonra gelenler ile kentte yaşayanlar arasında ki uyumsuzluk kentlerde mekânsal bölünmeyi yaratmış, üst ve orta gelir düzeyine sahip insanlar kentin karmaşasından kurtulmak adı altında kentsel yerleşimlerin dışına yerleşirken alt gelir gurubunda bulunan insanlar kent merkezlerinde kalmışlardır. Eski yerleşimlerde kent dışından gelecek güvenlik kaygıları yerini kent merkezlerine olan güvensizliğe bırakmış kentlerde yaşayan insanlar bireysel yalıtılmış bir hayat sürme eğilimine bürünmüşlerdir (Ertürk ve Tosun, 2009, s. 40).

Kentleşmenin sonucu olarak kentlere olan yoğun göç dalgasınına ek olarak kentleri ve kentlerdeki sosyal ilişkileri etkileyen bir başka faktör ise teknolojik gelişmelerdir. Teknolojinin günümüzdeki aldığı hız kentleri ve kentlileri de etkisi altına almaktadır. Teknolojik olanaklar ile eski arkadaşlık, komşuluk gibi geçmişten gelen paylaşımlara dayanan ilişkileri artık anlık paylaşımlar sonucu kurulan yüzeysel ilişkilere bırakmaktadır. İnternet ortamında kurulan sanal ilişkiler, fiziksel mekân kavramının yok olmasına sanal toplulukların oluşturduğu “asosyal bir kentleşme” olarak adlandırılabilecek yeni bir kent düzenine yol açmaktadır (Demirağ, 2012,ss. 65-67). Kentlerde yaşanan bu toplumsal ve mekânsal ayrışma ancak kentlerdeki kamusal alanların varlığı ile aşılabilir. Kamusal alanlar; “kentlinin sosyalleştiği, kültürel etkileşimde bulunduğu, toplumsal yaşama uyum sağladığı, yani bir bakıma gerçek kentliye dönüştüğü mekânlardır” (Akkaya, 2020, 122). Kamusal bir kültür kurumu

olan kütüphaneler kentlileşmeye olumlu katkı sağlayarak bir kent kültürü oluşturmaya yardımcı olabilecek kurumlardır.

Kütüphaneler de tıpkı kentler gibi günün gerekleri ve koşulları doğrultusunda sürekli bir değişim içerisindedirler ve bu doğrultuda geleneksel hizmetlerini çeşitlendirerek bilginin toplumsallaşma sürecine katkıda bulunurlar. Nitekim geçmişte kütüphaneler dar bir çevrede sadece belli bir zümreye (yönetici, din adamı ve bilim insanları) hizmet veriyorken daha sonra tüm halka hizmet eder duruma gelmiş, şimdi ise gelişen teknolojik olanaklar ile birlikte elektronik ortamda zaman ve mekân kavramından bağımsız bir şekilde kullanıcılarına hizmet verebilme imkânlarına sahiptirler.

Kütüphaneler günümüzde sadece, ödünç verme, kitap okuma, ders çalışma yerleri olmanın ötesine geçmeye çalışarak hizmetlerini çeşitlendirmekte ve kentteki insanların sosyalleşebileceği mekânlar olma amacıyla hareket etmektedirler. Bu doğrultuda kütüphanelerde son yıllarda çeşitli etkinlikler düzenlenerek hem kütüphane kullanımı ve kültürünün yaygınlaştırılması hem de kent içerisindeki farklı gurupların bir araya gelerek sosyalleşmesi hedeflenmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramının kentsel dönüşüm kavramı ile birlikte düşünülmeye başlanmasıyla birlikte, kentsel dönüşümde fiziksel boyutun yanı sıra sosyo-ekonomik koşulları da göz önüne alan sürdürülebilir bir yeniden dönüşüm ve kazanım dönemi başlamıştır. Bu değişim kültürel yaşamın kent yaşamındaki ve kentsel dönüşüm uygulamalarındaki önemini daha belirgin hale getirmiş, aralarında bilgi merkezlerinin de olduğu kültürel unsurların uygulamalarda daha özenli ele alınmasını sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerde kentsel yenileme ve kentlerin yeniden inşası çabaları, kentsel korunma kavramını ortaya çıkarmıştır. Bütüncül koruma olarak ifade edilebilecek bu yaklaşımda, kentsel dönüşüm uygulamalarının kentsel kültür mirasının da korunmasını ve aktarılabilir olmasını içerdiği/içermesi gerektiği ifade edilmiştir. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından 2008 yılında kabul edilen "Avrupa Kentsel Şartı–II", Avrupa yerel yönetimlerini sürdürülebilir kentler ve kasabalar inşa etmeye zorlayan "Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto", söz konusu eğilimin ve/veya koşulun somutlaşmış halidir. Bu yeni yaklaşımda, kamusal alanlar, kültürel alanlar, kültürel miras, kültürel mirasın

korunması ve kültürel mirasın aktarılması ile ilgili sorumluluklar ve sorumlulukların yerine getirilmesinin kentsel dönüşüm uygulamasının başarısı ve sürdürülebilirliği açısından taşıdığı önemden söz edilmiştir (Manifesto for a new urbanity, 2008'den aktaran; Akkaya, 2020, s. 129).

3.6. Kentsel Dönüşümde Sosyal Donatı Alanları

Kentlerde bozulan yıpranan ve işlevini yitirmiş alanları tekrar canlandırmak, kente kazandırmak ve kentlerdeki yaşam kalitesi ve standardını yükseltmek daha yaşanabilir bir çevre oluşturmak için gerçekleştirilen projeler kentsel dönüşüm olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra kırdan kente göç oranının artması sonucu hız kazanan kentleşme harekelerinin temelinde tarımda makineleşme ve sanayinin gelişmesi ile birlikte kentlerde artan yaşam kalitesi ve kent yaşamının insanları cezbetmesi bulunmaktadır. Fakat hızlı ve plansız kentleşme sonucu kentler artan nüfusun taleplerini karşılamaktan uzak bir hale gelmekte ve oluşan sorunlara çözüm bulmak amacı ile kentsel dönüşüm projeleri önem kazanmaktadır.

Zaman içerisinde önem kazanarak bugün kentler için oldukça önem arz eden kentsel dönüşüm kavramı dönemin ihtiyaçları doğrultusunda farklı tekniklerle (yeniden yapma, canlandırma, yenileme, sağlıklaştırma gibi) uygulamaya geçirilmiştir. Özellikle 2000'li yıllarda önem kazanmaya başlayan kentsel dönüşümün sosyal boyutu; yaşanabilir çevre oluşturma çabası içerisinde kentsel yaşam kalitesini arttırmak ve insanların kentin sağladığı imkânlara kolayca ulaşabilmesini sağlamak olarak tanımlanabilir. Sosyal boyutta ele alınan dönüşüm projeleri; insanların yaşadıkları çevreye olan bağlılıklarını, memnuniyetlerini ve orada yaşadıkları sorunları, güvenlik ihtiyaçlarını, eğitim, sağlık, kamu kurum ve kuruluşlarına erişim kolaylığı ile kentsel dönüşüm projelerine olan katılımları konusunda değerlendirmeler ortaya koymalıdır (Ökde ve Yaylı, 2020, s.345).

Kentsel yaşam kalitesi kavramı ise, kentin sunduğu olanaklar ve örgütsel işlevlerden herkesin eşit şekilde yararlanması anlamına gelmektedir. Kent içinde yaşayan bireylerin, kentin sunduğu olanak ve fırsatlardan "eşit, dengeli, gereksinimleri oranında yararlanması, eğitsel, sanatsal, siyasal etkinliklere ve süreçlere etkin biçimde

katılabilme" olanaklarına sahip olmasıdır (Geray, 1998, s. 327). Yaşam kalitesinin yüksek olduğu kentler; "bireyleri yalnızca barındıran değil, toplumsal, ekonomik ve tinsel" açılardan gereksinimlerini karşılayan kentlerdir (Geray, 1998, s. 328). Kentler sadece yüksek binaları, çarşı merkezleri ve pazarları olan yerleşim birimlerinden öte içinde yaşayan insanların eğitim, sağlık, ulaşım gibi gereksinimlerini karşılayan mekânlardır (Boyacıgil, 2003, s.34).

Sosyal donatı alanları kentlerde yaşayan insanların ortak ve eşit derecede yararlanabilmelerini sağlayan kamusal alanlardır. Güncel Türkçe sözlükte kamu; bir ülkedeki halkın bütünü (Güncel Türkçe Sözlük, 2021) anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda kamusal mekânlar ise toplumun her kesimine hizmet veren herkese açık olan mekânları ifade eder. Kent ve kent planlama literatüründe geçen sosyal donatı alanları kamusal mekânların dâhilindedir. Kentlerin idari hizmetlerinin gerçekleştirildiği yönetim tesisleri, kent sakinlerinin sosyal faaliyetlerini gerçekleştirecekleri yeşil alanlar, spor alanları ve eğitim, sağlık ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacakları tesisler kamusal mekânlar olarak sosyal donatıların içerisinde yer almaktadır (Okumuş, 2014, s. 22).

Bireyin kent içerisinde temel insani barınma, beslenme, güvende hissetme gibi ihtiyaçlarının ötesinde sosyal ilişkiler kurarak, boş zamanlarını değerlendireceği aktivitelere katılabilmesi için kentlerde kamusal alanlara ihtiyaç vardır. Kamusal alanlar bireylerin bir araya gelerek kültürel ve sosyal bir etkileşime girdikleri, iletişim kurdukları mekânlardır. İnsanların yaşadığı kent ile bağ kurması ve sosyal ilişkiler kurarak ortak bir kent kimliği oluşturması kentlerde yer alan kamusal alanlar ile mümkündür. Kamusal alanlar, kent içerisindeki herkesin girebileceği herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan özgürce kullanabileceği alanları kapsamakla birlikte insanların birbirleri ile etkileşim kurdukları, paylaşımda bulundukları, kişisel ve toplumsal anlamda gelişim sağladıkları alanlardır.

"Eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel aktiviteler insanca yaşamanın, yani bir yaşamsal kaliteye sahip olmanın" gerekliliklerindendir (Karaağaç, 2019, s.6). Kentsel yaşam kalitesini arttırmak, insanların kent yaşantısına adaptasyon sorunlarının önüne geçmek ve modern kent silueti yaratmanın aracı olarak kentlerde var olan kamusal alanlar,

sosyal donatı alanlarını oluşturmaktadır. 2014 tarihli *Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğ*inde geçen sosyal alt yapı alanları:

> *"Birey ve toplumun kültürel, sosyal ve rekreatif ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlıklı bir çevre ile yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik kamu veya özel sektör tarafından yapılan eğitim, sağlık, dini, kültürel ve idari tesisler, açık ve kapalı spor tesisleri ile park, çocuk bahçesi, oyun alanı, meydan, rekreasyon alanı gibi açık ve yeşil alanlara verilen genel isimdir"* (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014, madde 5).

Kent yaşamında "eğitim, sağlık, sosyal-kültürel alanlar, spor tesisleri, açık alanlar, rekreasyon alanları" kentsel yaşam kalitesi ve kentli olma bilincini arttıran sosyal donatı alanlarıdır. Sosyal donatı alanları insanların gereksinimleri doğrultusunda eğitim, sağlık, sosyal, kültürel, sanayi, dinlenme, eğlence, spor gibi tesisleri kent yaşamına uygun olarak fiziki çevre içinde düzenleyen ve bu tesislerin kolay erişilebilir olmasını sağlayan ulaşım, altyapı gibi teknik donanımları da kapsayan çok yönlü bir kavramdır (Çiftçi, 1999, s. 10). Kentlerde konforun ve çevre kalitesinin göstergesi durumunda ki iletişim, ulaşım, barınma, korunma, oturma, aydınlatma, oyun ve spor gibi temel fonksiyonları destekleyip güçlendiren toplumsal yaşamı kolaylaştırıp toplumun beğenisini kazanan "donatı elemanları"; hem kenti hem de kentin karakteristik özelliklerini yansıtarak kent kimliğinin oluşmasında, kent alanlarının karakter kazanmasında önemli rol oynarlar (Toplu, 2016, s. 15).

Sosyal donatı alanları standartları ve büyüklükleri, farklı düzeylerdeki yerleşim birimlerinin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmelidir (Okumuş, 2014, s. 22). 2014 tarihli Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde kentlerde bulunması gereken sosyal ve teknik alt yapı alanları olarak donatı alanlarının standardı nüfus baz alınarak aşağıdaki tablo ile belirlenmiştir.

Tablo 3. 1 : Mekânsal Alt Yapı Yönetmeliği Ek- 2

EK-2 TABLO		FARKLI NÜFUS GRUPLARINDA ASGARİ SOSYAL VE TEKNİK ALTYAPI ALANLARINA İLİŞKİN STANDARTLAR VE ASGARİ ALAN BÜYÜKLÜKLERİ TABLOSU							
NÜFUS GRUPLARI		0 - 75.000		75.001- 150.000		150.001 - 500.000		501.000 +	
ALTYAPI ALANLARI		m²/kişi	Asgari Birim Alan (m²)	m²/kişi	Asgari Birim Alan (m²)	m²/kişi	Asgari Birim Alan (m²)	m²/kişi	Asgari Birim Alan (m²)
EĞİTİM TESİSLERİ ALANI	Anaokulu	0.50	1.500-3.000	0.50	1.500-3.000	0.60	1.500-3.000	0.60	2.000-4.000
	İlkokul	1,50	4.000-7.000	1,60	4.000-7.000	1,60	4.000-7.000	1,60	4.000-7.000
	Ortaokul	1,50	5.000-9.000	1,60	5.000-9.000	1,60	5.000-9.000	1,60	5.000-9.000
	Gündüzlü Lise	1,75	6.000-10.000	1,75	6.000-10.000	2.00	6.000-10.000	2.00	6.000-10.000
	Yatılı Lise		10.000-15.000		10.000-15.000		10.000-15.000		10.000-15.000
	Endüstri Meslek Lisesi, Çok Programlı Lise		10.000-25.000		10.000-25.000		10.000-25.000		10.000-25.000
	Özel Eğitim, Rehabilitasyon ve Rehberlik Merkezleri		2.000-4.000		2.000-4.000		2.000-4.000		2.000-4.000
	Halk Eğitim Merkezi Olgunlaşma Enstitüsü		3.000-5.000		3.000-5.000		3.000-5.000		3.000-5.000
SOSYAL AÇIK VE YEŞİL ALANLAR	Çocuk Bahçesi	10,00		10,00		10,00		10,00	
	Park								
	Botanik Parkı								
	Hayvanat Bahçesi								
	Mesire Yeri								
	Rekreasyon								
SAĞLIK TESİSLERİ ALANI	Aile Sağlık Merkezi	1,50	750-2.000	1,50	750-2.000	1,50	750-2.000	1,60	750-2.000
	Basamak Sağlık Tesisleri		3.000		3.000		3.000		3.000
	Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi		Ünit başına (110) m²		Ünit başına (110) m²		Ünit başına (110) m²		Ünit başına (110) m²
	Doğum ve Çocuk Bakım Evleri		Yatak başına (130) m²		Yatak başına (130) m²		Yatak başına (130) m²		Yatak başına (130) m²
	Devlet Hastaneleri								
	İhtisas/Eğitim ve Araştırma Hastaneleri								
	Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastaneleri								
	Sağlık Kampüsleri		Yatak başına (220) m²		Yatak başına (220) m²		Yatak başına (220) m²		Yatak başına (220) m²
SOSYAL ve KÜLTÜREL TESİSLER ALANI		0,50		0,75		1.00		1,00	
İBADET YERİ	Küçük ibadet yeri	0,50	1.000	0,50	1.000	0,75	1.000	0,75	1.000
	Orta ibadet yeri		2.500		2.500		2.500		2.500
	Büyük ibadet yeri ve külliyesi		10.000		10.000		15.000		15.000
TEKNİK ALTYAPI (Yol ve Otopark hariç)		0,50		0,50		0,50		0,50	

Kaynak: (Mekânsal Al Yapı Yönetmeliği, 2014, Ek-2)

Sosyal donatıların içerisinde yer alan ve kentsel yaşam kalitesini yükseltmek için belirlenen göstergelerden olan, eğitim, sağlık, sosyal kültürel tesis, dini tesis, spor ve rekreasyon alanlarının literatürde ki tanımları aşağıdaki gibidir:

Eğitim Alanları: "Temel insani ihtiyaçların karşılanması ve eşitliğin ve kapasite geliştirmenin ve bilgiye ulaşmanın sağlanması için gereklidir." Toplumun gelişmişlik

düzeyine ulaşması, yaşam kalitesinin artması ve kentlerdeki suç oranlarının düşmesi eğitim ile yakından ilişkilidir (Üçer, 2009, s. 92).

Sağlık Alanları: Bölge halkına yetmesi ve ulaşılabilirliğinin kolay olması ve herkese açık olması açısından kentlerdeki önemli kamusal alanlardandır (Okumuş, 2014, s. 25).

Sosyal Kültürel Tesis Alanları: Kültürel hizmet binaları, halk eğitim merkezleri, kütüphaneler, konser alanları, tiyatrolar, sinemalar gibi alanlar sosyal kültürel alanların dâhilinde olup kentlerdeki önemli kamusal alanları oluşturmaktadır. Sosyal kültürel alanlar kentlerde toplumsal iletişimin kurulduğu önemli odak noktalarıdır (Sola, 2019, s. 24).

Dini Tesis Alanları: İbadet etmek ve dini hizmetlerden faydalanabilmek amacı ile insanların toplandığı alanlardır. "Dinî tesisin mimarisi ile uyumlu olmak koşuluyla dinî tesise ait; lojman, kütüphane, aşevi, dinlenme salonu, yurt ve kurs yapısı ile gasilhane, şadırvan ve hela gibi müştemilatların, açık veya zemin altında kapalı otoparkın da yapılabildiği alanlardır" (Sola, 2019, s. 25).

Spor Alanları: Spor alanları kentsel doku içerisinde açık ve boşluk alanları kaplayan işlevsel alanlardır. Aktif bir dinlenme merkezi olan bu mekânlar toplumun her kesimini bir araya getiren önemli sosyal alanlardır. Özellikle futbol, basketbol ve voleybol sahalarından oluşan bu alanlara son zamanlarda satrançta eklenmiştir (Çelen, 2016, s. 24-25).

Rekreasyon Alanları: Kentlerdeki park, bahçe gibi yeşil alanları ifade eden rekreasyon alanları kentlerde sağlığın ve ekosistemin bozulmasını önleyerek kentleşmenin olumsuz etkilerini azaltmaya yardımcı olurlar (Üçer, 2009, s. 107). Akkaya kentsel dönüşümün amacını şu cümlelerle ifade eder (2020, s. 126);

> *"Kentsel dönüşümde asıl amaç kent yaşamının standartlarının arttırılması olmalıdır. Kent yaşamının kalitesi, kentlerdeki, ulaşım, kentsel alt yapı, konut, iletişim ve benzeri olanakların sunulma seviyesinin öncekinden*

üstte olmasıdır. Söz konusu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise kentsel dönüşümlerde ekonomik, çevresel vb. özelliklerin yanı sıra sosyal ve kültürel yaşamı da gözetmek ve geliştirmeye çalışmak gerekir. Kentsel dönüşümde sosyal ve kültürel yaşama ilişkin stratejilerin oluşturulmasında, nüfusun gelir durumu; eğitim, sağlık ve kültürel düzeyi; nüfus yapısı ve göç analizi; yaşanan sorunlar, beklentiler, vb. ölçütler incelenmelidir. Kentsel dönüşüm uygulanacak alana ilişkin; kültürel özellikler, eğitim düzeyi, gelenek ve görenekler, bilinçlilik düzeyi, yöreden hoşnutluk, mülk sahipliği, aidiyetlik, demografik yapı gibi toplumsal veriler bir ön çalışma ile tespit edilip; planlama ve uygulamaya konu edilmelidir. Hazırlık sürecinde tespit edilen sosyal ve kültürel durumun, kentsel değişimin doğasına uygun olarak daha iyi bir düzeye çıkartılması için ise sosyal ve kültürel yaşamı besleyecek kamu ve özel alanlar ile birimlerin dönüşüm sürecine taşınması gerekir. Ancak bu sayede fiziksel dönüşüm toplumsal dönüşümle desteklenebilir ve böylece kent ile kentlinin yaşam standardının geliştirilmesi sağlanabilir".

Kent yaşamında "eğitim, sağlık, sosyal-kültürel alanlar, spor tesisleri, açık alanlar, rekreasyon alanları" kentsel yaşam kalitesi ve kentli olma bilincini arttıran sosyal donatı elemanlarıdır. Kentler insanların ortak bir kültürü paylaştıkları kamusal mekânlardır. Bu sebep ile kentsel dönüşüm projeleri ve kente yeni eklenecek alanlar söz konusu olduğunda, bu alanlardaki insanların kentin eski bölümleri ile buluşmalarını sağlayacak mekânlar göz ardı edilmemelidir (Bektaş, 2004, s.108). Sosyal donatı elamanları, kentleşmenin yarattığı bireyselleşme ve kentsel yozlaşmanın önüne geçmek için kentlerde ortak kullanım alanları oluşturarak insanların kentli aidiyeti kazanacakları mekânlar olmaları sebebi ile önem arz etmektedirler.

3.7. Sosyal Donatı Alanı Olarak Kütüphaneler ve Önemi

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde yer alan kültürel tesis alanları: "kütüphane, halk eğitim merkezi, sergi salonu, sanat galerisi, müze, konser, konferans, kongre salonları, sinema, tiyatro ve opera gibi fonksiyonların yer aldığı kamu veya özel mülkiyetteki alanlar" olarak açıklanmaktadır" (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği,

2014, madde 5). Kültürel tesis alanlarının içerisinde bulunan kentlerde ki sosyal donatı alanlarından biride kütüphanelerdir. Kütüphaneler sundukları hizmetler ile toplumun bilgi ihtiyacını karşılayarak kültürel olarak gelişmeye yardımcı kurumlardır. Yazının icadı ile birlikte gelişen insanoğlunun üretip yazı ile kayıt altına aldığı bilgileri depolama ihtiyacı kütüphanelerin ilk oluşum nedenidir. İlk oluştuğu nedensellik ile bağlantılı olarak kütüphaneler bugün hala evrensel boyutta insanlığın, bölgesel boyutta ise bulundukları toplumların hafızası konumundadırlar.

Kütüphaneler geçmiş ile bugün arasında iletişim kuran aracı kurumlardır, bu yönleri ile bilgi ve kültürel birikimin aktarılmasında önemli rol oynarlar. Kültür insanlığın ürettiği maddi manevi ürünler toplamıdır. Maddi ürünler; araç ve gereçler gibi somut olarak üretilen ürünleri kapsarken manevi ürünler ise gelenek, görenek, örf, adet, davranış kuralları, inançlar gibi soyut kavramları ifade eder. Toplumsal olarak üretilen kültürel değerler yazılı veya sözlü olarak kayıt altına alınırlar. Yazılı olarak kaydedilen kültürel değerler, kütüphaneler vasıtası ile korunarak gelecek kuşaklara aktarılır (Çakın, 1986, s.11). Kütüphaneler yerleşik yaşamın bir ürünüdürler. Yerleşik yaşam yazının icadına, yazının icadı ile kayıt altına alınan bilgide kütüphanelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Bilgi kaynakları ile insanlar arasında iletişim kuran kütüphaneler, kültürel olarak toplumları etkiledikleri gibi kendileri de içerisinde var oldukları toplumlardan etkilenirler. İlk çağlarda sadece burjuva diye tabir edilen toplumda ki seçkin kesimler ve din adamlarına hizmet veren kütüphaneler, zaman ile toplumsallaşarak her kesimden, her sınıftan kullanıcıya hizmet vermeye başlamıştır. Avrupa'da Aydınlanma Çağı ile önem kazanan akıl ve eleştirel düşünce ile birlikte bilginin toplumsallaşması kütüphanelerinde toplum düzeyinde hizmet vermesini ve toplumsallaşmasını sağlamıştır (D. B. Toplu, 2000, s. 431). Halka açık kütüphane hizmetinin verilmesi ve bir kütüphane türü olarak "halk kütüphanesi" kavramın ortaya çıkışı da İngiltere'de bu dönemlerde yaşanan bir gelişmedir.

Osmanlılarda ise bilginin toplumsallaşma süreci dini kaynaklar, dini bilgiler ışığında gerçekleşmiştir. Asıl olarak bilgi kaynağının korumayı amaç edinen uygulamalar doğrultusunda kütüphaneler bu dönemde belli bir bilgi birikimi ve eğitim düzeyine

erişmiş kişiler ve gruplarla sınırlı tutulmuş, halkın bütününe erişim sağlayamamıştır (Anameriç, 2008, s. 91). Avrupa'da yaşanan Aydınlanma Çağı ile birlikte toplumsallaşan bilgi kendini her alanda hissettirerek yeni teknik gelişmelere fırsat ve zemin hazırlamıştır. Öyle ki Osmanlı batıdaki gelişmeleri takip etmek ve yakalayabilmek amacı ile Tanzimat Fermanı ile başlayarak belirli reform ve düzenlemelere ihtiyaç duymuştur. Fakat bilginin toplumsallaşma sürecinin hız kazanması ve gereken ilgiye kavuşması Cumhuriyetin ilk yıllarına rastlamaktadır. Bu yıllarda bilginin toplumsallaşması gerektiği vurgulanmış hukuki ve toplumsal düzenlemelerde "eğitim-öğretim, bilim, kütüphane ve kütüphanecilik ile ilgili" çalışmalara yer verilmiştir (Anameriç, 2008, s. 132).

Kütüphaneler tarihsel süreçte toplumların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış, günün koşullarına uyarak bugün hâlâ varlığını sürdüren toplumsal kurumlardır. Kent bünyesinde kütüphanelerin önemine ve yerine, Soysal; kent ve kütüphane ilişkisine "kent ve kentleşme, yerleşik uygarlığa geçişin vurgusu ise, kütüphane kurumu da o'nun bir simgesidir. Düşünen toplum, o'nunla gerçekleşir" (2007, s.410) cümlesiyle dikkat çekmiştir.

Kentler arasında belirli ortak yönler olmasına karşın tarihsel kimlikleri içerisinde oluşturdukları kültürel değerleri ve farklılıkları vardır. Kent kültürü "evrensel değerleri içerdiği gibi, kentlerin doğal, sosyal, ekonomik çevrelerinin yarattığı değerleri de kapsamaktadır (Şan, 2010, s. 60). Kütüphaneler "toplumda ortak bir kültürün oluşması ve bu ortak kültürün kent yaşamının yanı sıra kent kimliğini belirleyen araçlardan birine dönüşerek, kent-kentli uyumunun paylaşılıp aktarılabilir toplumsal bir zenginlik kazanmasına" (Akkaya ve Polat, 2020, s. 115) yardımcı olan kurumlardır.

Erken sanayileşme dönemi kentlerinde "fabrikalar, limanlar, depolar, işyerleri, istasyonlar, dükkânlar, tiyatrolar, eğitim birimleri, kütüphaneler ve insan çeken işlevler dâhil birçok yapı ve kurum" kent merkezlerinde konumlandırılmıştır. Bunun nedeni kent merkezlerinin kolay erişilebilir olmasıdır (Gürün, 2005, ss. 64-65). Bugünde kentler için son derece önemli mekânlar olan kütüphanelerin konumu ve çeşitlenen hizmetlerine uygun bina ihtiyaçları karşılanmalı ve çağımıza uygun

kütüphanecilik hizmetleri devamlılığını sağlamalıdır. Bu sebepten kütüphanelerin kentsel dönüşüm projelerine konu olması önem arz etmektedir.

Dünyada kentsel dönüşüm projelerinde kütüphanelere yer vererek, kent merkezinde sosyal kültürel ve toplumsal bir mekân olarak kütüphaneleri konumlandıran projeler mevcuttur. Kentsel dönüşümde kütüphanelere yer veren projelere örnek olarak; Hollanda, Den Helder'deki School 7 kütüphanesi incelenmiştir. Ayrıca henüz proje aşamasında alan tarihi kent merkezlerinin yenilenmesi ve tekrar canlandırılması amacı ile Ukrayna/Lutsk Kent merkezinde yer alan Kütüphane binasını Şehir Kültür Merkezine dönüştürme projesi, Gürcistan/Dusheti kent merkezinde bulunan Kütüphane binasını gençlik Merkezine dönüştürme projesi incelenmiştir. Bahsi geçen projeler kütüphane binasını ve geleneksel kütüphanecilik hizmetlerini de koruyarak yeni hizmetler ile birlikte kent merkezinde sosyal kültürel bir mekân yaratmayı amaçlamaktadır.

School 7 Kütüphanesi: Kentsel dönüşümde kilometre taşı olarak anılan School 7 kütüphanesi Hollanda'nın Den Helder kentindeki eski bir okul binasını kütüphaneye dönüştürme projesidir. 1905'ten kalma okul binası tamamen yenilenerek kütüphaneye dönüştürülmüş 2016 da açılışı yapılmıştır. Den Helder kentinde yaşayan çoğu insan bu okulda eğitim aldığı için bir anı niteliğinde olduğu düşünülerek okul binasının eski ismi korunmuştur. Kent sakinleri için önem arz eden okul binası yenilenerek kütüphane olarak tasarlanmış ve verdiği hizmetler ile kentteki insanların sosyal kültürel ihtiyaçlarını karşılayarak, ortak bir kullanım alanı olarak hizmete açılmıştır.

Binada kütüphanenin yanı sıra, ortak kullanım alanları, sınıflar, küçük bir tiyatro, tarih derneği ve yetişkin eğitim merkezi bulunmaktadır. Ortak kullanım alanı, sınıflar ve tiyatro orijinal okul binasında yer almakta, tüm kitaplar ve diğer öğrenim materyalleri okulun yanına inşa edilen yeni bina da yer almaktadır. School 7 müdürü Jacinta Krimp, kütüphaneyi şu şekilde tanıtmaktadır: "School 7 açıldıktan sonra 'şehrin oturma odası' haline geldi. Kişisel bir okuma alanı olarak kütüphanede koltuklar bulunmakta gençler buraya okumak için kullanmakta ve yeni Hollanda vatandaşlığı alan insanlar buraya dil öğrenmek için gelmektedir. Gönüllüler çocuklara kodlama eğitimi vermekte ve kapsamlı bir ders ve etkinlik programı haftalık olarak kullanıcılara

sunulmaktadır. Rahat okuma kafesinde bir fincan kahve eşliğinde bir dergi okuyabilir ve sohbet etmek için diğer insanlarla tanışabilirsiniz. Hatta tiyatro salonunda evlenebilir ve ardından merdiven boşluğunda geleneksel aile fotoğrafı için poz verebilirsiniz" (Ruder, 2019, ss. 116-118).

School 7 açıldıktan bir yıl sonra 2017 yılında Hollanda'nın en iyi kütüphanesi seçilmiştir. Ayrıca International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) Kongresi'nde "2018 Yılının Halk Kütüphanesi" seçilmiştir. Yılın Halk Kütüphanesi ödülü, IFLA tarafından her yıl yeni inşa edilen veya daha önce kütüphane amacıyla kullanılmayan tesislerde kurulan bir halk kütüphanesine, kütüphanelerin yeni dijital gelişmeyi, yerel kültürü ve sürdürülebilirliği ne ölçüde dikkate aldığı da dâhil olmak üzere altı farklı kritere göre değerlendirilerek verilmektedir (International Federation of Library Associations and Institutions, 2018).

Ukrayna, Lutsk Şehir Kültür Merkezi projesi: Ortaçağdan beri çok uluslu yapısı ile kültür merkezi olarak rol oynayan Lutsk kenti, kültürel mirasının tamamı göz önüne alındığında, kentin geleceğinin ortak kültürel yaratımı ve gelenekleri temelinde yenilenen bir Kültür Merkezi'nin oluşturulması önemli ve yararlı bir girişim olarak görülmektedir. Bu nedenle, kütüphane binasını Şehir Kültür Merkezi'ne dönüştürmek, Lutsk'un çok kültürlülüğünü vurgulamak, korumak şehrin gelişimi ve ilerlemesi için gereklidir. Şehir Kültür Merkezi'nin oluşturulması, Lutsk'ta yaşayan ve çalışan ve yüzyıllar boyunca tarihine ve kültürüne katkıda bulunan etnik grupların anılarını korumasına yardımcı olacağı için önemlidir. Şehir Kültür Merkezi, kentsel iletişim ve kent yaşamına gençlerin katılımı için yeni bir yer olarak hizmet verecektir. Tamamlanan proje, kültür'ün bir parçası olarak kütüphaneyi içerecektir (Community-led Urban Strategies in Historic Towns, 2016).

Dusheti Kütüphane Projesi: Bir grup yerel paydaş ve bir grup gençle birlikte çalışılan projede, kütüphane, kantin, toplantı odası, dersler ve film gösterileri içeren merkezi konumda Gençlik Merkezi şeklinde stratejik bir kamusal alan yaratma ihtiyacını göz önünde bulundurulmuştur. Dusheti kütüphane binası, tarihi önemi ve sanatsal değerleri nedeniyle bir kültür mirası anıtı ve bina, içine yerleştirilen kültürel-eğitici işlevler nedeniyle önemlidir. 19. ve 20. yüzyıl Dushetian halk figürü Alexander

Roinashvili'nin adını taşıyan kütüphane kentin kültürel değeridir. Özyönetim ve Dusheti halkının verdiği karara göre kütüphane binası işlevini sürdürecek ve ek işlevler eklenerek Gençlik Merkezine dönüştürülecektir.

Gençlik Merkezinin mevcudiyeti; kentsel ve kurumsal bağların güçlendirilmesini sağlayacak, yeni sosyo-kültürel fonksiyonları entegre edilerek mevcut kütüphane ve kantinin geliştirilmesi, uyumlu sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma için şehir merkezinde kapsayıcı bir kamusal alan yaratacak ve Dusheti'nin çekici bir yerleşim yeri olarak imajını önemli ölçüde iyileştirecektir. Ayrıca Projenin diğer hedefleri:

- Kütüphane binası, kentin karşılaştığı sosyo-kültürel zorluklara çözümler sunarak uyumlu sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma için bir temel oluşturacak ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini ve nesiller arasındaki bağların geliştirilmesini kolaylaştıracaktır.

- Gençlik merkezi ve kütüphane binası, nüfus memnuniyetini olumlu yönde etkileyen ve şehir nüfusunun göçünü durduran yaşam koşullarının kalitesinin iyileştirilmesini sağlayacaktır. Uygun bir sosyo-kültürel ortam, Dusheti'nin ulusal ve bölgesel düzeyde bir kültür kenti imajını önemli ölçüde geliştirecek ve kentin diğer kentlere karşı rekabet gücünün artmasına katkıda bulunacaktır.

- Kütüphane binasının rehabilitasyonu ve yeni konseptin hayata geçirilmesi, kentin merkezinde ve bölgenin iki banliyösünde (Milahvriant Kari ve Kobiant Kari) bulunan mevcut kültürel, eğitimsel, sosyal ve ticari kurumlar arasında bağlantıların kurulmasına, şehir merkezinin canlanmasına, özyönetimlerin kendi şehirlerinin geleceğine olan inancını artırarak, kentin yerel nüfusunun vatandaşlık duygusunu güçlendirecektir (COMUS, 2016).

4. BÖLÜM:
TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARINDA BİLGİ MERKEZLERİ

Kent; tarım dışı üretimin gerçekleştiği, üretimin denetlenerek dağıtımın koordine edildiği, belirli teknolojinin bir araya getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine erişmiş yerleşimlerdir. Kentleşme ise kenti oluşturan unsurların (üretim biçimi, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik, bütünleşme düzeyi) artması demektir (Tekeli, 2011, s. 20). Hızlı kentleşme sonucu kentlerde oluşan olumsuzlukları düzeltmek yaşanabilir bir çevre düzeni oluşturmak amacı ile yapılan tüm değişim ve dönüşüm projeleri "kentsel dönüşüm" olarak adlandırılmaktadır.

Kentler; fiziksel, çevresel, sosyal, kültürel gibi birçok etkileşime sahip karmaşık ve dinamik mekânlardır. Hiçbir kasaba veya şehir, ne uyum sağlama ihtiyacını belirleyen dış güçlerden, ne de kentsel alanlarda mevcut olan ve büyümeyi veya gerilemeyi hızlandırabilecek iç baskılardan muaf değildir. Kentsel dönüşüm, pek çok etki kaynağı arasındaki etkileşimin bir sonucudur ve daha da önemlisi, belirli bir yerde belirli bir zamanda kentsel yozlaşmanın sunduğu fırsatlara ve zorluklara da bir yanıttır (Roberts, 2000, s. 9). Kentsel dönüşüm projelerinde sosyal ve kültürel alanlara yer verilerek toplum odakları projeler ile kentlerdeki kültürel ve toplumsal yozlaşmanın önüne geçilebilir.

Kent içindeki insanların eğitim, sağlık, ulaşım, sosyal-kültürel, psikolojik ve fiziksel ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulan ortak kullanım alanlarının bütünü sosyal donatı alanları olarak adlandırılmaktadır. Sosyal donatı alanları içerisinde kültürel tesis olarak yer alan kütüphaneler, içerisinde barındırdığı materyaller ile kentin hafızası konumda olan, kent kimliği ve kültürünü yayma ve geleceğe aktarma görevini üstlenen mekânlar olarak kentler için son derece önemlidirler.

4.1. Bulgular

Kütüphaneler, kentli olmaya yardımcı, ortak bir kent kültürü oluşturma ve benimsenmesinde önemli rol oynayan kurumlardır. 2020 yılı itibari ile Türkiye nüfusunun %93'ü kentlerde yaşamaktadır. Kent yaşamının benimsenmesi, ortak bir kent kültürü çevresinde farklı kültürlere sahip insanları birleştirmek için kütüphaneler önemli görevler üstlenmektedir. Peki, bu denli öneme sahip olan kütüphanelere kentsel dönüşüm projelerinde ne kadar yer verilmektedir? Bu sorunun cevabını araştırmak amacı ile Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerini yürüten ve denetleyen resmi kurum olan TOKİ'nin web sitesinde yer alan veriler doğrultusunda kentsel dönüşüm projeleri incelenerek bölgesel olarak sınıflandırılmış ve kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanlarına ve kütüphanelere ne ölçüde yer verildiği saptanmaya çalışılmıştır.

4.1.1. Akdeniz Bölgesi

Türkiye'nin iç ve dış göç dinamiğinde en fazla göç alan bölgelerinden biri olan Akdeniz Bölgesi, buna bağlı olarak kent yaşamının ve kentli uyumunun sorunları ile en çok yüzleşmek durumunda kalan coğrafyalarından biridir. TOKİ verilerine göre bölgede yer alan 8 ilde toplam 292 kentsel dönüşüm proje planlaması yapılmıştır. Bu projelerin 150'si tamamlanmış, 142'si halen inşaat aşamasındadır. Bölgede planlı projelerin %25'ine ev sahipliği yaparak, toplam proje sayısında ön plana çıkan kent olan Adana, tamamlanan ve inşaatı devam eden proje gruplarının yanı sıra, en çok sosyal donatı alanlarına yer verilen (40 proje) uygulamanın olduğu şehirdir.

Tablo 4. 1: Akdeniz Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri

İller	***Tamamlanan Proje Sayısı***	***İnşaatı Devam Eden Proje Sayısı***	***Sosyal Donatı Alanına Yer Verilen Proje Sayısı***	***Kütüphaneye Yer Verilen Proje Sayısı***	***Toplam Proje Sayısı***
Adana	35	38	40	1	73 (%25)
Antalya	20	15	18	0	35 (%11,9)
Burdur	10	15	9	0	25 (%8,5)
Hatay	21	18	20	0	39 (%13,3)
Isparta	19	8	15	0	27 (%9,2)
İçel (Mersin)	21	19	18	0	40 (%13,6)
Kahramanmaraş	13	17	16	0	30 (%10,2)
Osmaniye	11	12	13	1	23 (%7,8)
Toplam:	**150 (%51,3)**	**142 (%48,6)**	**149 (%51)**	**2 (%0,6)**	**292 (%100)**

Kentsel dönüşüm projelerinin %50'sinden fazlası tamamlanmış olan Bölgede yürütülen projelerin %51'inde sosyal donatı alanı düzenlemesine yer verilmiş olmasına karşın, kütüphaneye yer verilen proje sayısı sadece 2 (%0, 6)'dir. Bölgedeki en az kentsel dönüşüm planlamasının olduğu Osmaniye ve Adana'nın ev sahipliği yaptığı bu projelerin tamamlanma durumları ile tamamlanmış olmaları halinde kütüphanenin gerçekte uygulamanın aktif bir parçasına dönüşüp dönüşmediği konusunda TOKİ'nin web sayfasında bir bilgi paylaşımında bulunulmamıştır.

4.1.2. Marmara Bölgesi

Türkiye'de nüfusun yoğunlaştığı bölgelerden biri olan Marmara Bölgesi aynı zamanda yoğun göç hareketlerine de maruz kalan bölgelerden biridir. Bölgenin en yoğun nüfuslu kentini oluşturan İstanbul, bölgeye olan göç hareketlerinin büyük bir bölümünü karşılamaktadır. İstanbul aynı zamanda TÜİK'in 2020 yılı nüfus verilerine göre Türkiye'nin en yoğun nüfuslu (15 milyon 462 bin 452 kişi ile) kenti konumundadır (TÜİK, 2021). Marmara Bölgesinde bulunan 11 il için TOKİ kapsamında 571 kentsel dönüşüm projesi uygulamaya konulmuş projelerin 345'i tamamlanış 226'si halen inşaat aşamasında olup bölgedeki kentsel dönüşüm projelerinin %41,5'i (237) İstanbul için planlanmıştır.

Tablo 4. 2: Marmara Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri

İller	*Tamamlanan Proje Sayısı*	*İnşaatı Devam Eden Proje Sayısı*	*Sosyal Donatı Alanına Yer Verilen Proje Sayısı*	*Kütüphaneye Yer Verilen Proje Sayısı*	*Toplam Proje Sayısı*
Edirne	17	10	11	0	27 (%4,7)
Balıkesir	32	20	24	1	52 (%9,1)
Bilecik	12	6	8	1	18 (3,1)
Bursa	48	28	35	1	76 (%13,3)
Çanakkale	11	15	11	0	26 (%4,5)
İstanbul	140	97	85	4	237 (%41,5)
Kırklareli	4	6	4	0	10 (1,7)
Kocaeli	35	19	20	0	54 (%9,4)
Sakarya	31	10	21	2	41 (%7,1)
Tekirdağ	8	12	12	0	20 (%3,5)
Yalova	7	3	7	0	10 (1,7)
Toplam:	**345 (%60,4)**	**226 (%39,5)**	**238 (%41,6)**	**9 (%1,5)**	**571 (%100)**

Bölgede sosyal donatı alanlarını içerisinde barındıran projeler, toplam projelerin %41,6'sını oluşturmaktadır ki bu rakam sadece İstanbul (%41,5) için uygulanan proje miktarı ile neredeyse aynıdır. Kentsel dönüşüm planlamalarında İstanbul haricinde kütüphanelere yer veren kentlerin (Balıkesir, Bilecik, Bursa ve Sakarya) bölge içerisinde kentsel dönüşümdeki payları %32,7'dir. Bu %32,7'lik dilimde kütüphanelerin payı % 2,6'dır. Bölgede ki diğer illerle kıyaslandığında projelerin büyük çoğunluğunun yoğunlaştığı İstanbul özelinde kentsel dönüşüm projelerinde kütüphanelerin yer aldığı projelerin oranı %1,6'dır. Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunu barındıran Marmara Bölgesi genelinde ise planlanan kentsel dönüşüm projelerinin sadece %1,5'lik bölümünde kütüphaneler yer almaktadır. Kentsel mekânlar yönetmeliğinde nüfus ile doğru orantılı bir şekilde kurgulanması gereken sosyal donatı alanlarının içerisinde yer alan kütüphanelerin Marmara Bölgesinde yer alan kentsel dönüşüm projelerinde oranı ilgili yönetmelikle çelişmektedir.

4.1.3. İç Anadolu Bölgesi

Marmara Bölgesinden sonra Türkiye'de nüfusunun yoğunlaştığı bir diğer bölge olan İç Anadolu Bölgesi iç göç dinamiğinde öne çıkan bölgelerden biridir. Türkiye'nin

başkenti Ankara'ya ev sahipliği yapan İç Anadolu Bölgesi bu özelliği sebebi ile Türkiye'de planlı kentleşme ve kentsel dönüşüm faaliyetlerinin öncülüğünü yapan bölgedir.

TOKİ kapsamında İç Anadolu Bölgesi için 802 kentsel dönüşüm projesi planlanmış, bu projelerin 455'i tamamlanmış, 347'si halen inşaat aşamasındadır. Bölgede uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin %39,7'si sosyal donatı alanlarını içermektedir. Bölge içerisinde kentsel dönüşüm uygulamalarında %35'lik bir oranla öne çıkan il Ankara'da uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin %42,7'sinde sosyal donatı alanları yer almaktadır.

Tablo 4. 3: İç Anadolu Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri

İller	***Tamamlanan Proje Sayısı***	***İnşaatı Devam Eden Proje Sayısı***	***Sosyal Donatı Alanına Yer Verilen Proje Sayısı***	***Kütüphaneye Yer Verilen Proje Sayısı***	***Toplam Proje Sayısı***
Aksaray	11	13	6	0	24 (%2,9)
Ankara	173	108	120	5	281 (%35)
Çankırı	16	11	11	0	27 (%3,3)
Eskişehir	16	16	15	0	32 (%3,9)
Karaman	13	12	7	1	25 (%3,1)
Kayseri	30	21	17	1	51 (%6,3)
Kırıkkale	16	12	10	0	28 (%3,4)
Kırşehir	17	14	18	1	31 (%3,8)
Konya	66	61	54	1	127 (%15,8)
Nevşehir	16	15	6	0	31 (%3,8)
Niğde	27	17	16	2	44 (%5,4)
Sivas	31	21	17	0	52 (%6,4)
Yozgat	23	26	22	0	49 (%6,1)
Toplam:	**455 (%56,7)**	**347 (%43,2)**	**319 (%39,7)**	**11 (%1,3)**	**802 (%100)**

Bölgede uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde %39,7 oranında sosyal donatı alanları yer almasına rağmen, sosyal ve kültürel donatı alanlarının içerisinde yer alan kütüphaneler sadece %1,3 oranında kentsel dönüşümde yer almaktadır. Türkiye'nin başkenti olması sebebi iç göç dinamiğinde etkin rol alan bu sebeple sosyal-kültürel donatı alanlarına en fazla ihtiyacı olan Ankara'da uygulanan kentsel dönüşüm

projelerinde kütüphanelerin oranı sadece %1,7'dir. Ankara harici sosyal donatı alanı olarak kütüphanelere yer veren kentlerde (Karaman, Kayseri, Kırşehir, Konya) ise kütüphanelerin kentsel dönüşümdeki payı %2,1'dir. Bölge genelinde sosyal donatı alanlarının kentsel dönüşümde aldığı rol %39,7, kütüphanelerin uygulama içerisindeki oranı %1,3'tür. Kentsel dönüşüm projelerinde kütüphanelerin uygulamanın aktif bir parçası haline dönüşüp dönüşmediğine dair TOKİ web sitesinde bir bilgi yer almamaktadır.

4.1.4. Ege Bölgesi

Türkiye'nin İstanbul (15 milyon 462 bin 452 kişi) ve Ankara'dan (5 milyon 663 bin 322 kişi) sonra en kalabalık nüfusa sahip ili olan İzmir'e (4 milyon 394 bin 694 kişi) (TÜİK, 2021) ev sahipliği yapan Ege Bölgesi kentler arası iç göç dinamiğinin yoğun yaşandığı bölgelerden biridir. TOKİ kapsamında Ege Bölgesi için planlanan 354 proje bulunmakta olup projelerin 179'u tamamlanmış, 175'i halen inşaat aşamasındadır.

Tablo 4. 4: Ege Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri

İller	***Tamamlanan Proje Sayısı***	***İnşaatı Devam Eden Proje Sayısı***	***Sosyal Donatı Alanına Yer Verilen Proje Sayısı***	***Kütüphaneye Yer Verilen Proje Sayısı***	***Toplam Proje Sayısı***
Afyonkarahisar	25	31	23	0	56 (%15,8)
Aydın	11	10	11	0	21 (%5,9)
Denizli	24	25	20	0	49 (%13,8)
İzmir	31	43	21	0	74 (%20,9)
Kütahya	45	23	28	0	68 (%19,2)
Manisa	24	21	23	0	45 (%12,7)
Muğla	6	13	8	0	19 (%5,3)
Uşak	13	9	6	1	22 (%6,2)
Toplam:	**179 (%50,5)**	**175 (%49,4)**	**140 (%39,5)**	**1 (%0,2)**	**354 (%100)**

Türkiye'nin en yoğun nüfuslu 3. ili olan İzmir Ege Bölgesinde planlanan kentsel dönüşüm projelerinde %20,9 gibi bir oranla öne çıkan İl'dir. Bölgede planlanan kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanlarının oranı %39,5 ve bölgenin en

yoğun nüfusuna sahip olan İzmir'de uygulamaya konulan kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanlarının oranı ise %28,3'tür.

Sosyal donatı alanlarının içerisinde kütüphanelerin bölgede ki oranı %0,2'dir ve kütüphaneler sadece Uşak'ta 1 kentsel dönüşüm projesinin uygulama alanına girmiştir. Uşak'ta uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin bölgedeki oranı %6,2, Uşak'ta uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde kütüphanelerin oranı ise %4,5'tir. Bölgede planlanan kentsel dönüşüm projelerinde %20,9 gibi bir oranda yer alan ve bölgenin iç göç dinamiğinde en fazla rol alan İzmir'de kütüphaneler uygulama içerisinde yer almamaktadır. Bölgede planlanan projelerin genelinde kütüphaneler sadece 1 projede %0,2'lik bir oranda yer almaktadır ve gerçekte kütüphanelerin uygulamanın aktif bir parçasına dönüşüp dönüşmediğine dair bilgiye TOKİ'nin web sitesinde yer verilmemiştir.

4.1.5. Karadeniz Bölgesi

Türkiye'de bulunan 81 ilin 18'inin bulunduğu Karadeniz Bölgesi en çok kente sahip bölgedir. TOKİ kapsamında Karadeniz Bölgesi için planlanan 511 proje bulunmakta, bölgede uygulamaya konulan kentsel dönüşüm projelerinin 275'i tamamlanmış olup 236'sı halen inşaat aşamasındadır. Sosyal donatı alanlarının kentsel dönüşüm projelerinde ki oranı %43'tür. Karadeniz Bölgesinde planlanan kentsel dönüşüm projeleri içeresinde %16'lık oranla öne çıkan il Trabzon'dur. Trabzon'da uygulamaya konan kentsel dönüşüm projelerinde (82) sosyal donatı alanlarının oranı %43,9 olmasına rağmen kütüphaneler Trabzon'da uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanında bulunmamaktadır.

Tablo 4. 5: Karadeniz Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri

İller	***Tamamlanan Proje Sayısı***	***İnşaatı Devam Eden Proje Sayısı***	***Sosyal Donatı Alanına Yer Verilen Proje Sayısı***	***Kütüphaneye Yer Verilen Proje Sayısı***	***Toplam Proje Sayısı***
Amasya	14	10	10	0	24 (%4,6)
Artvin	9	4	7	0	13 (%2,5)
Bartın	5	3	3	0	8 (%1,5)
Bayburt	9	4	5	0	13 (%2,5)
Bolu	20	17	17	0	37 (%7,2)
Çorum	17	18	10	1	35 (%6,8)
Düzce	20	12	16	0	32 (%6,2)
Giresun	13	15	16	0	28 (%5,4)
Gümüşhane	13	7	12	1	20 (%3,9)
Karabük	14	9	6	0	23 (%4,5)
Kastamonu	10	14	6	0	24 (%4,6)
Ordu	14	11	14	2	25 (%4,8)
Rize	18	16	13	0	34 (%6,6)
Samsun	20	21	16	0	41 (%8)
Sinop	5	5	4	0	10 (%1,9)
Tokat	15	18	14	1	33 (%6,4)
Trabzon	45	37	36	0	82 (%16)
Zonguldak	14	15	15	0	29 (%5,6)
Toplam:	**275(%53,8)**	**236(%46,1)**	**220 (%43)**	**5 (%0,9)**	**511 (%100)**

Bölgede kentsel dönüşüm projelerinde kütüphanelerin yer aldığı iller olan Çorum, Gümüşhane, Ordu ve Tokat'ın kentsel dönüşüm projelerindeki (511) payı %22,11, sosyal donatı alanlarındaki (220) payları ise % 22,72'dir. Bölgede uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde kütüphanelerin oranı %0,9'dur. Bölgede 18 il bulunmasına rağmen kütüphaneler sadece 4 ilde kentsel dönüşüm projelerinde yer almakta ve diğer bölgelerde olduğu gibi kütüphanelerin gerçekte uygulamanın aktif bir parçası haline gelip gelmediğine dair TOKİ'nin web sitesinde bilgi verilmemiştir.

4.1.6. Doğu Anadolu Bölgesi

Doğu Anadolu Bölgesi Türkiye'de göç veren bölgelerden biri olması sebebi ile kentlerde yaşam kalitesi ve standardını attırmak, yeni iş kolları ve istihdam olanaklarını arttırarak bölge dışına göçü önlemek amacı ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları Bölge için oldukça önem arz etmektedir. Bölge aynı zamanda Şırnak İli hariç Doğu Anadolu Projesi (DAP) projesinin uygulama alanındadır. DAP'ın ana hedefleri arasında; Bölgede ekonomik istihdamı artırarak ve sosyal bütünleşmeyi sağlayarak bölge dışına göçü durdurmak, göçün neden olduğu sosyal tahribatı önlemek, kırsal ve kentsel yaşam kalitesini ve refah seviyesini arttırmak, çarpık kentleşmeyi önlemek bulunmaktadır (DAP, 2000, s.1).

Bölgede TOKİ kapsamında 552 kentsel dönüşüm projesi uygulamaya konmuş, uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin büyük çoğunluğu 355'i tamamlanmış 197'si halen inşaat aşamasındadır. Bölgede uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin 242'sinde sosyal donatı alanlarına yer verilmiştir.

Tablo 4. 6: Doğu Anadolu Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri

İller	***Tamamlanan Proje Sayısı***	***İnşaatı Devam Eden Proje Sayısı***	***Sosyal Donatı Alanına Yer Verilen Proje Sayısı***	***Kütüphaneye Yer Verilen Proje Sayısı***	***Toplam Proje Sayısı***
Ağrı	15	18	20	0	33 (%5,9)
Ardahan	7	5	6	0	12 (%2,1)
Bingöl	35	12	26	0	47 (%8,5)
Bitlis	18	10	17	0	28 (%5)
Elazığ	26	11	15	1	37 (%6,7)
Erzincan	41	15	14	1	56 (%10,1)
Erzurum	38	19	20	1	57 (%10,3)
Hakkâri	10	10	13	0	20 (%3,6)
Iğdır	4	6	7	0	10 (%1,8)
Kars	16	9	11	0	25 (%4,5)
Malatya	37	18	26	1	55 (%9,9)
Muş	8	7	6	0	15 (%2,7)
Şırnak	12	17	15	0	29 (%5,2)
Tunceli	13	15	11	0	28 (%5)
Van	75	25	35	0	100 (%18,1)
Toplam:	**355(%64,3)**	**197(%35,6)**	**242(%43,8)**	**4 (%0,7)**	**552 (%100)**

Bölge içerisinde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde % 18,1'lik bir oran ile Van ili ön plana çıkmaktadır. Bölgede uygulanan sosyal donatı alanlarına sahip projelerin 35'inde Van ili yer almış olmasına rağmen sosyal donatı alanları içerisinde kütüphanelere yer verilmemiştir. Bölgede Van'ı takiben sırasıyla Erzurum (%10,3), Erzincan (%10,1), Malatya (%9,9), Elazığ (%6,7) bölgede kentsel dönüşüm uygulamalarının yoğunlaştığı illerdir. Sosyal donatı alanları içeren projelerde (242) bu illerin toplam oranı %30,9'dur. Aynı zamanda bu iller (Erzurum, Erzincan, Malatya, Elazığ) bölgede uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanına %0,7'lik bir pay ile dâhil olan kütüphanelerin, projelerde yer verildiği illerdir. Bölge genelinde uygulanan 552 projeden sadece 4'ünde (%0,7) kütüphanelere yer verilmiştir. Özellikle Bölge dışına göç 'ün yoğun olduğu ve kalkınma projeleri ile desteklenen Doğu Anadolu Bölgesinde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde kültürel ve toplumsal bir kurum olarak önem arz eden kütüphanelerin uygulamanın aktif bir parçası haline

dönüşüp dönüşmediğine dair TOKİ'nin web sitesinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

4.1.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi de tıpkı sınır komşusu olan Doğu Anadolu Bölgesi gibi bölge dışına göç veren bölgelerden biridir. Bölgede uygulanan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile bölgenin gelişmişlik düzeyini arttırarak istihdam ve iş koşulları ile yaşam kalitesini arttırmak ve bölge dışına göç önlenmeye çalışılmaktadır. Bölgede bulunan 8 il GAP kalkınma projesinin uygulama alanındadır.

TOKİ kapsamında Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan 8 il için 305 kentsel dönüşüm projesi uygulaya konmuş olup, bu projelerin büyük bir çoğunluğu 172'si tamamlanmış, 133'ü halen inşaat aşamasındadır. Uygulamaya konan kentsel dönüşüm projelerinin %44,2'sinde sosyal donatı alanları yer almaktadır.

Tablo 4. 7: Güneydoğu Anadolu Bölgesine Ait Kentsel Dönüşüm Projeleri

İller	***Tamamlanan Proje Sayısı***	***İnşaatı Devam Eden Proje Sayısı***	***Sosyal Donatı Alanına Yer Verilen Proje Sayısı***	***Kütüphaneye Yer Verilen Proje Sayısı***	***Toplam Proje Sayısı***
Adıyaman	16	21	14	0	37 (%12,1)
Batman	23	20	24	1	43 (%14)
Diyarbakır	37	26	29	1	63 (%20,6)
Gaziantep	32	18	18	1	50 (%16,3)
Kilis	4	4	4	0	8 (%2,6)
Mardin	12	15	14	2	27 (%8,8)
Siirt	8	7	7	0	15 (%4,9)
Şanlıurfa	40	22	25	0	62 (%20,3)
Toplam:	**172 (%56,3)**	**133 (%43,6)**	**135 (%44,2)**	**5 (%1,6)**	**305 (%100)**

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde %20,6 (63) projede yer alarak öne çıkan il Diyarbakır'dır. Diyarbakır'da uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde (63) sosyal donatı alanlarının oranı %46, kütüphanelerin oranı ise %1,5'dir. Diyarbakır'dan sonra bölgede kentsel dönüşümde %20,3'lük (62) bir

oran ile en fazla yer alan ikinci il Şanlıurfa'da ise kütüphaneler kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanına girememişlerdir. Bölgede uygulanan 305 projenin %44,2'sinde sosyal donatı alanları yer alırken kütüphaneler sadece %1,6'sında yer almaktadır. Bölgede bulunun 8 ilin sadece 4 tanesinde (Batman, Diyarbakır, Gaziantep ve Mardin) kütüphaneler yer almakta ve bölge genelinde uygulanan projelerde kütüphanelere %1,6 oranında yer verilmektedir. Kütüphaneleri içeren projelerin tamamlanma durumlarına ve tamamlandıkları takdirde elde edilebilecek kazanımlara ilişkin TOKİ'nin web sitesinde bilgi paylaşımında bulunulmamıştır.

5. BÖLÜM:
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kentler oluşmaya başladıkları andan itibaren toplumsal ve tarihsel süreçlerden etkilenerek bugünkü formlarına ulaşmışlardır. Nitekim her ne kadar kentlerin ilk oluşum sebebini insanların sosyal bir canlı olması ve bir arada yaşama istekleri oluştursa da Tarım devrimi yerleşik hayata geçişte ilk kentsel yerleşimlerin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Tarım devrimi ile birlikte artan gıda ve besinleri depolama ihtiyacı insanları yerleşik hayata yönlendirmiştir. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte artan ihtiyaçlar yönetim, güvenlik, ticaret gibi kentsel örgütlenmeleri beraberinde getirmiştir. Tarım devrimi ilk kentsel yerleşimlerin kurulmasında önemli ve belirleyici rol oynasa dahi kentsel yerleşimlerin tarihi her toplumda, farklı zaman aralığı, süreçler ve farklı nedenler sonucunda meydana gelmiştir.

Kentlerin bugünkü formuna ulaşmasında ise genel olarak belirleyici faktör Sanayi Devrimi olmuştur. Sanayi Devriminden önce kentler; ticaret, liman ve dini merkezler temel alınarak kurulmuş, aile ve akrabalık bağlarına dayalı ilişkilerin ön planda olduğu, tarımsal üretim ve ticaretin ekonomik faaliyetleri belirlediği, iş birliği ve mesleki örgütlenmeye dayalı yerleşim birimleriyken Sanayi Devrimi ile birlikte değişen üretim yapısı kentlerdeki ekonomik faaliyetleri, toplumsal ve kültürel yapıyı etkilemiştir. Sanayi Devrimi üretimde insan emeği ve işgücüne duyulan ihtiyacı minimuma indirerek yerini makineleşmeye dayalı seri üretime bırakmıştır. İnsan emeği ve iş gücüne duyulan ihtiyacın azalması, insanları hizmet sektörüne ve kent merkezlerine yönlendirmiştir. Bu noktada kentlere olan yoğun göç hareketleri kentleşmenin hız kazanmasını sağlamış ve kent merkezlerinde toplumsal, kültürel ve sosyal birçok değişikliğin temeli Sanayi Devrimi ile birlikte atılmış, kentler karmaşık, dinamik sistemlere ve heterojen toplum yapısına sahip yerleşim merkezleri haline gelmişlerdir.

Sanayileşme ile birlikte artan hızlı ve kontrolsüz kentleşme hareketleri kentlerde birçok olumsuzluğun temelini oluşturmuştur. Kentleşmenin kentler üzerinde yarattığı olumsuzluklar; hava/su kirliliği, çarpık kentleşme, gecekondulaşma, toplumsal ve kültürel yapının bozulması şeklinde sıralanabilir. Bu olumsuz durumlar aynı zamanda

kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkması ve önem kazanmasına neden olmuştur. Kentsel dönüşüm kavramı ilk kez Avrupa'da 2. Dünya Savaşının kentler üzerinde yarattığı tahribatı önlemek ve azalan konut stokunu yenilemek amacı ile ortaya çıkmış olmasına rağmen zaman içerisinde Sanayinin kentler üzerindeki etkilerini önlemek amacı ile uygulamaya geçirilen kentsel dönüşüm projeleri önem kazanmış ve kentsel dönüşüm uygulamaları yaygınlaşmıştır.

Türkiye'de ise kentleşme ve kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi 1950'li yıllardan bugüne kadar olan süreçte gerçekleşmiştir. Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında tarıma dayalı üretimi ve kırsal nüfusu destekleyen politikalar doğrultusunda hareket etmiş bu dönemde başkent Ankara'nın planlı kentleşme süreci tüm ülkeye örnek olmuştur. Fakat 1950'li yıllarda uygulanan politikalarda değişikliğe gidilerek Sanayi desteklenmeye başlamış, tarımda makineleşmeye geçilmiştir. Tarımda makineleşme ve sanayileşmenin önem kazanması Türkiye'de plansız kentleşme hareketlerinin çıkış noktasını oluşturmuştur. Hızlı kentleşme ile birlikte kentlerde artan konut ihtiyacı, çarpık kentleşmeye ve gecekondulaşmaya neden olmuş kentlerin silueti değişmiştir. Dolayısıyla 1950'li yıllarda Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarının amacı genel olarak yıkıp apartman tipi konutlarla yerleşim birimlerini yenilemek üzerine kurulmuştur.

Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarının yasal olarak ülke politikaları arasına girmesi ise 1999 Marmara depremi sonrasında gerçekleşmiştir. Marmara depreminde pek çok insanın enkaz altında kalması ve depremin kent üzerinde yarattığı tahribat kentlerdeki kalitesiz üretilen konutlara ve çarpık kentleşmeye dikkatleri çekmiştir. 1984 yılında kurulmasına rağmen atıl bir durumda kalan TOKİ'de Marmara depreminden sonra tekrardan gündeme gelmiş başlatılan konut seferberliği ile TOKİ yeni bir vizyon edinmiştir. Bugün hala Türkiye'de planlanan ve uygulamaya konan pek çok kentsel dönüşüm projesi TOKİ kapsamındadır.

Türkiye bulunduğu coğrafya nedeni ile doğal afet riski yüksek bir ülke konumundadır. Her ne kadar 1999 Marmara depremi kentlerdeki sorunlara dikkati çekmiş ve ardından uygulamaya konan bir dizi kanun ve yönetmelik ile kentsel dönüşüm kavramı yasal düzenlemeler ile ülke politikaları arasına girmiş olsa da 2020 yılı içerisinde

gerçekleşen Erzincan ve İzmir depremi yine birçok insanın enkaz altında kalarak can vermesine neden olmuştur. 1999 yılından günümüze kadar gelen süreçte hala benzer durumların yaşanıyor olması Türkiye'de uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde geliştirilmesi gereken noktalar olduğuna işaret etmektedir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının amaç ve yöntemleri değişen ihtiyaçlar ve politikalar doğrultusunda gelişme göstermiş, kentleşmenin kentlerde yarattığı sosyal ve kültürel sorunları çözüme kavuşturmak için yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan toplum odaklı kentsel dönüşüm faaliyetleri önem kazanmıştır. Çünkü hızlı ve plansız kentleşme kentlerde sadece fiziksel ve teknik sorunlara yol açmakta kalmamış kentin toplumsal, kültürel ve sosyal yapısında birçok değişikliğe yol açmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra uygulamaya konan kentsel dönüşüm projeleri, kentlerdeki toplumsal ve kültürel sorunları çözüme kavuşturmayı hedeflemektedir.

Hızlı kentleşme, kentlerde heterojen bir toplum yapısı yaratmış, kent içerisinde yaşayan insanlar ile kente daha sonradan gelenler arasında kültürel ve toplumsal birçok farklılık olması kentlerin sosyal toplumsal yapısını olumsuz etkilemiştir. Her kentin kendi tarihsel ve sosyal süreci içerisinde içinde yaşayan toplum ile birlikte geliştirdiği kültürel yapısı var iken, kente doğru yapılan her göç hareketinin sonucunda kentler farklı toplumsal ve kültürel yapıya sahip insanların bir arada yaşadığı alanlar olmaya başlamışlardır. Türkiye özelinde incelendiğinde, düşük kentleşme döneminde yani 1950 öncesinde kentlere olan göç hareketleri yavaş ve planlı gerçekleşiyordu bu durum kent içerisinde kültürel, toplumsal kaynaşmaya fırsat tanıyordu. Ancak 1950'li yıllarda başlayan kentleşme hareketleri sonucunda bugün Türkiye nüfusunun %93'lük bölümü kentlerde yaşamaktadır, bu oran 1950 yılında %25'ti. 1950'den günümüze kadar geçen 70 yıl içerisinde –aslında kentlerin tarihsel gelişimi doğrultusunda düşünüldüğünde çok kısa bir zaman aralığına tekabül ediyor- ülke nüfusunun tamamına yakını kentlerde yaşar hale gelmiştir. Fakat kentlerde yaşayan her birey kentlileşebilmiş midir? Hızlı kentleşme ile birlikte önem kazanan kentlileşme kavramı, insanların kent kültürel yapısını uyum sağlayarak kent toplumsal hayatını benimsemiş olmalarını ifade eder. Kentsel dönüşüm projelerinde son yıllarda yer almaya başlayan ve oldukça önem arz eden sosyal donatı alanları kentlerdeki kamusal alanları oluşturarak hızlı kentleşmenin kent üzerinde yarattığı olumsuzluklar karşısında çözüm olabilecek

kentleşme ve kentlileşmeye yardımcı alanlardır. Eğitim, sağlık, kültürel, dini ve spor tesisleri ile park, bahçe meydan ve rekreasyon alanlarını kapsayan sosyal donatı alanları kent içerisinde yer alan kamusal mekanları oluşturmaktadırlar.

Kentlerde bulunan kamusal mekânlar olarak sosyal donatı alanları; kentte yaşayan insanların birbiri ile iletişim ve etkileşimde bulundukları alanlar olarak kültürel alışverişin gerçekleştiği alanlardır. Bu sayede kentlerde ortak bir kültürel ve sosyal hayatın oluşturulması ve süreklilik kazanması sağlanabilir. Kamusal mekânlar, İnsanların hiçbir kısıtlama olmaksızın kullanabildiği, kentlerde insanların sosyalleşip vakit geçirdikleri, kente daha sonradan gelenlerin kente uyum sağlamasına yardımcı olan ve kentler için oldukça önem arz eden alanlardır.

Sosyal donatı alanlarının içeresinde yer alan kültürel tesis alanlarından birisi de kütüphanelerdir. Kütüphaneler, bilgi merkezi türlerinin kentlerde en yaygın kullanım alanına sahip üyesidir. Kütüphaneleri de içerisinde barındıran bilgi merkezleri, toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda kurulan, içerisinde bulundukları toplumun kültürel, bilgi birikimlerinin depolanarak saklandığı toplumun hafızası niteliğinde kurumlardır. Bilgi merkezleri kütüphane, müze, arşiv gibi türlere ayrılsa, hizmet standartları ve şekilleri değişse dahi bilgi merkezlerinin ortak toplumsal rolleri vardır. Bilgi merkezleri içerisinde bulunduğu toplumun tarihsel sürecini ve bu süreçte edindiği bilgi birikimlerini, kültürel, geleneksel, folklorik özelliklerini koruyan bunlarla ilgili bilgi ve belgeleri depolayan, toplumun dünü-bugünü-yarına arasında köprü görevi gören kurumlardır.

Bilgi merkezlerinin bir türü olan kütüphaneler kentsel donatı alanlarının içerisinde yer alan kültürel tesislerden birisidir. Kütüphaneler bulundukları kenttin sosyal, kültürel ihtiyaçlarını ve aynı zamanda bünyesinde barındırdığı dermesi ile insanların bilgi ihtiyacını karşılayan kurumlardır. Kütüphaneler içerisinde yer alan kent kitaplıkları ile kentin tarihsel gelişimine ışık tutmakta ve geçmişten günümüze kadar olan süreçte kentin toplumsal, kültürel ve teknik değişimini yansıtarak kent kültürüne katkıda bulunmaktadır. Verdikleri geleneksel hizmetler ile kent kültür ve hayatına önemli katkıda bulunan kütüphaneler zamanın koşullarına uyum sağlayarak hizmetlerini çeşitlendirmekte ve yenilikçi kütüphane hizmetleri ile birlikte kentlerde insanların bir

araya gelip birlikte vakit geçirebilecekleri, kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunabilecekleri kültürel etkileşime imkân tanıyan kurumlardan biri olmaktadırlar.

Kendi içerisinde ekonomik bir alan yaratan kentsel dönüşüm kavramı sadece binalar, kentsel alanlar değil kentlerin ihtiyaç duyduğu kent kültürel değerlerine ve sosyal yaşamına uygun kentsel sosyal donatı alanlarını barındırmak zorundadır. Yerleşik yaşamın bir ürünü olarak ortaya çıkan kütüphaneler, toplumun ve milli kültürün hafızası niteliğinde, kültürel, sosyal ve toplumsal kurumlardır. Kent yaşamında da önemli sosyal, kültürel öneme sahip olan kütüphaneler kentsel dönüşüm projelerinde önem verilmesi ve yer alması gereken kurumlardır. Kentsel dönüşüm uygulamalarında kütüphanelerin yerini saptamak amacıyla Türkiye'de TOKİ önderliğinde tamamlanan ve halen inşaatı devam eden projeler il bazında incelenmiş, proje tipine göre sosyal donatı alanlarına yer veren projeler üzerinde durularak sosyal donatı alanları içerisinde kütüphanelerin yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. TOKİ'nin web sitesinde il bazında yapılan incelemeler sonucunda elde edilen veriler Türkiye'nin bölgelerine göre sınıflandırılmış, böylece bölge bazında toplam proje sayısı, tamamlanan proje sayısı, inşaatı devam eden proje sayısı, sosyal donatı alanına yer verilen proje sayısı, kütüphaneye yer verilen proje sayısına ait veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda araştırmanın sonuçları şu şekildedir:

- TOKİ'nin planlama ve uygulamasını yürüttüğü kentsel dönüşüm projelerinin %23,6'lık oranla en yoğunlaştığı bölge İç Anadolu Bölgesidir. İç Anadolu Bölgesini sırasıyla, Marmara (16,8), Doğu Anadolu (%16,2), Karadeniz (%15,0), Ege (%10,4), Güneydoğu Anadolu (%9,0), Akdeniz (%8,6) Bölgesi takip etmektedir.

- TOKİ'nin yürüttüğü kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyal donatı alanlarına yer veren projelerin (1.443) içerisinde, bölgesel bazda en çok sosyal donatı alanına sahip bölge 319 (%22,1) proje uygulaması ile İç Anadolu Bölgesidir. İç Anadolu Bölgesini sırayla, 238(%16,4) proje ile Marmara, 242 (%16,7) proje ile Doğu Anadolu, 220(%15,2) proje ile Karadeniz, 149(%10,3) proje ile Akdeniz, 140(%9,7) proje ile Ege, 135 (9,3) proje ile Güneydoğu Anadolu takip etmektedir. Kentsel Mekanlar Planlama Yönetmeliği

kentlerdeki sosyal donatı alanlarını için belirlediği standartta nüfus baz alınarak sosyal donatı alanlarının kentlerde planlanmasını ön görürken Marmara'nın İç Anadolu Bölgesinin gerisinde kalması araştırmanın alt varsayımlarında yer alan "sosyal donatı alanları nüfus baz alınarak planlanmamakta ve kent nüfusuna oranla sosyal donatı alanları yetersiz kalmaktadır" önermesini desteklemektedir.

- Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarında en üst sırada yer alan İç Anadolu Bölgesi aynı zamanda, kütüphanelerin kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanına girdiği 37 projenin 11'inin uygulandığı bölgedir. Fakat kütüphanelerin bölge bazında uygulanan projelerdeki (802) oranı %1,3 olup bu açıdan bakıldığında Marmara bölgesinin gerisinde kalmaktadır. Marmara bölgesinde uygulanan projeler içerisinde (571) kütüphanelerin oranı %2,6'dır.

- Türkiye'nin en yoğun nüfuslu 3. ili olan İzmir kentsel dönüşüm projelerinde İstanbul ve Ankara kadar yer alamamıştır. Ülke genelinde uygulanan kentsel dönüşüm projelerine, Ankara %8,2, İstanbul %6,9, İzmir ise %2,1'lik bir oran ile dâhil olmuştur. İzmir'de uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde kütüphaneye hiç yer verilmemiş olması olumsuz olarak değerlendirilebilecek bir sonuçtur. Türkiye'nin en yoğun nüfuslu 3. İli olan ve iç göç dinamiğinde fazlaca yer alan ve dolayısıyla toplumsal ve kültürel birçok çeşitliliği içerisinde barındıran İzmir'de kütüphaneler kentsel dönüşüm projelerinin odağına girmemiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bu çıkarım araştırmanın alt varsayımlarından olan "Kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanları yer alsa dahi, sosyal donatı alanları nüfus esas alınarak planlanmamakta ve kent nüfusuna oranla sosyal donatı alanları yetersiz kalmaktadır" ve "Kentleşmenin yoğun olduğu ve iç göç dinamiğinde önemli role sahip kentlerde oldukça önem arz eden bir unsur olmasına rağmen sosyal donatı alanları ve kütüphaneler kentsel dönüşüm projelerinde göz ardı edilmektedir" önermelerini desteklemektedir.

- Türkiye'nin göç veren bölgeleri arasında yer alan Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu'nun kentsel dönüşüm projelerindeki oranları

incelendiğinde ise Doğu Anadolu Bölgesi kentsel dönüşüm uygulamalarındaki payı %16,2, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin payı ise %9'dur. Sosyal donatı alanları içerisindeki payları ise Doğu Anadolu için %15,2, Güneydoğu Anadolu için ise %9,3'tür. Birbirine komşu olarak, Türkiye'nin doğusunda yer alan iki Bölge aynı zamanda kalkınma projeleri ile desteklenmektedir fakat Güneydoğu Anadolu Bölgesinde uygulamaya konan kentsel dönüşüm projeleri ve projelerde yer alan sosyal donatı alanlarının oranı incelendiğinde Doğu Anadolu Bölgesinin gerisinde kaldığı görülmektedir. Fakat Doğu Anadolu da uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde sosyal donatı alanı olarak kütüphanelere %0,7 oranında yer verilmesine rağmen Güneydoğu Anadolu'da uygulanan projelerin %1,6'sında kütüphaneler yer almaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda alt varsayımlardan biri olan "Türkiye'nin az gelişmiş ve kalkınma projeleri ile desteklenen bölgelerinde, dışarıya göçü engellemek ve kent kültürel hayatına canlandırmada önemli rol oynayacak olan sosyal donatı alanları ve kütüphaneler bu bölgelerde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin odağında yer almamaktadır" ı desteklemektedir. Özellikle göç vermesi sebebi ile yaşam kalitesi ve standardının arttırılması ve Bölge dışına göçün önüne geçilmesi için Bölgelerde sosyal donatı alanları ve kütüphaneler daha fazla ön planda tutulmalı ve kentlerin sosyal kültürel hayatı canlandırılmalıdır.

- Türkiye genelinde TOKİ'nin yürüttüğü 3.387 proje bulunmaktadır. Bu projelerden 1.931'i tamamlanmış, 1.456'sı inşaat halindedir. Toplamda 3.387 proje içerisinde 1.443(%42,6) tanesinde sosyal donatı alanları yer almakta ve sadece 37(%1,0) projede kütüphaneler sosyal donatı alanları içerisinde kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yer almaktadır. Kütüphanelerin toplumsal rolleri ve kentler için önemi düşünüldüğünde uygulama içerisindeki oranı düşük görünmektedir. Uygulamaya konan kentsel dönüşüm projelerinde kütüphanelerin yer almamasına neden olabilecek faktörler (uygulamanın gerçekleştiği alanda zaten kütüphanelerin yer alması, uygulamanın çok küçük bir alanda gerçekleştirilmesi ve bu sebeple kütüphanelere kentsel dönüşüm projesinde yer verilmediği gibi) araştırma kapsamında göz önünde bulundurulmuştur fakat TOKİ kayıtlarında bu faktörleri doğrulayabilecek bilgi

paylaşımına rastlanmamıştır. Ayrıca TOKİ'nin web sitesinde yer alan projeler incelendiğinde görülmüştür ki sosyal donatı alanları ve kütüphanelerin yer aldığı projelerde kütüphanenin gerçekte uygulamanın aktif bir parçasına dönüşüp dönüşmediği konusunda herhangi bir bilgi paylaşımında bulunulmamıştır.

Araştırmanın sonucu: çalışmanın çıkış noktasını oluşturan varsayımını - Kent yaşamında, toplumsal ve kültürel uyum probleminin önüne geçerek ortak bir kent kültürünün benimsenmesini, sundukları hizmetlerle kentli olmayı ve kente uyum sağlamayı kolaylaştıran kütüphaneler kentsel dönüşüm projelerinde dikkate alınmamaktadır - desteklemektedir. Ayrıca araştırma kapsamında gözlenmiştir ki kentsel dönüşüm uygulamaları günümüzde hala Türkiye'nin en önemli ve yaygın etkiye sahip toplumsal değişimlerinden biridir fakat kentsel dönüşümde sosyal donatı alanları konusunda ulusal bir eylem planı ve standart yoktur. Kentsel dönüşüm uygulamaları toplum odaklı çalışmalara doğru yönelim göstermektedir fakat hala kentleşmenin kent toplumsal hayatında yarattığı olumsuzluklara ve kentlerde yer alması gereken kamusal alanlar dâhil olmak üzere sosyal donatı alanlarına gereken önem gösterilmemektedir. Kentsel dönüşümde toplumsal sorunlar ile sosyal donatı alanlarının planlanması ve önemsenmesi konusunda gerekli özenin sergilenmemesi, kütüphaneleri bu uygulamalardan uzaklaştıran en önemli nedenlerden biridir. Kentleşmenin kentlerde yarattığı sosyo/kültürel ayrışmanın önüne geçerek, kentteki insanlar için bir sosyalleşme mekânı olan bu özelliği ile kültürel bütünleşmeyi ve etkileşimi destekleyen kütüphaneler, aynı zamanda sundukları hizmet ile kentlerin hafızası olma özelliğinde olup tüm bu sebeplerden ötürü kentsel dönüşüm uygulamalarında daha çok yer edinmeleri ve önem gösterilmeleri gerekirken, kütüphaneler kentsel dönüşüm uygulamalarında dikkate alınmamaktadır.

Araştırmanın kapsamında elde edilen bilgiler ışığında ve araştırmanın sonuçları doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

- Kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanlarında halk bilinçlendirilerek, paydaş olarak projelendirme aşamasında yer almalıdırlar. Kentsel dönüşüm projelerinin yalnızca teknik, alt yapı ve toplu konut düzenlemeleri ile

kalmayarak sosyal boyutlarının da olduğu anlatılmalı ve uygulamaya geçirilen projelerde Bölge halkı kentlerinde yer alması gereken sosyal/kültürel donatı alanlarının önemini kavrayarak kentsel dönüşümde bu alanları talep etmelidirler. Hatta Bölge halkına kentsel dönüşüm uygulamaları ilgili bilgilendirilmesi aşamasında kütüphaneler görev alarak, kent planlayıcılar ile halkı kütüphane bünyesinde bir araya getirebilirler. Söyleşi, toplantı gibi etkinlikler düzenlenerek halkın kentsel dönüşüm uygulamaları hususunda bilgilendirilmesi sağlanabilir.

- Kentsel dönüşüm projelerinde yer alacak sosyal donatı alanlarının uzun vadede kentte oluşturacağı kültürel uyum ve sosyal kültürel açıdan olumlu yönelimin kent özeline sağlayacağı faydalar gözetilmelidir. Sosyal ve kültürel alanlarla gelişme gösteren kentlerde yenilenen mekânların daha kolay pazarlanabilir olması kentsel dönüşüm projesinde yer alan paydaşlarının kütüphanelere bakış açısını olumlu anlamda değiştirecektir.

- Halk kütüphaneleri de bu noktada geleneksel hizmetlerini çeşitlendirerek, yenilikçi ve sosyal kültürel etkileşime fırsat veren hizmetler ile kentlerde ki sosyal hayatın içerisinde aktif rol almalıdırlar.

- Kütüphaneler sadece kitap okuma ve etüt salonu görevini görecek binalar olarak tasarlanmamalı, kentteki halkın gelip kahvesini içerek sosyalleşebileceği, aynı zamanda kütüphanenin sunduğu diğer sosyal-kültürel aktivitelere (her yaştan kullanıcıya hitap edecek şekilde çeşitli kurslar, çocuklar için oyun alanları, sinema, tiyatro gibi) katılarak kültürel birikimini arttıracağı mekânlar haline gelmelidirler. Bu şekilde ancak kütüphanelerin kentlerdeki kullanım oranları ve görünürlüğü arttırılabilir.

- Kütüphanelerin konumu kent merkezinde, ulaşımın kolay olduğu, okul ve toplu taşıma araçlarına yakın, aynı zamanda kentte yer alan diğer kamusal alanlar (park, bahçe, alışveriş merkezi, kafe, sinema, tiyatro gibi) ile uyum içerisinde kurgulanmalıdır.

- Kentte sonradan gelenler için kütüphaneler kolay bulunabilir mekânlar olmalıdır. Bunu sağlamak için kentin ana ulaşım yollarına, kütüphanenin yerini gösterecek yönlendirme ve işaret tabelaları yerleştirilmelidir.

- Kütüphaneler içerisinde yer alan kent kitaplığı ile hem kent halkına hem de kente daha sonradan gelenlere, kentin kültürü ve tarihi ile ilgili bilgiler verecek eserleri dermesinde barındıran kurumlardır. Kütüphaneler içerisinde bulunan kent kitaplıkları kullanıcılar için daha görünür kılınmalı, kullanım oranı arttırılmalıdır.

- Kentsel dönüşüm projelerinde yer alan sosyal donatı alanları yasal mevzuatlarda desteklenmelidir. Proje bazında ne kadar sosyal donatı alanına yer verildiği kentsel dönüşüm uygulamalarının, proje aşamasından uygulama ve sonuç aşamasına kadar denetim altında olmalıdır.

- Kentleşmenin sonuçları olarak toplumda artan bireyselleşme ve sosyal ayrışma kentlerde kamusal alanların varlığı ile çözüme kavuşturulabilir. Kentleşmenin yarattığı bireysel olma halinin önlenerek toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak kurumlardan biride kütüphaneler olmalıdır.

- Kütüphane personeli çalıştığı hizmet verdiği kurumun toplumsal önemine sahip olmalı, sadece geleneksel hizmetler odaklı düşünen değil kütüphane hizmetlerini çeşitlendirmeye yardımcı ve kütüphane etkinliklerinde aktif rol oynayan kullanıcı ile etkileşim halinde personeller olmalıdır. Mevcut personellere bu konuda hizmet içi verilerek çalıştıkları kurumun toplumsal ve kent kültür hayatındaki önemi ve rolleri hakkında bilinçlenmeleri sağlanmalıdır.

- Kentlerde kütüphaneler tasarlanırken hatırlanması ve üzerinde durulması gereken önemli unsurlardan biride yerel dokuya uyumlu kütüphane binalarının ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi sağlanmalıdır. Bölge ile uyumlu sürdürülebilir kentsel dönüşüm uygulamaları ve kütüphane hizmetleri için yerel uyumluluk son derece önemlidir.

- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde yer alan okul ve ibadethaneler gibi kütüphanelerinde nüfus içerisinde gösterimi detaylandırılmalıdır. Kent içerisinde kütüphane tasarlanırken bu oran dikkate alınmalı kentte yaşayan herkesin eşit bir şekilde kütüphane hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmalıdır.

Bilgi merkezleri, parçası oldukları kentin sosyal ve kültürel hayatında önemli role sahip olan ve ortak bir kent kültürü ile kentli olma bilinci oluşturmada aktif sorumluluk alması gereken/beklenen toplumsal kültür kurumlarıdır. Bu bağlamda günümüzde Türkiye'de kent dinamiğinin en önemli değişim alanlarından biri olan kentsel dönüşüm uygulamalarında söz konusu sorumluluğu dikkate alan bir bilgi merkezlerini yeterince önemseme durumunun olmadığı varsayımı ile başlanan araştırmada, bilgi merkezlerinin bir türü olarak sosyal donatı alanlarının içerisinde yer alan kütüphanelerin kent ile ilişkisi üzerinde durularak, kütüphanelerin kent kültürel ve sosyal hayatlarındaki önemi detaylandırılmıştır. Çalışma, kütüphanelerin kent kültürel hayatında ve ortak bir kentlilik bilinci oluşturmadaki rollerinin Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinde dikkate alındığı, uygulamada sosyal donatı alanları içerisinde kütüphanelere yer verildiği, kent kültürel hayatında önemli bir yer tutan kütüphanelerin öneminin bu açıdan kavrandığı ve kütüphanelerin yenilikçi hizmetler ile kent sosyal hayatının vazgeçilmez ve aktif kullanım alanına sahip mekânlarından biri haline geldiği ölçüde anlam ve önem kazanacaktır.

KAYNAKÇA

Akkar, M. Z. (2006). Kentsel dönüşüm üzerine batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve türkiye. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*, (2), 29-38. 20 Ekim 2020 tarihinde https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/2aee86157b4a40b_ek.pdf adresinden erişildi.

Akkaya, M. A. (2019). Kent arşivi ve kent müzesi. (M. A. Akkaya ve H. Odabaş Haz. ve Ed.), *Bilgi Merkezleri: Kütüphaneler- Arşivler- Müzeler* içinde (ss. 459-503). İstanbul: Hiperyayın.

Akkaya, M. A. (2020). Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarında bilgi merkezleri: yeni bir fırsat mı yoksa tehdit mi?. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11(1), 120-134.

Akkaya, M. A. ve Polat, C. (2020). Kent kültür ve geleneği ile değerlerinin oluşumu ve aktarımında halk kütüphanelerinin yeri ve önemi: Niceliksel verilerle izmir örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 110-137.

Akkaya, M. A. ve Polat, C. (2021). Türkiye'de göç olgusu ve göçün yaratacağı sorunların aşılmasında toplumsal kültür kurumu kimliğiyle halk kütüphanelerinin rolü: İzmir örneği. *Göç: Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi' Uluslararası Konferansı, 22-24 Şubat 2021, İzmir*. [Sözlü Bildiri].

Akurgal, E. (2008). *Anadolu kültür tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Alar, H. (2001). Kütüphaneciliğin tarihçesi ve ilk kütüphaneler. *Atatürk Üniversitesi Türkiad Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (16), 295-308.

Alıkılıç, D. (1998). Arşiv ve arşivcilik. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (10), 163-167.

Anameriç, H. (2006). Osmanlılarda kütüphane kültürü ve bilimsel yaşama etkisi. *Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (19), 53-78.

Anameriç, H. (2008). *Türkiye'de çağdaşlaşma sürecinde bilginin toplumsallaşması ve bilgi merkezleri*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Anameriç, H. ve Rukancı, F. (2009). *Cumhuriyet döneminden günümüze bilgi merkezlerinin türkiye'de bilginin toplumsallaşmasındaki etkileri*. 10 Ocak 2021 tarihinde https://dspace.ankara.edu.tr/ adresinden erişildi.

Anameriç, H. ve Rukancı, F. (2017). Belgelerle türk kütüphanecilik tarihi (1938-1960): Retrospektif bir değerlendirme (I). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 49-70.

Arslan, H. İ. ve Tüter, A. (2016). Kentsel dönüşüm sürecinde toki uygulamaları ve halkın algılarına göre değerlendirilmesi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 11-44.

Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007). Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24(2), 57-82.

Atılgan, D. (1995). Türkiye'de kütüphaneciliğin gelişimi. *Türk Kütüphaneciliği*, 9(1), 10-20.

Balcı, B. (2018). Celcus kütüphanesi (Ephesos). *Eskiçağ Araştırmaları Dergisi*, (3) 10-15.

Baysal, J. (1992). *Kitap ve kütüphane tarihi*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.

Begel, E. E. (1996). Kentlerin doğuşu. *Cogito: Kent ve Kent Kültürü*, (8) , 7-16.

Bektaş, C. (2004). Kentli olmak ya da olmamak. *Kentli Olmak ya da Olmamak: Deneme* içinde (ss. 108-110), İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Belediye Kanunu (2005). T.C. Resmi Gazete, 5393, 3 Temmuz 2005.

Benevolo, L. (1995), *Avrupa tarihinde kentler*. (N. Nirven, Çev.), İstanbul: Afa Yayıncılık.

Berti, M. ve Costa, V. (2009). The ancient library of alexandria: A model for classical scholarship in the age of million book libraries. CLIR Proceedings Of The İnternational Symposium On The Scaife Digital Library, 26 Aralık 2020 tarihinde https://www.academia.edu/976609/The_Ancient_Library_of_Alexandria_A_Model_for_Classical_Scholarship_in_the_Age_of_Million_Book_Libraries adresinden erişildi.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi. (t. y.). 8 Kasım 2020 tarihinde http://istanbulbeyazitdevlet.kutuphane.gov.tr/ adresinden erişildi.

Bıtri, E. (2019). *Kütüphane ve bilgibilimin kuramsal temelleri ve bir kuram önerisi*.(Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Black, J. (2004). Lost libraries: The destruction of great book colections since antiquity. (J. Raven, Ed.), *Lost Libraries of Ancient Mesopotamia* içinde (ss. 41-57), New York: Palgrave Macmillan.

Bookchin, M. (1999). *Kentsiz kentleşme: Yurttaşlığın yükselişi ve çöküşü*. (B. Özyalçın, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Boyacıgil, O. (2003). *Hedonic pricing yönteminin iskenderun kenti örneğinde uygulanması.* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Candan, B. (2013). Türk kültüründe kütüphaneler ve eğitim hayatımıza etkileri: Cumhuriyet öncesi dönem. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 4(2) , 105-124.

Casson, L. (2001). *Libraries in the ancient world*. London: Yale University Press.

COMUS. (2016). Creation of the cultural centre in lutsk. 2 Şubat 2021 tarihinde https://rm.coe.int/lutsk-ukraine-comus-pta1-creation-of-the-city-center-for-public-dialog/168074f85b adresinden erişildi.

COMUS. (2016). Library: Preliminary technical assessment. 2 Şubat 2021 tarihinde https://rm.coe.int/dusheti-georgia-comus-pta2-the-municipal-library-building-ground-floor/168076678c adresinden erişildi.

Çakın, İ. (1986). Kütüphanenin toplumsal konumu. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 35(1), 8-16.

Çelen, B. (2016). *Toplu konut projeleri ve sistematik kentsel tasarım ilkeleri ile sosyal donatıların değerlendirilmesi- kayaşehir örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çiftçi, Ç. (1999). *Türkiye'de büyükşehir statüsündeki bazı kentlerde sosyal donatım alanlarının durumu ve planlama ile ilişkileri.* (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Daşkıran, F. ve Ak, D. (2015). 6306 sayılı kanun kapsamında kentsel dönüşüm. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 264-266.

DAP. (2000). Doğu anadolu projesi ana planı, 20 Mayıs 2021 tarihinde http://www.dap.gov.tr/IMG_CATALOG/dosya/ana-plan.pdf adresinden erişildi.

Demirağ, D. (2012). Yaralı bellek: Kent ve unutma. (M. Şentürk, Ed.), *Kentleşme Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak* içinde (ss. 4583), İstanbul: İlbey Matbaa.

Doğaner, A. (2019). *Kentsel dönüşüm politikaları & finansman modelleri*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Eco, U. (2020). *Beş ahlak yazısı*. (K. Atakay, Çev.), İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Ertürk, H. ve Tosun, E. K. (2009). Küreselleşme sürecinde kentlerde mekânsal, sosyal ve kültürel değişim: Bursa örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(16), 37-53.

Erünsel, İ. E. (2018). *Orta çağ islam dünyasında kitap ve kütüphane*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Gayret, T. (2016). Müzeciliği'nde bir şehri kalkındıran müzecilik örneği, Guggenheim Bilbao Müzesi. *Art-e Sanat Dergisi*, 9(17), 354-375.

Geray, C. (1998). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler. *Türk İdare Dergisi*, 70(421), 323-347.

Görgülü, Z. (2005). Yeni ama yinelenen gündem: Kentsel dönüşüm. *Mimarlık Kültürü Dergisi*, (17), 44-47.

Görgülü, Z. (2009). Kentsel dönüşüm ve ülkemiz, *1. İzmir Kent Sempozyum Bildirileri* içinde (ss. 769-780), 20 Aralık 2020 tarihinde http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/05/200872.pdf adresinden erişildi.

Gün, A., Pak, B. ve Demir, Y. (2021). Responding to the urban transformation challenges in turkey: A participatory design model for ıstanbul, *International Journal of Urban Sustainable Development*, 13(1), 32-55. DOI: 10.1080/19463138.2020.1740707

Günay, D. (2002). Sanayi ve sanayi tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, (31), 8-14.

Güncel Türkçe Sözlük (2021). 10 Mart 2021 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişildi.

Güneş, A. N. (2017). Yaratıcı kütüphane hizmetleri: Yaratıcı mekânlar (makerspace). (Ö. Külcü, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu, Yay. Haz.), *Kamusal Alan Olarak Bilgi Merkezleri ve Yenilikçi Yaklaşımlar* içinde (ss. 99-126), İstanbul: Hiperyayın.

Gürlek, A. (2001). Kütüphanecilik tarihimizde bergama kütüphanesinin önemi. (E. Önen, M. Mutluer ve N. Çetin, Ed.), *Uluslararası Bergama Sempozyumu 07 – 09 Nisan 2011* içinde (ss. 141-158), Bergama Belediyesi Yayınları.

Gürün, B. A. (2005). Alışveriş merkezlerine karşı kent merkezi. T*MMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*, (1), 63-75.

Güvenç B. (2010). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Harari, Y. N. (2017). *Hayvanlardan tanrılara sapiens*. (E. Genç, Çev.), İstanbul: Kolektif Kitap.

Harris, C. D. ve Ullman E. L. (2002). Kentin doğası. (A. Alkan ve B. Duru, Der. ve Çev.), *20. Yüzyıl Kenti* içinde (ss. 55-75), Ankara: İmge Yayınevi.

Hatt, P. K. ve Reiss, A. J. (2002). Kentsel yerleşimlerin tarihi. (A. Alkan ve B. Duru, Der. ve Çev.), *20. Yüzyıl Kenti* içinde (ss. 27-36), Ankara: İmge Yayınevi.

Hayta, Y. (2016). Kent kültürü ve değişen kent kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(2), 165-184.

Herodotos (1973), *Herodot tarihi*. (P. Kuturman, Çev.), İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Homeros (2008), *Odysseia*. (A. Erhat ve A. Kadir, Çev.), İstanbul: Can Sanat Yayınları.

IFLA (2018). 20 Mayıs 2021 tarihinde https://www.ifla.org/node/72829 adresinden erişildi.

Kanlı, İ. B., Eryiğit, B. H. ve İnce, N. (2017). *Kentsel dönüşümün yaşamsal ölçeği: sosyal hücreler, yerel yönetimler üzerine seçme yazılar*. (F. Beşel ve F. Yardımcıoğlu, Ed.), Sakarya: Beşköprü Yayınları.

Karaağaç, E. (2019). *Kentsel dönüşüm alanlarında sosyal donatı alanlarının değişiminin kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkisi, afyonkarahisar mısrii camii kentsel dönüşüm alanı örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karakaş, S., Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2009). *Belge yönetimi ve arşiv terimleri sözlüğü*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Karpat, K. H. (2016). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm: Kırsal göç, gecekondu ve kentleşme*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kaya, E. (2017). *Kentleşme ve kentlileşme*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Kaypak, Ş. (2010). Kentsel dönüşüm faaliyetlerine etik ve sosyal sorumluluk temelli bir yaklaşım. *Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 84-105.

Kaypak, Ş. (2013). Modernizmden postmodernizme değişen kentleşme. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2(4), 80-95.

Kaypak, Ş. (2014). Atatürk'ün kent ve kentlileşmeye bakışı; örnek olay: Ankara'nın kentleşmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(27) , 349-365.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: İmge Kitapevi.

Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29(246) , 9-18.

Keseroğlu, H. S. (2005). Kütüphanenin tözü: Tarih öncesinde bilgi. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(3), 297-307.

Keseroğlu, H. S. (2013). Cumhuriyet dönemi türk kütüphaneciliği. (B.Yılmaz, Ed.), *Anadolu Kütüphaneleri* içinde (ss. 365-386), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Keseroğlu, H. S. (2018). Halk kütüphanesi tarihi. (H. Odabaş ve M. A. Akkaya, Yay. Haz.), *Halk Kütüphaneleri Geçmişten Geleceğe Yönelimler Ve Yeni Roller* içinde (ss. 11934), İstanbul: Hiper Yayın.

Keseroğlu, H. S. (2019). Kütüphane üstüne bir deneme,(M. A. Akkaya ve H. Odabaş Haz. ve Ed.), *Bilgi Merkezleri: Kütüphaneler- Arşivler- Müzeler* içinde (ss. 11-20). İstanbul: Hiperyayın.

Keseroğlu, H. S. ve Demir, G. (2016). Antikçağda bilim ve kütüphane. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(3) , 365-397.

Kılıç, Y. (2009). Eski önasya toplumları arasında yazı ve dil etkileşimi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 122-151.

Koçak, H. (2011). Kent-kültür ilişkisi bağlamında türkiye'de değişen ve dönüşen kentler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (2) , 259-269.

Koyuncu, A. (2012). Türkiye'de göç ve kentleşme. (K. Alver, Ed.), *Kent Sosyolojisi* içinde (ss. 379-393), Ankara: Hece Yayınları.

Köklü, E. (2009). *Müze, arşiv, kütüphane malzemesi ile kataloglama ilişkisi*. (Doktora Tezi).İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Köse, S., Tetik, S. ve Ercan, C. (2001). Örgüt kültürünü oluşturan faktörler. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 7(1), 219-242.

Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü (t. y). 5 Ocak 2021 tarihinde https://kygm.ktb.gov.tr/TR-282007/2020-yili-istatistik-bilgileri.html adresinden erişildi.

Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü (t. y.). 20 Aralık 2020 tarihinde https://kygm.ktb.gov.tr/TR-3/kurulus-ve-gorevler.html adresinden erişildi.

Manifesto for a new Urbantiy: European Urban Charter II. (2008). Strasbourg: Local&Regional.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014). T.C. Resmi Gazete, 29030, 14 Haziran 2014.

Milli Kütüphane, (t. y.). 21 Aralık 2020 tarihinde http://www.millikutuphane.gov.tr/page/Tarihce adresinden erişildi.

Milli Kütüphane. (t. y.). 21 Aralık 2020 tarihinde http://www.millikutuphane.gov.tr/page/Misyon-Vizyon-Degerlerimiz adresinden erişildi.

Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent: kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği*. (G. Koca ve T. Tosun, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nılă Stratone, M. C. (2019). The urbanization of rural communities, between the social need and the urban culture ınvasion. *Romanian Review of Social Sciences*, 9(17), 47–57.

Niray, N. (2002). Tarihsel süreç içinde kentleşme olgusu ve muğla örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 1-27.

Odabaş, H., Akkaya, M. A. ve Polat, C. (2020). Kent kültürü ve yaşamında yenilikçi kütüphaneler ve kütüphane hizmetleri, *Arşiv Dünyası*, 7(1), 26-44.

Okan, O. (2010). *Kent sosyolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.

Oktay, H. (2001). *Atatürkçü düşüncede kültür ve kütüphane olgusu*. Türk Kütüphaneciliği, 15(3), 317-320.

Okumuş, D. E. (2014). *Kentsel dönüşümde sosyal donatı alanlarının değişimi ve kentsel yaşam kalitesine etkisi: Ataşehir barbaros mahallesi örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ortaylı, İ. (2006). İskenderiye kütüphanesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 20(1), 85-88.

Owens, E. J. (2000). *Yunan ve roma dünyasında kent*. (C. Birsel, Çev.), İstanbul, Homer Kitabevi.

Öcal, O. (1971). *Kitabın evrimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ökde, F. ve Yaylı, H. (2020). Kentsel dönüşüm uygulamalarının sosyal unsurlara etkisi üzerine bir araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 339-368.

Ökmen, M. ve Görmez, K. (2010). İbn-i haldun düşüncesinde kent. (B. Parlak, Ed.), *Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar* içinde (ss. 481-506), Bursa: Dora Yayınevi.

Ötüken, A. (1955). Milli kütüphane nasıl kuruldu ?. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 4(1), 1-40.

Özden, P. P. (2001). Kentsel yenileme uygulamalarında yerel yönetimlerin rolü üzerine düşünceler ve istanbul örneği. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, (23- 24), 255-270. 7 Ocak 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5460 adresinden erişildi.

Özden, P. P. (2008). *Kentsel yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.

Özel, N. (2019). Eğitim, kültür ve bilgi merkezleri olarak müzeler. (M. A. Akkaya ve H. Odabaş, Haz. ve Ed.), *Bilgi Merkezleri: Kütüphaneler- Arşivler-Müzeler* içinde (ss. 427-459), İstanbul: Hiperyayın.

Özen S. L. ve Aydemir Ş. (2007). Trabzon'un mimari mirasının korunması: bütünleşik koruma yaklaşımı-kentsel sosyal alan analizi: Trabzon örneği. (A. Mengi, Ed.), *Kent ve Politika- Antik Kentten Dünya Kenti* içinde (ss. 221-243), Ankara: İmge Kitapevi.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme*. Ankara: Ekin Kitabevi.

Polat, S. ve Dostoğlu, N. (2007). Kentsel dönüşüm kavramı üzerine: Bursa'da kükürtlü ve mudanya örnekleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 12(1), 61-76.

Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regenaration. (P. Roberts ve H. Sykes, Ed.), *Urban Regenaration a Hand Book*, içinde (ss. 9-37), London: SAGE Publications.

Ruder, A. (2019). *School 7 ist die öffentliche bibliothek des jahres 2018: Meilenstein der stadterneuerung / 2016 eröffnete bibliothek verbindet hafen mit stadtzentrum.* 6 Mart 2021 tarihinde https://b-u-b.de/wpcontent/uploads/2019-02.pdf adresinden erişildi.

Sakaklı, K. K. (2012). *Metropolitan alanda kentsel dönüşüm uygulamalarında ve mülkiyete yönelik bir model önerisi.* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sjoberg, G. (2002). Sanayi öncesi kenti. (A. Alkan ve B. Duru, Der. ve Çev.), *20. Yüzyıl Kenti* içinde (ss. 37- 54), Ankara: İmge Yayınevi.

Skot-Hansen, D., Hvenegaard Rasmussen, C. ve Jochumsen, H. (2013). The role of public libraries in culture-led urban regeneration, *New Library World*, 114 (1/2), 7-19. https://doi.org/10.1108/03074801311291929

Sola, S. (2019). *Konut yerleşimlerinin planlama ve uygulama süreçlerinde etkili olan sosyal donatı kararlarının batışehir örneği üzerinden değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Soysal, Ö. (2007). *Türk kütüphaneciliği/bilginin yazgısı*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Şan, D. Ç. (2010). *Kent kültürü ve kentlilik bilincinin oluşmasında kent-yaşam dergilerinin etkisi ve izmir örneği.* (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şen, S. (2012). Kentlilik üzerine düşünmek. *Toplum ve Bilim Dergisi,* (124), 103-125.

Şenalp, L. (1974). *Cumhuriyet döneminde kütüphaneciliğimiz*.

Şentürk, B. (2019). Milli hafızamızın kaynağı: Ulusal arşivler. (M. A. Akkaya ve H. Odabaş, Haz. ve Ed.), *Bilgi Merkezleri: Kütüphaneler- Arşivler- Müzeler* içinde (ss. 503- 535). İstanbul: Hiperyayın.

Şentürk, M. (2012). İstanbul'da göç, yoksulluk ve kentsel dönüşüm. (M. Şentürk, Ed.), *Kentleşme Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak* içinde (ss. 133-155), İstanbul: İlbey Matbaa.

Taşçı, H. (2012). Göç, göçün mekânı: Esenler ve mekânın değişimi. (M. Şentürk, Ed.), *Kentleşme Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak* içinde (ss. 155-185), İstanbul: İlbey Matbaa.

Tatlıdil, E . (1992). Kent sosyolojisi kuram ve kavramlar. *Sosyoloji Dergisi*, (3):25-44. 8 Aralık 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40970/494782 adresinden erişildi.

Tekeli, İ. (2011). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekkanat, S. S. ve Türkmen, S. N. (2018). Tarih boyunca kent formlarının biçimlenişi üzerine bir inceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 10(4), 107-124.

TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası. (2017). *Kentsel dönüşüm nedir ?*. Ankara: Yorum Matbaacılık.

TOKİ. (t. y.). Kentsel yenileme. 18 Aralık 2020 tarihinde http://www.toki.gov.tr/kentsel-yenileme, adresinden erişildi.

TOKİ. (t. y.). Kuruluş ve tarihçe. 18 Aralık 2020 tarihinde http://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce adresinden erişildi.

Topal, A. K. (2004). Kavramsal olarak kent nedir ve türkiye'de kent neresidir? . *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 276-294.

Toplu, D. (2016). *Toplu konut projeleri ve sistematik kentsel tasarım ilkeleri ile sosyal donatıların değerlendirilmesi- kayaşehir örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Toplu, D. B. (2000). Ortaçağ avrupası'nda kent olgusu ve kütüphanelerin toplumsallaşma süreci -II-. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(4), 421 – 440.

Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve cemiyet*. (E. Güler, Çev.), İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

TÜİK. (2021). 25 Mart 2021 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109 adresinden erişildi.

TÜİK. (2021). 1 Haziran 2021 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210 adresinden erişildi.

Tuncel, B. (1977). Unesco programında kitap, kitaplık ve arşivler. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(3), 135-139.

Turan, Ş. (2010). *Türk kültür tarihi: Türk kültüründen türkiye kültürüne ve evrenselliğe*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Üçer, Z. A. G. (2009). *Kentsel yaşam kalitesinin belediye hizmetleri kapsamında belirlenmesine ve geliştirilmesine yönelik bir yaklaşım: Orta ölçekli kent örnekleri.* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Üstün, G. (2008). *Kentsel dönüşüm*. (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Weber, M. (2010). *Şehir modern kentin oluşumu*. (M. Ceylan, Çev.), İstanbul: Yarın Yayıncılık.

Wikipedia (2020). 14 Aralık 2020 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/2020_Ege_Denizi_depremi adresinden erişildi.

Wikipedia (2020). 14 Aralık 2020 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/2020_Elazığ_depremi adresinden erişildi.

Yavaş, Y. (2002). *Kent planlamadan sosyal donatı alanı kavramı ve kütüphanelerin tasarım ilkeleri.* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yazar, A. (2015). Kent kültürü ve kimliğine tarihsel ve kuramsal bakış. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3),117-144.

Yazıcı, M. (1969). *Türklerde kütüphanecilik.*

Yıldız, A. G. (2013). European urban charter 1992 and 2008. *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility* içinde (ss. 1104 -1111). DOI: 10.1007/978-3-642-28036-8_337

Yıldız, N. (2003). *Kalıntıları ve edebi kaynaklar ışığında, antikçağ kütüphaneleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Yılmaz, B. (2000). Kültür'e bakış ya da kültürel bakış: Binde iki. *Türk Kütüphaneciliği,* 14(1), 115-117.

Yılmaz, B. (2008). İlkçağ anadolu uygarlıklarında sosyo-ekonomik ve kültürel yapı bağlamında kütüphane/arşiv kurumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 3(22), 351-376.

Yılmaz, E. (2018). Halk kütüphaneleri ya da halk üniversiteleri. (H. Odabaş ve M. A. Akkaya, Yay. Haz.), *Halk Kütüphaneleri Geçmişten Geleceğe Yönelimler Ve Yeni Roller* içinde (ss.35-74), İstanbul: Hiperyayın.

Yılmaz, E. ve Çitçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan türkiye'de kentleşme dönemleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 252-267.

Yılmaz, S. (2015). *Kentsel dönüşüm projelerinin yaşam kalitesine etkisi: İstanbul karaköy salıpazarı örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yükselbaba, Ü. (2017). Emile durkheim'a göre toplum, düzen ve hukuk: Hukukun ve cezanın evrimi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 75(1), 191-226.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Fatma Nur KÖSE
Doğum Yeri	Osmaniye
Doğum Tarihi	07. 01. 1994

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Ürgüp Tahsinağa İlçe Halk Kütüphanesi
Görevi/Pozisyonu	Kütüphaneci
Tecrübe Süresi	4 Yıl

İLETİŞİM

Adres	Atatürk Cad. No:34 Ürgüp/NEVŞEHİR
E-mail	fnd.041@gmail.com